

د پوهنې وزارت

پښتو

اووم ټولگی

پښتو

اووم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر
دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنې وزارت

پښتو

اووم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

د کتاب ځانگړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

ادیت کوونکي: د پښتو ژبې د ادیت د پیاوړتیا غړي

ټولگی: اووم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره

قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربک

د لوی او ښوونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې مور ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگونې بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځيو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونيزو تاسيساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. مور په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کونښنې وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤلیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولني متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، خو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د څیرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

لیک لړ

مخ	سرلیکونه	شمیره
۱:	د خدای جلاله حمد (ستاینه)	لومړی لوست
۵:	زمورگران پیغمبر ﷺ	دویم لوست
۹:	پسرلی اوبنکلا یې	دریم لوست
۱۳:	د (ی) ډولونه	څلورم لوست
۱۷:	ملي مشر میرویس نیکه	پنځم لوست
۲۳:	کلمه، نوم او ډولونه یې	شپږم لوست
۳۱:	بلخ، د مدنیت زانگو	اووم لوست

۳۵	ولسي ادبيات، لنډۍ	اتم لوست
۴۱	زده کړه: د ژوند اړتيا	نهم لوست
۴۵	ليکدود او اړتيا يې	لسم لوست
۴۹	ورځپاڼه: د معلوماتو چينه	يوولسم لوست
۵۵	ليکوال او ښوونکي: صالح محمد هوتک	دولسم لوست
۵۹	طاق ظفر: د خپلواکۍ څلي	ديار لسم لوست
۶۳	قاضي او نوکر	څوارلسم لوست
۶۷	عبدالقادر خان خټک: نامتو شاعر	پنځلسم لوست
۷۱	دوديزې لوبې	شپاړسم لوست
۷۷	هانس کرسټين اندرسن	اوو لسم لوست
۸۳	د مطالعې ارزښت	اتلسم لوست
۸۷	د يووالي گټه	نولسم لوست
۹۱	د سبو گټې: ورځنۍ اړتيا	شلم لوست
۹۵	چاپيريال څنگه وساتو؟	يوويشتم لوست
۹۹	ژبه او گرامر	دوه ويشتم لوست
۱۰۳	د نشې زيا نونه	درويشتم لوست
۱۰۹	د ماین خطر ونه	څلر ويشتم لوست
۱۱۳	شاعر او سپورمي	پنځه ويشتم لوست
۱۱۹	د مشرانو حقونه	شپږ ويشتم لوست
۱۲۳	ستاينوم (صفت) او ډولونه يې	اوه ويشتم لوست
۱۲۹	نظم او ډولونه يې	اته ويشتم لوست
۱۳۴	ويپانگه	

لومړی لوست

د خدای ﷻ حمد (ستاينه)

هر نېك كار د خدای ﷻ په پاك نامه پيل كېږي. هر كار چې د خدای ﷻ په نامه پيل شي، پای يې نېكمرغه وي. په هغه كې برکت اېښودل كېږي، ستونزې يې له مخې څخه په اسانۍ لېرې كېږي او په پای كې هغه څه لاس ته راځي چې غوښتنه يې شوې وي. له خدای ﷻ سره د مينې په پيدا كېدو د مسلمان زړه پياوړې كېږي. د خدای ﷻ ستاينه په زده كوونكو كې د مينې احساس روزي او په هغوی كې د توحيد روحیه پياوړې كېږي. زده كوونكي په دې حقيقت پوهيږي چې الله ﷻ د ځمكې، اسمانونو او ټولو كایناتو خالق دی.

■ مور چا پيدا كړي يو؟

■ ځمكه، اسمان او كاینات د چا خلقت دی؟

زما رب چي هم خالق د كل جهان دى
هم مالك دى د زمين او هم آسمان دى
جهانونه واره ده دي پيدا كړي
دى د دواړو جهانونو نگهبان دى
كه مارغه دى، كه حيوان، كه بنيادم دى
د الله ﷻ د عظمتونو ثنا خوان دى
د موسى سره يې راز په كوه طور كړ
محمد ﷺ يې مېلمه كړې په آسمان دى
محمد ﷺ چي دى بهتر د مخلوقاتو
نازل كړې يې په ده باندې قرآن دى
د خالق صفت مخلوق كولى نه شي
اى نسيمي ستا په ځان د څه گومان دى؟

سيده حيات بيگم نسيم

سيده حيات بيگم نسيم د الطاف گل كاكاخيل لور ده. په كال ۱۹۳۸ م.
كې په چترال كې زېږېدلې. سيدې قران كريم، احاديث، عربي، فارسي، اردو او
پښتو لوستي وو. د شعرونو ديوان يې د "نسيم وږمې" په نامه په كال ۱۹۸۶ م.
كې چاپ شوى دى.

يادونه:

هغه كلمې چې د ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف او ق توري په كې راغلي
وي، عربي كلمې بللې كيږي، لكه: خالق، معبود، ثواب، طاهر، مضمون...

د متن لنډيز:

الله ﷻ د ټولې نړۍ پيداكوونكې او خالق دى. دى د دواړو جهانونو ساتونكې دى. حېوان، پېرى، ماهى، مرغه او... انسان د لوى خداى ﷻ ستاينه كوي. پيغمبران يې د مخلوقاتو د لارښوونې لپاره را استولي دي. د الله ﷻ ستاينې ډېرې دي او مخلوق يې ټولې ستاينې نه شي پوره كولى.

فعاليتونه

- ۱- زده كوونكي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
 - ◆ ستاسې په اند حمد (ستاينه) ولې د كتاب په پيل كې راغلى دى؟
 - ◆ حمد څه ته وايي او مور ولې د خداى تعالى حمد وايو؟
 - ◆ د حمد په ويلو زموږ په كار كې څه اساني راځي؟
- ۲- زده كوونكي دې په متن كې:
 - ◆ عربي، دري او پښتو كلمې پيدا او په دريو كتارونو كې دې وليكي.
 - ◆ ورته او مشابه كلمې دې ولټوي او په جلا، جلا كړښو كې دې وليكي.
 - ◆ د ستاينوم، رب، كوه طور، خالق، مالك او واړه كلمې دې پيدا او په جملو كې دې وکاروي.

۳- زده كوونكي دې لاندې بيت په نثر واړوي:

كه موسى سره يې راز په كوه طور كړ
محمد ﷺ يې ميلمه كړى په آسمان دى

۴- زده كوونكي دې:

- ◆ پورته حمد په گډه په خوږه ژبه او لوړ اواز ووايي.
- ◆ په څو جملو كې د خداى ﷻ په هكله د خپل احساس څرگندونه وكړي.

زده کوونکي دې راتلونکې ورځې ته د خدای ﷻ پالنې په اړه یو شعر، نشر او یا یو انځور
راوړي.

د خان پېژندل، د خدای ﷻ پېژندل دي. (حدیث شریف)

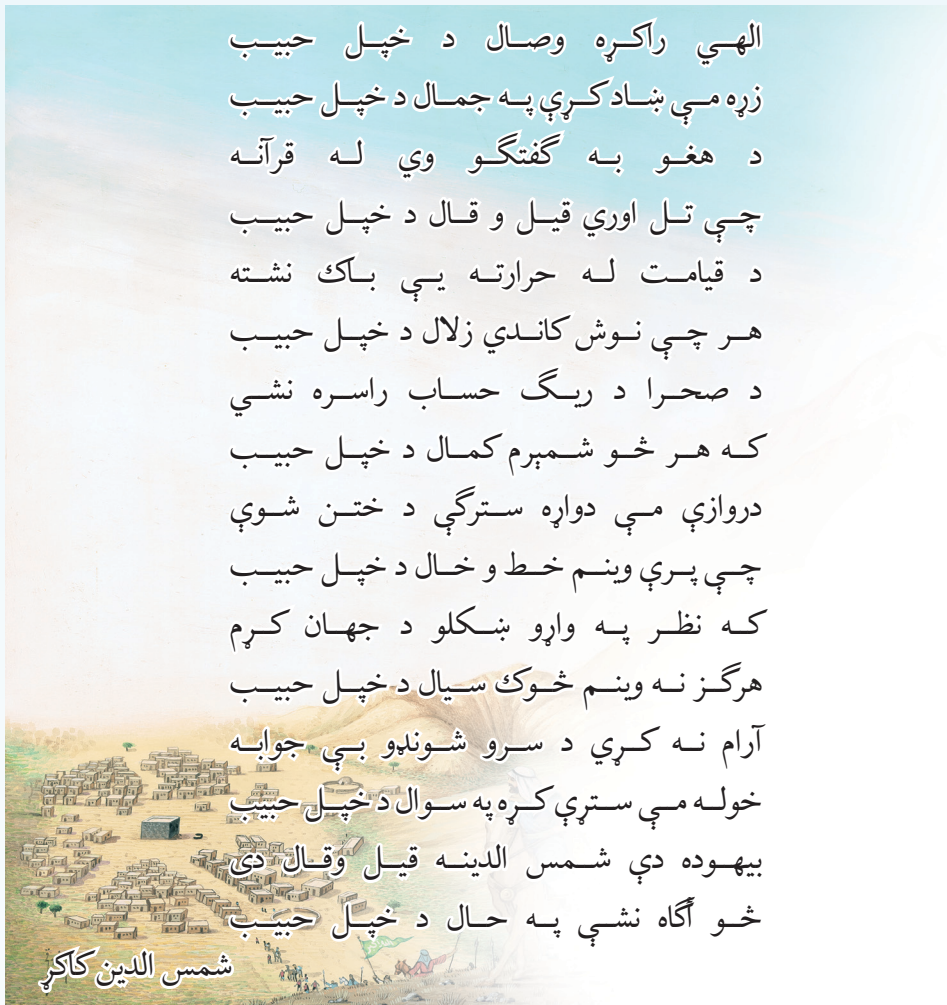

دویم لوست

زمور گران پیغمبر ﷺ

- تاسې د گران پیغمبر ﷺ د مبارک نامه له اورېدو وروسته څه وایې؟
- حضرت محمد ﷺ په مکه مکرمه کې زیږېدلی او په (۴۰) کلنۍ کې په پیغمبرۍ گومارل شوی چې انسانان د خپل ځان او خدای ﷻ پېژندلو ته راوبولي. قرآن پر هغه نازل شوی چې د انسان د دواړو جهانونو د کمال او نیکمرغۍ لارې پکې پیدا کړي. د اسلام پیغمبر حضرت محمد ﷺ د نیکو خوښو او غوره اخلاقو یوه بشپړه بېلگه ده. د هغه هر عمل او وینا د مسلمانانو لپاره لوی لارښود دی.
- پر کشرانو باندې د گران پیغمبر د شفقت او مهربانۍ په هکله څه پوهیږئ؟
- د حضرت پیغمبر ﷺ وینا او کړو ته څه وایې؟

د شاعر پيژندگلوي:

دا نعتیه کلام د شمس الدين کاکړ دی. نوموړی د ديارلسمې هجري پېړۍ له تکړه شاعرانو څخه و. شمس الدين کاکړ د پيرمحمد کاکړ د سبک له پيروانو څخه و. نوموړی په اصل کې د کندهار و، خو د عمر ډېره برخه يې په هند کې تېره کړې ده. د شعرونو يو په زړه پورې ديوان لري چې په ۱۲۳۸ هـ. ق. کال کې يې بشپړ کړی دی.

د متن لنډيز:

په دې نعت شريف کې د خدای ﷺ د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ يادونه د ((خپل حبيب)) په نامه شوې ده. د شمېر له مخې د بيابان د شگو په اندازه د هغه د کمال او حکمتونو يادونې شوې دي. په دې شعر کې له ((خپل حبيب)) څخه هدف د اسلام ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ دی او شاعر يې د ټولو ښېگڼو مالک گڼي او په مينه يې يادوي.

څرگندونه

کمال هغه حالت دی، چې انسان په کې د خپل پيدايننت حقيقت پېژني. د خپل خدای ﷺ او د هغه د بنده گانو په وړاندې خپل مسؤوليت درک کوي.

فعاليتونه

۱- د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوئ، ځان پرې وپوهوئ او په جملو کې يې راوړئ:

بناد	زالال	قيل و قال
ختن	باک	سيال

۲- زده کوونکي دې په وار وار سره نعت په لوړ اواز ولولي او بيا دې مفهوم پخپلو خبرو کې څرگند کړي.

- ۳- زده کوونکي دې دگروبي کار په ترڅ کې عربي، دري او پښتو کلمې بېلې کړي.
- ۴- په متن کې دې ورته او مشابه کلمې ولټوي.
- ۵- څو تنه زده کوونکي دې د متن له مخې د پيغمبر ﷺ د اخلاقو په اړه خبرې وکړي.
- ۶- يو شمېر زده کوونکي دې لاندې بيت معنا کړي:
- د صحرا د ريگ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبيب
- ۷- نور زده کوونکي دې دا بيت په ساده ژبه تحليل او په نثر دې وليکي:
- د قيامت له حرارته يې باک نشته
هر چې نوش کاندي زلال د خپل حبيب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د نیکو اخلاقو په هکله د خپل مور او پلار په مرسته په خپلو کتابچو کې څو لنډې، لنډې جملې وليکي.

د حضرت محمد ﷺ وينا:

څوک چې په کشرانو زړه سوی او د لویانو درناوی نه کوي، زما په
دله کې نه دی.

درېم لوست

پسرلی او ښکلا یې

■ پسرلی د کال څویم فصل دی؟

یو کال څلور فصله لري. پسرلی د کال لومړی فصل دی. پسرلی، اوړی (دوبی)، منی او ژمی د کال نور درې فصلونه دي. د نړۍ یو شمېر هېوادونه د افغانستان په څېر څلور فصلونه، نه لري. یو شمېر هېوادونه چې سمندرونو ته نژدې او یا د استوا لیکي ته څېرمه پراته دي، دوه فصله لري. یوه ته یې وچ او بل ته یې باراني فصل وایي.

■ پسرلی د عمر له کومې برخې سره پرتله کېدای شي؟

■ د پسرلي موسم څه ځانګړتیاوې لري؟

افغانستان يو غرنی هېواد دی. سمندر ته ډېر نژدې نه دی. له دې امله بېل بېل فصلونه لري. په يو شمېر سيمو کې ژمی ډېر سوړ وي، خو يو شمېر نورې سيمې بيا معتدل ژمی لري. يو شمېر سيمې په اوړي کې ډېرې تودې او په ژمي کې ډېرې سرې وي. په لوړو سيمو کې په ژمي کې واورې او په تیتو کې بارانونه اوري. همدا واورې او بارانونه دي چې په هېواد کې د اوبو زېرمې جوړوي.

په پسرلي کې په دښتو، غرونو، رغونو او بڼونو کې راز راز گلان زرغونېږي. خلک ډلې ډلې د گلانو د سيل او د طبيعت له ښکلا څخه د خوند اخيستو لپاره دښتو، د غرونو لمنو او سيل ځايونو ته ځي. که په ژمي کې ډېرې واورې او په پسرلي کې ډېر بارانونه و اوري، نو له امله يې راتلونکی کال ښېرازه او پسرلی يې له ښکلا ډک وي.

په پسرلي کې په ځمکه کې نوې سا پو کېږي. ځمکه يا په طبيعي توگه او يا هم د بزگرانو او نورو کروندگرو د کار و زيار له امله شنه او خړوبېږي او د انسانانو د اړتيا وړ غلې دانې او ډول ډول مېوې زرغونوي. مرغان هم له يخو او سړو سيمو څخه تودو او گرمو سيمو ته ځي. انسانان هم د نورو په څېر په خوځښت او حرکت راځي.

ځمکه تمامه شنه بخملي ده
نوی بهار دی د کال ځواني ده
دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغېزه ټوله د پسرلي ده
ځمکې په خپل مخ ایښي گلونه
ونوپه غاړه کړه امپلونه
د کال ځواني ده وطن سمسور دی
خوشحاله گرځي زلمي او نجونه

سحر سبا دی غوتی غوړیږي
د گل په پاڼو شبنم ځلیږي
عجب احوال دی نن په گلشن کې
گلونه خاندی بلبل کړیږي

گل پاچا الفت

د متن لنډیز:

د طبیعت پسرلی مور ته دا پیغام را کوي چې ژوند هم بېلا بېل پړاوونه او موسمونه لري. کله پر انسان پسرلی وي او کله منی. د ځوانۍ دوره پسرلي ته ورته وي او منی زړښت ته. د طبیعت پسرلی د نوي کال په راتلو بیا راځي، خو د ژوند پسرلی پر انسان یو وار راځي او چې تېر شو، بیا نه راځي. له دې امله باید د ژوند له پسرلي نه چې انسان د کار و زیار وسه لري، سمه گټه واخلي او د ژوند د مني لپاره ترې توبښه برابره کړي. پسرلی زموږ د ژوند لوی او ارزښتمن لوست دی. باید هغه د خپل ژوند مشال کړو.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوي او په مناسبو جملو کې دې وکاروي:
زوکړه، ښیرازه، ښکلا، مشال، خروب
- ۲- زده کوونکي دې په متن کې ورته او مشابه کلمې پیدا او ولیکي.
- ۳- شاگردان دې یو یو دې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي:
◆ پسرلی څو میاشتي او د کال کوم فصل دی؟

◆ د پسرلي او ژمي د فصلونو تر منځ څه توپير دی؟

◆ د پسرلي د فصل بڼکلا په څه شي کې ده؟

◆ پسرلي د انسان د ژوند کومې برخې ته ورته دی؟

۴_ لاندې بيت په نثر واروی:

دا زور جهان چې بېرته ځوان شوی

اغېزه ټوله د پسرلي ده

۵_ زده کوونکي دې د کال د څلورو فصلونو او د نړۍ د نورو برخو د اقلیمونو په هکله

خبرې وکړي.

۶_ زده کوونکي دې د پسرلي د بڼکلا او په ژوند کې د ځوانۍ له موسم سره د هغې

پرتله وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پسرلي متن ولولي، په مفهوم دې ځانونه پوه کړي او د پسرلي د بڼکلا

په اړه دې یو څو کرښې په کتابچو کې وليکي.

تل دې بهار وي زموږ وطن کې

لکه چې روح وي بڼایسته بدن کې

څانگې د گلو دې تل تازه وي

خزان دې نه وي زموږ چمن کې

گل پاچا الفت

د (ی) ډولونه

■ که مو د (ی) بېلا بېل ډولونه زده نه وي، ایا یو متن سم لوستلای یا لیکلای شی؟
 هره ژبه ځانته بېل گرامر او قاعدې لري. پښتو هم د خپل جوړښت له مخې له
 نورو ژبو سره په غږ او لیکنه کې توپیر لري. که دا بڼې د چا زده نه وي، نو د یو پښتو
 متن په لوستلو اولیکلو کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او هغسې چې لازمه ده،
 کلمې او جملې په سمه توگه نشي لوستلای. په پښتو کې (ی گانې) پنځه لیکنې بڼې
 لري. دلته تاسو ته په لنډ ډول درېژندل کېږي.

■ د سړي جمع او مفرد څنگه لیکي؟

■ هغه لیکنه به سمه وي چې د (ی گانو) توپیر او سمه کارونه په کې نه وي شوي؟

لکه دمخه چې وویل شول، (ی) د پښتو ژبې یو کومکي غږ دی او پنځه ډوله ویل (تلفظ) کېږي. دا غږونه په عمومي ډول د کلمو په منځ او پای کې څرگندېږي.

۱_ نرمه (ی): دا (ی) هیڅ ټکي نه لري، بې ټکو (ی) هم ورته وایي. زیاتره د نارینه نومونو لپاره کارول کېږي. لکه: سپری، منگی، لرگی، زلمی، توریالی.

بېلگې یې په لاندې جملو کې وگورئ:

یو سپری راروان دی او لرگی یې په لاس کې دی.

منگی یې له سره ولويد.

زلمی او توریالی نن سهار لاړل.

۲_ څرگنده (ی): د دې (ی) لاندې دوه ټکي څنگ په څنگ ایښودل کېږي. زیاتره د جمع او د نسبتې نومونو په پای کې راځي، لکه: سپری، منگی، لرگی، دوبي، موجي، پردي، خپلوي.

بېلگې یې په لاندې جملو کې وگورئ:

سلیم او وزیر کاکا ډېر ښه سپری دي.

کله کله پردي هم په کار راځي.

خپلوي او دوستي پالل غواړي.

موجي ته مې بوتونه د گنډلو لپاره ورکړل.

دوبي ته مې کالي راوړل.

۳_ اوږده (ې): هغې (ې) ته وایي چې لاندې ترې دوه ټکي سر پر سر یا لاندې باندې راغلي وي. دا (ې) زیاتره د مؤنثو نومونو په پای کې راځي، لکه: ادې، شیدې، ناوې، مستې.

بېلگې یې په لاندې جملو کې وگورئ:

ادې شیدې تومنه کوي.

د کاکا ناوې مستې جوړوي.

زرغونې ادې ته غږ کړ.

۴_ د تانیث (ی): دې (ی) ته لکی لرونکي (ی) یا زورکی واله وایي چې د مؤنثو

نومونو په پای کې راځي، لکه: ډوډۍ، خولۍ، څوکۍ، سپورمۍ، تورپیکۍ او نور.
 بېلگې يې په لاندې جملو کې وگورئ:
 گالالی پر څوکۍ ناسته ده.
 تورپیکۍ د احمد خولۍ پریمینځي.
 هوسۍ ډوډۍ خوري.

۵- مخاطبه (ئ): دې (ئ) ته فعلي (ئ) وايي او په جمع امریه فعلونو کې راځي، لکه:
 خورئ، ځئ، کښينئ، پاڅيرئ، ودربرئ.
 بېلگې يې په لاندې جملو کې وگورئ:
 هلکانو ډوډۍ وخورئ.
 ځئ لاړ شی.
 کښينئ او درس ولولئ.

د متن لنډيز:

(ی) گانې د پښتو ژبې غبرونه دي. پنځه بېلا بېل ډولونه لري. د کلمو په پای کې راځي.
 په پښتو کې پنځه ډوله (ی) گانې دي چې هره یوه یې ځانته ځانگړنې لري او په جلا جلا
 ځایونو کې استعمالیږي. ددې تورو د بنو زده کړه د هر چا لپاره، په تېره هغو ته چې د پښتو
 متنونو له لیکلو او لوستلو سره سروکار لري، اړینه او ضروري خبره ده.

څرگندونه

لکۍ لرونکې (ی) او فعلي (ئ) دواړه یو ډول تلفظ لري، خو لکۍ لرونکې (ی) په بنځینه
 نومونو کې او فعلي (ئ) په فعلونو کې راځي. ددې لپاره چې د نومونو او فعلونو توپیر وشي،
 دغه بدلون پکې راغلی دی.

فعالیتونه

۱- په لاندې جملو کې د (ی) تلفظي بېلابېلې بڼې وگورئ او اړوند ټکي وړلاندې کیردئ:

◆ تاسی په کوم ټولگی کی یاستئ؟

◆ زموږ کور ډېر لوی دی.

◆ د احمد خپلی شکېدلې ده.

۲- دا لاندې جملې بشپړې کړئ:

◆ خپلوي او پالل غواړي.

◆ دوبي ته مې راوړل.

◆ ادې تومنه کوي.

◆ هوسی خوري.

۳- په لاندې کلمو کې نرمه (ی) په خرگنده (ی) واړوئ او بیا یې تلفظ او د معنا توپیر په گوته کړئ:

سړی لرگی منگی پردی مری

۴- په لاندې کلمو کې د (ی) گانو نومونه ولیکئ:

خولی، منگی، لرگی، لیکئ، څې

۵- پنځه مؤنث نومونه ولیکئ چې په پای کې یې لکی لرونکې (ی) راغلې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مور او پلار د حقونو په اړه یو څو کرښې ولیکي او بیا دې په متن کې پورته ټولې نومول شوې (ی) گانې په نښه کړي او په بله ورځ دې په ټولگی کې د نورو ترمخه ولولي.

پنځم لوست

ملي مشر، ميرويس نيكه

د افغانستان د تاريخ په پاڼو كې يو شمېر داسې نوميالي څېرې شته چې كارنامې او يادونې يې په زرينو كرنو ليكل كېږي. په دغو نامتو څېرو كې د ميرويس نيكه څېره ډېره ځلانده او تليپاتي ده. په دې لوست كې به د افغانستان د تاريخ د دغه نوميالي او مهم شخصيت په هكله يو مطلب ولولئ.

■ د ميرويس نيكه ستره ځانگړتيا كومه وه؟

■ ميرويس نيكه څنگه واكمن و؟

■ ميرويس نيكه له كومې لارې مشري ته رسيدلى و؟

میرویس نیکه زموږ د هېواد ملي مشر او نوميالی واکمن و. د اټکل له مخې په (۱۰۸۴ هـ ق . ۱۶۷۳ میلادي) کال کې زیږیدلی دی. پلار یې ښالم خان نومیده. ښالم خان د کندهار د هوتکو د قبیلې یو منلی مشر و. میرویس نیکه د وخت زیاتره دیني زده کړې په کوچنیوالي کې سرته رسولې وې. په زلمیتوب کې یې د سوداګرۍ په کسب پیل وکړ. په دې توګه یې ډېرو ځایونو ته سفر وکړ. د سفرونو په ترڅ کې د بېلابېلو خلکو او ولسونو له حال احوال څخه خبر شو. پوهه، تجربه او معلومات یې لا زیات کړل.

په (۱۱۰۶ هـ ق) کال کې د صفوي شاه حسین د واکمنۍ په پېر کې گرګین د کندهار حاکم و. گرګین ډېر ظالم سړی و. د کندهار پر اوسیدونکو یې زیات زور او زیاتې کاوه. د خلکو شکایتونه او عرضونه چا نه اورېدل. د افغانانو د دغه مهال زیاتره مشران او لویان صفوي یرغلګرو بندیان کړي یا وژلي وو. د خلکو سترګې یوازې میرویس خان ته اوبښې. میرویس خان چې تر دغه مهاله په سوداګرۍ بوخت و، د خلکو غوښتنو ته یې غاړه کېښوده. هغه له سوداګرۍ څخه ملي خدمت غوره وباله او د خلکو او قومونو تر منځ د اختلافونو په لیرې کولو یې پیل وکړ. خلک یې د ملي یووالي تر بیرغ لاندې راټول کړل.

میرویس خان د خپلې پوهې او تدبیر له مخې ځان گرګین ته نژدې او د هغه باور یې پر ځان پیدا کړ. له دې وروسته میرویس خان اصفهان ته سفر وکړ. هغه چې ډېر پوه، زړور او ژبور سړی و، ډېر ژر یې د اصفهان په دربار کې نفوذ وکړ. ځان یې په هغوی باندې د افغاني قبیلو د مشر او د گرګین د سلاکار په توګه ومانه. نوموړی له یو سپارښت لیک سره بېرته کندهار ته راستون شو.

میرویس نیکه له بېرته راستنېدو وروسته د قومونو تر منځ د اختلافونو د له منځه وړلو لپاره هلې ځلې چټکې کړې. گرګین ځان له خطر سره مخامخ ولید. وارخطا شو او میرویس خان یې بندي اصفهان ته ولیږه. میرویس خان هلته د خپلې پوهې، تدبیر، فصاحت، بلاغت او قوي منطق له لارې ډېر ژر له بند څخه خوشې او د حج د فریضې د ادا کولو اجازه یې هم ترلاسه کړه. د حج پر مهال یې د هغه ځای له وتلو عالمانو سره ولیدل او د گرګین زور

زیاتی یې هغوی ته بیان کړ او له هغوی څخه یې د یو ظالم حاکم په وړاندې د یو پاڅون لپاره شرعي فتوا وغوښتله. اصفهان ته راستون او له صفوي دربار څخه یې د خپلې مشرۍ او گرگین ته د مشورې ورکولو فرمان تر لاسه کړ.

کندهار ته له راستنېدو وروسته یې یو شمېر قومونه د صفوي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونو ته وهڅول. بیا یې د یو ملي پاڅون له لارې گرگین وواژه او د هغه لښکر یې تارومار کړ. په دې توګه پر کندهار باندې د یرغلګرو واک پای ته ورسید. میرویس خان په (۱۱۱۹ هـ. ق) کال کې د کندهار په کوکران کې د افغانانو د یوې ملي جرګې له لارې په مشرۍ وټاکل شو، او د یو ملي خپلواک ولسي حکومت بنسټ یې کینود.

میرویس نیکه په ډېره پوهه او تدبیر د هېواد د ملکي او پوځي چارو په سمبالښت پیل وکړ. شاوخوا سیمې یې په خپل حکومت پورې وتړلې. د ټولو میشتو قومونو او قبیلو د ملي یووالي لپاره یې نه سترې کیدونکې هلې ځلې وکړې. د میرویس نیکه ستره ځانګړتیا دا وه چې هغه د خپل ژوند تر پایه هیڅکله ځان د پاچا یا امیر په توګه نه ښود او نه یې درباري تشریفات خوښول، بلکې د یو ملي مشر په توګه یې له هر چا سره غوره سلوک کاوه. هر چا خپل عرض او فریاد له ستونزو پرته تر هغه رسولی شو. له همدې امله یې د افغان ولس په زړه کې ژور ځای نیولی او له ډېره درنښته او ګرانښته خپل دغه نومیالی مشر د ((نیکه)) په درانه لقب لمانځي.

میرویس نیکه د یو ملي مشر په توګه افغان ولس ته له اوو - اتو کالو نه هیریدونکي خدمت او ویاړلو کارنامو څخه وروسته په (۱۱۲۷ هـ. ق. ۱۷۱۸ م.) کال کې وفات او د کندهار د نوي ښار لویدیځ ته د ((کوکران)) په کلي کې خاورو ته سپارل شوی دی.

د متن لنډيز:

ميرويس نيکه يو ملي مشر و. له کوچنيوالي په زيرکتيا او پوهې مشهور و. هغه مهال پښتانه له يو شمېر ملي ستونزو سره مخامخ وو. له يوې خوا قومي مشران په خپلو کې مخالف وو او له بلې خوا په کندهار کې د شاه حسين صفوي د حکومت حاکم، گرگين له خلکو سره ناوړه چال چلند کاوه. هغوی به يې په يو او بل نامه خورول. يو شمېر قومي مشران يې بنديان کړي وو. لنډه دا چې وضعه ډېره کړکېچنه وه. په دې وخت کې پښتنو ميرويس نيکه ته مخ وړاوه. دغه نوميالي مېر هم ملي خدمت له خپل شخصي خدمت څخه غوره وبله. ملا يې وټرله، د ډېرو ستونزو له گاللو وروسته يې د ولس په مرسته دښمنان مات کړل او د ملي افغاني حکومت بنسټ يې کېښود. افغانانو د يوې ملي جرگې له لارې ميرويس نيکه د هغه د غوره خدمتونو د سرته رسولو له کبله د ملي مشر په توگه وټاکه.

فعاليتونه

- ۱- په متن کې ورته او متضادې کلمې ولټوئ.
- ۲- د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې پيدا او په جملو کې يې وکاروئ: واکمن، ترجيح، نوميالی، منلی، وياړ، اټکل، يرغلگر، پاڅون، پېر.
- ۳- د جرگې په اړه خبرې وکړئ.
- ۴- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د ميرويس نيکه د ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.
- ۵- زده کوونکي دې د پورته متن په لومړي پراگراف کې (ی گانې) ولټوي او ودې وايي

چې کوم ډول (ی گانې) دي.

۶- زده کوونکي دې وويي چې له يوه هېواد څخه د پرديو د شړلو لار د ولس په څه

شي کې نغښتې ده؟

۷- زده کوونکي دې يوه ملي جرگه تمثيل کړي. هغوی دې موضوع پخپله ياد ښوونکي

په مرسته وټاکي او د بېلا بېلو مشرانو د خبرو اترو له لارې دې د حل يوه لاره راوباسي.

۸- زده کوونکي دې يو يو د ملي مشر ځانگړتياوې بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د تر لاسه شوو معلوماتو په رڼا کې د ميرويس نيکه په اړه په خپلو

کتابچو کې يو څو کرښې وليکي.

د ميرويس نيکه وينا:

((عقل او حکمت يوازې په ناز او نعمت کې نه دی او نه يوازې د

نعمت د خاوندانو په دماغو کې ځای لري. زموږ په غرو کې هم

عقلان او حکيمان شته))

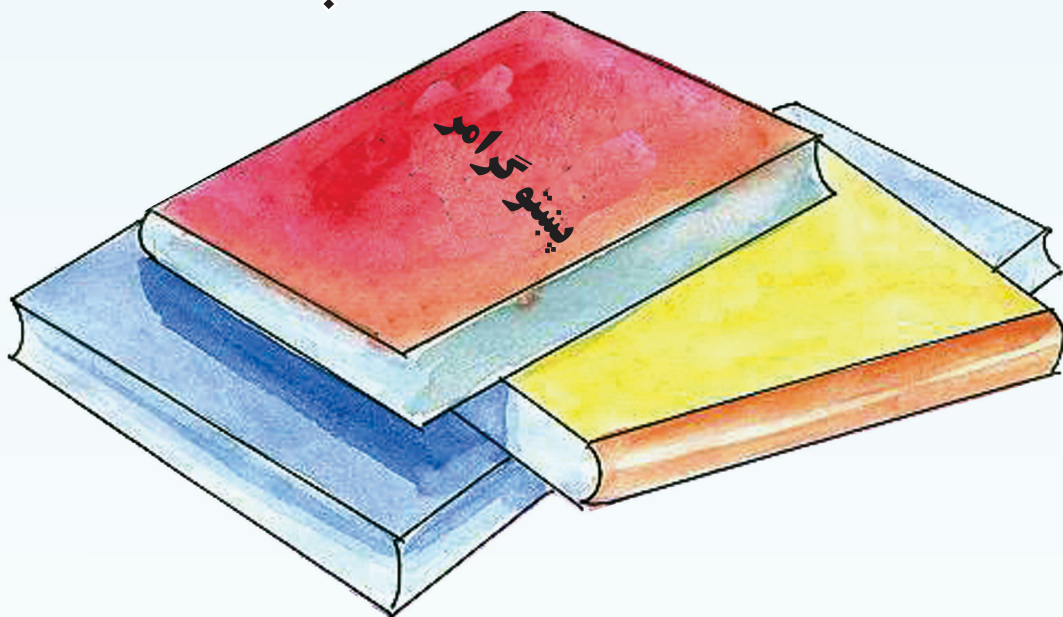
زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او خوند دې ترې واخلي:

ورخ

له جهانہ تیاره وړم رڼا راوړمه
د غفلت له خوبه خلک پاڅومه
هنگامه د ژوندون گرمه کړم عالم کې
حرکت او کار ته هر څوک رابلمه
شوق د کار هومره په زړونو کې پیدا کړم
چې غرمو کې په دهقان یوې کومه
څوک په غرونو خپږوم په سختو لارو
په چا باندي درانه پيټي بارومه
ټول عالم کړم سرگردان او ناقراره
خود زجر سره اجر ورکومه
محرک زه د انسان د ارادو یم
دا ویده عالم له خوبه وینومه
که ژوندون فعالیت او حرکت وي
په جهان کې زه دغه اثر لرمه
وخت د سعې او عمل د کار او زیار یم
چې وزگار مې نیوی نه شي هغه بنکار یم
کل پاچا الفت

کلمه، نوم او ډولونه يې

■ کلمه څه ته وايي او له جملې سره څه توپير لري؟

هغه لفظ چې د يوې معنا د افادې لپاره له خولې راوځي، کلمه نومبږي.

هغه کلمې چې کلام جوړوي، د کلام توکي نومبږي او د کلمې ډولونه هم ورته

وايي. جمله لږ تر لږه له دوو کلمو څخه، چې معنا څرگنده کړي، جوړبږي. په پښتو

کې د کلمې ډولونه يا د کلام توکي له نوم، ضمير، صفت، فعل، قيدونو او اداتو يا

تورو څخه عبارت دي.

■ نومونو په ژبه کې کومې اسانتياوې رامنځته کړې دي؟

نوم:

دا سرې خورا نیک خوږه دی.

احمد زما پورورپی دی.

زرغونه بڼه بنایست لري.

ایمل ستا پخوانی ملگری دی.

دا تیره ډېره درنه ده.

په پورته جملو کې هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده.

نوم هغه کلمه ده چې پرته د زمانې له ښوولو یو څوک، یو څیز او یا یو شی ونوموي، لکه

په پورته کلمو کې سرې، احمد، زرغونه، بنایست، ایمل او تیره.

نوم د معنا او مفهوم له مخې پنځه ډولونه لري، لکه: خاص نوم، عام نوم، ذات نوم،

معنا نوم، جنس نوم، جمع نوم.

پوښتنه

خپل شاوخوا ته وگورئ او د شخص، څیز یا ځای نومونه په گوته کړئ.

د نوم ډولونه:

۱_ خاص نوم:

په لاندې جملو کې نومونو ته پام وکړئ او وگورئ چې څه راز شیان نوموي:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی دی.

ننگرهار د گلوهار دی.

ملالی د میوند د جگړې اتله پښتنه وه.

هند ډېر لرغونی تاریخ لري.

ایران زموږ گاونډی هېواد دی.

په پورته جملو کې احمدشاه بابا، افغانستان، ننگرهار، ملالی، میوند، هند او ایران

داسې نومونه دي چې د اورېدو پر مهال يې فکر هماغه لوري ته ځي او سمدلاسه هماغه خلک، بناړونه او يا هېوادونه درېه زړه کيږي. په دې توگه خاص نوم (ځانگړي نوم) هغه نوم دی چې يو ځانگړی شخص، څيز يا ځای ونوموي.

پوښتنه

د خپل ټولگي دننه يا بهر کوم شخص، څيز يا ځای چې خاص نوم په گوته کړي، پيدا او د ټولگي په وړاندې يې ووايي.

۲_ عام نوم:

لاندې جملې ولولئ او نومونو ته پکې پام وکړئ. دا يو تکړه هلک دی.

هېواد پر هر چاگران دی.

سرکال د وچکالی له امله کابو ټول څاروي مړه شول.

دا بنځه او سړی څوک پېژني؟

په پورتنیو جملو کې هلک، هېواد، څاروي، بنځه او سړی داسې نومونه دي چې په يو ځانگړي شخص يا څيز باندې دلالت نه کوي او د اړوند جنس ټول غړي څرگندوي. دغو نومونو ته عام نوم ويل کېږي.

عام نوم داسې يو شی يا څيز نوموي چې ځانگړی يا خاص نه وي، لکه په پورته جملو کې درکړل شوې بېلگې.

زده کوونکي دې د ټولگي دننه او بهر شيانو، خلکو او ځايونو ته پام وکړي چې کوم عام نومونه پيدا کولی شي.

۳_ ذات نوم:

دا جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده:

ډبره درنه ده، که مالوچ؟

د څا اوبه ډبرې يخې وي.

دومره لوړ غږ! ستونۍ به دې وشکيري.

پورته جملې وگورئ او هغو کلمو ته څير شئ چې کرښې ورلاندې ايستل شوې دي.

ذات نوم يو حس کېدونکی شی رانښيي. يا په بله وينا داسې يو نوم نوموي چې زموږ

په حواسو حس کېدای شي او بهرنی وجود ولري، لکه: ډبره، مالوچ، لرگی، څا، اوبه، ستونۍ.

يوه ډله زده کوونکي دې د ښوونځي په چاپېريال کې د ذات نومونه پيدا او د نورو زده کوونکو په وړاندې دې يې ووايي.

۴_ معنا نوم:

لاندې جملې ولولئ:

دا خپل ښايست راپورې اور شو.

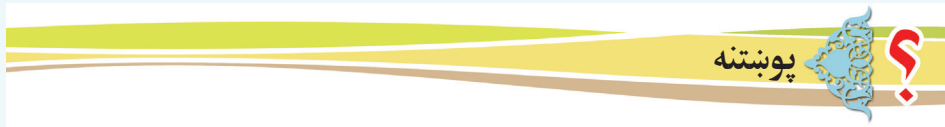
روغتيا د نېکمرغه ژوند ضامنه ده.
داسې هيله مې درڅخه نه کېده.
ننگ، پت او مېرانه پښتني دودونه دي.
رخه د خوښۍ مخه نيسي.
خدای ﷻ دې له درد، غم او اندېښنې څخه لېرې لره.
د معنا نوم په يو غير محسوس څېز يا په يوې پديدې پورې اړه لري او هغه نوموي، يعنې
هغه څيز نوموي چې بهرنی وجود نه لري، لکه په پورته جملو کې بنايست، روغتيا، هيله،
ننگ، پت، مېرانه، رخه، خوښي، درد، غم، اندېښنه.

د زده کوونکو يوه ډله دې داسې نومونه ووايي چې بهرنی وجود ونه لري.

۵- جنس نوم:

وخت لکه سره زر دی.
که اوبه نه وي، ژوند به نه وي.
جوار او غنم د افغانستان کرنيز محصولات دي.
بې تېلو څراغ نه بلېږي.
په پورته جملو کې د کرښې له پاسه کلمو ته څير شئ او وگورئ چې څه راز نومونه دي؟
هغه نوم چې نه شمېرل کېږي مفرد او جمع يې يو څېر وي، د جنس نوم ورته وايي، لکه
په پورته جملو کې سره زر، اوبه، غنم، جوار او تېل.

تاسو په خپل ټولگي يا د ښوونځي په انگرې کې داسې نومونه په گوته کولای شئ چې ونه شمېرل شي؟

٦- جمع نوم:

د سرې مياشتې ملي ټولنه له بېوزلو کورنيو سره مرسته کوي.
دا رمه د بانور کاکا ده.

افغان ولس له برمه ډکه مخينه لري.

دا نوم په څرگنده د لفظ له مخې يو مفرد نوم دی، خو په معنا کې يوه ډله يا ټولې نوموي او جمع نوم ورته وايي، لکه: ټولنه، ولس، رمه او نور. په پښتو کې جمع نوم د ډېرو ډلو په لحاظ بيا هم جمع کېږي، لکه: ټولنې، ولسونه، رمې.

د زده کوونکو يوه ډله دې له خپلو شاوخوا شيانو څخه د جمع نوم پيدا او نورو زده کوونکو ته دې يې ووايي.

نوم د شمېر له مخې په دوه ډوله دی، مفرد او جمع.

١- مفرد نوم:

په لاندې جملو کې هغو نومونو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ايستل شوې ده:
دا هلیک ولې ځانته راغی، هغه نور څه شول؟
د دې باغ دا يوه ونه خرابه ده، هغه نورې ښې دي.

د تورې او قلم خاوند، خوشحال خټک د پښتو وتلی شاعر او اديب و. مفرد نوم هغه نوم دی چې د یوې ډلې په یو شخص یا یو څیز دلالت وکړي، لکه په پورته جملو کې هلك، باغ، ونه، قلم، خاوند، شاعر.

۲- جمع نوم:

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ایستل شوې ده: دا هلكان څوك دي؟

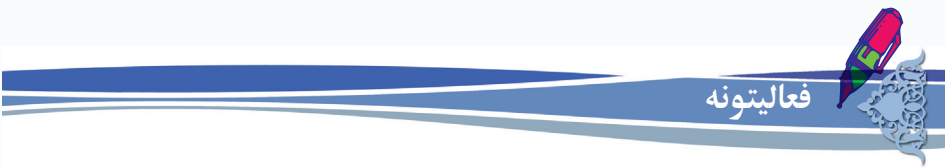
زموږ د كلي باغونه خراب او ونې يې ټولې وچې شوي دي. د مال او دولت خاوندان تل له بېوزلو سره مرسته كوي.

په پورته جملو کې هلك په هلكانو، باغ په باغونو، ونه په ونې، خاوند په خاوندان او بښتي او د جمع حالت يې نيولی دی.

په دې توگه ویلی شو، جمع نوم هغه نوم دی چې د یوې ډلې له یو څخه زیات اشخاص یا شیان ونوموي، لکه: هلكان، نجونې، ونې، قلمونه او نور. په پښتو کې د مفرد نوم جمع کول ځانته قاعدې لري. نارینه نوم ځانته او بښځینه نوم ځانته د خپلو قاعدو له مخې جمع کېږي.

زده کوونکي دې په دوه کسيزو ډلو کې یو تن د مفرد نوم ووايي او بل دې هغه نوم جمع کړي.

۱-

◆ زده کوونکي دې ووايي چې کلمه له جملې سره څه توپیر لري؟ څو مثالونه دې

وراندې کړي.

◆ نوم څه راز کلمه ده؟ څو مثالونه يې په ټولگي کې ووياست.

◆ د نوم ډولونه کوم دي؟ يوازې نومونه يې واخلي.

۲ -

◆ په متن کې دا راغلې کلمې : افاده، سرپتوب، وچکالي، توکي، پورورې، پت،

توپير، چابک، مېرانه معنا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.

◆ وگورئ، په متن کې د کلمو په پای کې د (ی گانو) کومې بڼې راغلي، وېې ليکئ.

۳ -

◆ د دې لاندې مفردو نومونو جمع حالت وليکئ: کتاب، هلک، باغ، قلم، نوم،

کلمه.

◆ د خاصو نومونو يو څو بېلگې وويئ.

◆ جنس نوم څه ته وايي؟ بېلگې يې وليکئ.

۴ -

◆ د زده کوونکو يوه ډله دې مفرد نومونه وويي او بله ډله دې د هغه نومونو د جمعې

حالت وويي.

◆ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې له بلې څخه د عام نوم او د

جنس نوم پوښتنې وکړي او هغه بله ډله دې هغه نومونه وويي.

◆ لاندې څو نومونه درکړل شوي، تاسو ووياست چې هغه کوم ډول نومونه دي:

جلال اباد، زرمينه، مالوچ، بنايست، ټولنه، هلکان، پسرلی، واوره، غنم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې يو متن وليکي او د پورته يادو شوو نومونو ټول ډولونه دې په

کې وکاروي او په نښه دې کړي. سبا دې هغه په ټولگي کې وويي.

اووم لوست

بلخ، د مدنیت زانگو

■ بلخ ته ولې د مدنیت زانگو وايي؟

بلخ يا بخدي زموږ د هېواد يو لرغونی ښار دی. بلخ د هېواد په شمال کې د آمو د سیند تر څنګ پروت دی، له ډېرو سمسورو او حاصل خېزو ولایتونو څخه گڼل کېږي. بلخ په تاریخونو کې په ډېر ویاړ او ښه نوم یاد شوی، له دې امله ورته ام البلاد (د ښارونو مور) ویل شوی دی. بلخ د مېړنیو خاوره وه. رستم له همدې ځایه پورته شوی دی چې د فردوسي په شهنامه کې د دې سیمو اتل و. اریایان د خپل مدنیت په لومړي پړاو کې دې ځای ته رارسیدلي او دلته میشت شوي دي (۲۸۰۰ ق. م.). د بلخ تاریخي ښار د هېواد تېر ویاړ را په زړه کوي.

■ ستاسو په اند به بلخ څومره تاریخي مخینه ولري؟

بلخ په ځينو ليکنو کې په (باختریش) یادشوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنی د اریانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د بنکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. د بلخ تاریخي مخینه له میلاد څخه دمخه څه ناڅه دوه زره اته سوه کالو ته رسېږي.

د بلخ یا بخدي کلا د وارا (ارگ) په نامه هم یاده شوې ده. دا ځای د اریانا لومړنی استوګنځی او پلازمېنه وه. دا پلازمېنه لومړنی ټاټوبی و چې اریایي پاچا، یما د هغې بنسټ ایښی و. وارا د خوندي اوسېدو ځای معنا لري چې بیا وروسته د کور، ماڼۍ او معبد په نومونو هم کارول شوې ده.

د اریانا دایرة المعارف د لیکنې له مخې هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومتري کې لیدل کیږي، د دغه ځای دبدبه او تاریخي عظمت په سترگو کې مجسموي. د هغې له پاته شونو او اثارو څخه د بلخ بالاحصار، د بالاحصار د مدخل برج عیاران، یو پنډ او لوی دیوال، لوی منارونه او د خاورو یوه غټه غونډۍ د یادونې وړ دي. د بلخ نهه گوندي جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو خپرونکو په وینا د افغانستان اسلامي ابداتو ډېره پخوانۍ ابده گڼل کیږي او په اتمې پېړۍ پورې یې تړي.

اوسنی بلخ چې مزار شریف یې ولایتي مرکز دی، پخواني بلخ ته نژدې ودان شوی دی. د بلخ پخواني یادگارونه زیاتره د بلخ په ولسوالۍ کې تر سترگو کېږي. خلک یې له علم او پوهې سره مینه لري. زیاتره پخواني پوهان، عارفان او شاعران په دې لرغوني ولایت کې تېر شوي دي.

علي کرم الله وجهه منسوبه روضه هم د مزار شریف په ښار کې موجوده ده. دا ښکلې او له شان او شوکته ډکه مقبره د هرات د تیموریانو د وخت له شاهکارونو څخه شمېرل کیږي. دا روضه د مزار شریف د ښار د پرمختیا لامل شوه، خو د ام البلاد بلخ له ښار څخه اوس له ځینو کنډوالو او د کلا له خرابیو پرته نور څه نه دي پاتې.

د مولانا جلال الدین محمد بلخي، ناصر خسرو بلخي، رابعه بلخي، ابن سینا بلخي او نورو د زیربڼو ټاټوبی د بلخ لرغونی ولایت دی.

د بلخ په ولایت کې معارف پر مختللی دی. په هرې ولسوالۍ کې د هلکانو او نجونو ښوونځي شته او زیات شمېر زده کوونکي ورته ځي راځي. یو پوهنتون هم لري چې د بلخ پوهنتون په نامه یادېږي.

د متن لنډیز:

بلخ د افغانستان لرغونی ښار دی. ډېر بډایې مدنیت یې درلود. تاریخي مخینه یې له میلاد څخه دمخه تر (۲۸۰۰ ق.م) کلونو پورې رسېږي. بلخ هغومره ښایسته ښار و چې د ښارونو د مور یا ام البلاد په نامه یې شهرت درلود. د بلخ پخوانی ښار په ځینو لیکنو کې د (باختریش) په نامه یاد شوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنی د اریانا او افغانستان لومړنی ټاپوښی او د ښکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومتري کې لیدل کېږي، ددغه ځای ددبده او تاریخي عظمت په سترگو کې مجسموي. د بلخ نهه گونډی جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېړونکو په وینا د افغانستان اسلامي آبداتو ډېره پخوانۍ آبده گنل کېږي او له اتمې پېړۍ سره تړاو لري.

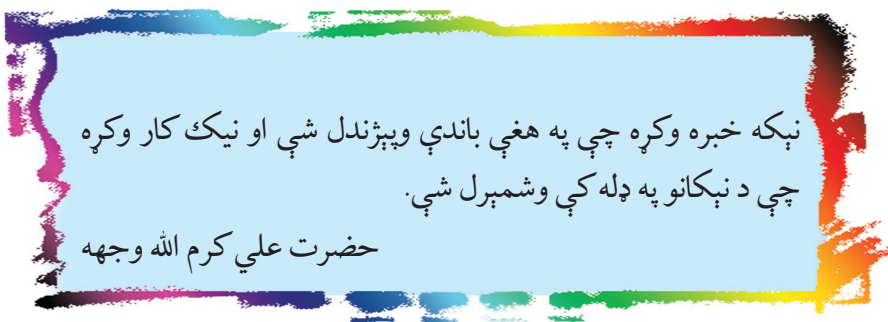
فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې په پورته لوست کې:
 - ◆ خاص نومونه پیدا کړي.
 - ◆ مترادفي کلمې دې ولټوي.
 - ◆ د (ی گانو) مختلف ډولونه دې په نښه کړي.
 - ◆ د بلخ د نومیالیو پوهانو، لیکوالو او شاعرانو نومونه دې واخلي.

- ۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه وويي:
- ◆ د بلخ يا بخدي کلا په کوم نوم ياده شوې ده؟
 - ◆ بلخ ته ولې د ښارونو مور يا ام البلاد ويل کېده؟
 - ◆ د آريانا لومړنۍ ټاټوبۍ کوم ځای دی؟
 - ◆ د لرغوني بلخ بېلابېل نومونه کوم دي؟
 - ◆ ستاسو په اند به بلخ څومره تاريخي مخينه ولري؟
 - ◆ علي کرم الله وجهه ته منسوبه روضه چېرته واقع ده؟
- ۳- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په پنسل ډک کړي:
- ◆ د بلخ نهه گوندي جومات پروت دی.
 - ◆ د افغانستان د اسلامي ابداتو ډېره پخوانۍ آبه د يادېږي.
 - ◆ د بلخ نهه گوندي جومات په پېړۍ پورې اړه لري.
 - ◆ اوسنی بلخ د هېواد په کې د پروت دی.

زده کوونکي دې د بلخ د لرغونتيا او د افغانستان په تاريخ کې د هغه د ارزښت او اهميت په هکله څو لنډې جملې وليکي او بيا دې په دې ليکنه کې نومونه او د (ی گانو) بېلا بېل ډولونه وښيي.

اتم لوست

ولسي ادبيات، لنډې

■ ولسي ادبيات يا شفاهي ادبيات څه ته وايي؟

ولسي ادبيات د ولسي پوهې او يا ولسي زده کړې برخه ده. د ولسي پوهې لمن خورا پراخه ده او د يو ولس دودونه، عادتونه، کرنه، پوښاک، خصوصيات، کيسې، سندرې او داسې نور شيان پکې شامل دي. ولسي ادب د ټولني د ادب هغه برخه ده، چې د خلکو په ژبه جاري وي، له يوې خولې نه بلې ته ليردول شوي او لومړی جوړوونکی يې معلوم نه وي.

■ تاسو تر اوسه د ادم خان او درخانی يا د موسی خان او گل مکی په څېر کومه کيسه اورېدلې ده؟

■ وايي چې ولسي ادبيات د يو ولس د ژوند هينداره ده، څنگه؟

ولسي ادبيات

ولسي يا شفاهي ادبيات د ولسي پوهې يا د ولسي زده کړې ښه څرگندويي کوي. د ولسي ادب په څنگ کې ليکلی ادب پروت دی. ليکلی ادب په يو ځانگړي شاعر يا ليکوال پورې اړه لري. مؤلف يې معلوم، نوم يې خوندي او حق يې ساتلی او محفوظ دی. د ولسي اثر ليکوال که څه هم لومړی يوشخص وي، خو وروسته د هغه نوم هېرېري او اثر يې د ټول ولس د ژبې مال گرځي.

د ولسي ادب او ليکلي ادب تر منځ يو بل مهم توپير دادی چې په ليکلي ادب کې يو ليکوال کوښښ کوي په معياري او نسبتاً منل شوې املاء او انشاء يو شی وليکي، خو ولسي ادب له دغه قيد او شرط څخه وتلی دی او خپله لهجوي ځانگړتيا ساتي. په بل عبارت د ولسي ادب ژبه د ليکلي ادب لپاره د خامو موادو حيثيت لري. يو ليکوال له ولسي ژبې او ادب څخه هم خام مواد اخلي او هغه په ليکلي ادب کې پخوي.

پښتو ولسي ادب د څرنگوالي او ډول له مخې زښت ډېر ډولونه لري. په هره سيمه او هر خپل کې تقريباً خاص ډول سندرې پيدا کېدای شي. موز دلته د هغوی له ډلې څخه يوازې په لنډيو خبرې کوو:

لنډۍ

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب يوه بيسارې بڼه پانگه ده. زموږ د ټولنې د ژوند او فکر داسې خوا نشته چې په لنډيو کې غبرگه شوې نه وي. مينه، ښکلا، وصال، بېلتون، خوښي، خواشيني، تېری، عدالت، سرښندنه، هېوادپالنه او داسې نور په لنډيو کې ځای شوي دي. لنډۍ چې د ټپې، مسرې او ټيکې په نومونو هم يادېږي، د پښتنو په هره سيمه، هر کلي او کور کې د ولسي ادب يوه مهمه برخه ده. په هره سيمه کې په خاصو غږونو او ټاکلي ډول ويل کېږي.

لنډۍ د ولسي ادب يوه برخه ده. جوړوونکي يې معلوم نه وي او د ټول ولس مال گڼل کېږي. په دې ترتيب کې لنډۍ واورو، نو بايد د جوړوونکي د نوم فکر يې راسره پيدا نه شي،

خو دومره پوهېدای شو چې دا لنډۍ د یو نارینه د زړه اواز دی، که د یوې ښځې.
لنډۍ او متلونه د ټولني گډ مال دی او شعر او شاعري د یو شاعر خپل مال.
پښتو لنډۍ دومره ستره زېرمه لري چې د نړۍ په بله ژبه کې به ساری ونه لري. که څه
هم تر اوسه په زرگونو لنډۍ راټولې شوي دي، خو بشپړ باور دا دی چې په ولس کې د هغو
شمېر په سلگونو زره دی.

لنډۍ د جوړښت له مخې دوه مسرۍ لري. لومړۍ مسرۍ یې نهه او دویمه یې دیارلس
سېلابه یا څپې وي.

د پښتو په ولسي ادب، په تېره بیا په لنډیو کې د ښځو ونډه ډېره زیاته ده. همدغه لنډۍ
دي چې د ویرونو، ودونو او د غم او خوښیو په وختونو کې یې وايي. د لنډیو جوړوونکي هم
زیاتره ښځې دي. زیات شمېر لنډۍ د هغوی د زړونو د ژورو تاثراتو، خواشینیو او خپگانونو
انعکاس کوي. دا لنډۍ د هغوی د زړونو اواز دی، د هغوی د دردمند زړه ځگېرووی دی او
د هغوی د غمخېلې سینې آه دی.

دلته د لنډیو یو څو بېلگې وگورئ:

د ننګۍ لال به پرې خیرات کړم
که مې اشنا په دښمن مات کړل سنگرونه

زما د زړه صدف دې مات کړ
ځکه تر سترگو مرغلرې توپومه

له مانه ولې مرور یې
کم عقله یاره په پردي اختیار کې یمه

گریوان مې ټول په اوبنکو لوند دی
ما د جانان له غمه ډېر ژرلي دینه

سترگې به ولې اوبنکې نه کړي
چې په موسم د خوشحالی راغلل غمونه

تر توريالي مين به جار شم
چې د غليم په وینو سره کاندي لاسونه

په ناموس ننگ په وطن جنگ دی
د وطن جنگ ته په غورځنگ ورځه مينه

څپه

پورته مو د لنډۍ په جوړښت کې څپې يا هجا او سيلاب ياد کړل، دلته يې په لنډه توگه درپېژنو.

څپه، هغه ژبنی واحد دی چې يا يو خپلواک (vowel) غږېر توری وي او يا له يو خپلواک او يو يا څو بېواکو (consonant) تورو څخه جوړه او په يوځايي ډول له خولې راوځي، لکه ابا، چې دوه څپې لري. لومړۍ يې يوه څپه او يو خپلواک دی او دويمه څپه يې (با) ده، چې له يو بېواک توري او يو خپلواک توري څخه جوړه شوې څپه ده چې دواړه په گډه يوه کلمه جوړوي.

څپه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
لومړۍ مسره	که	په	می	وند	کې	ش	هید	نه	شوې				
دویمه مسره	خدای	ږو	لا	له	یه	بې	نن	گی	ته	دې	سا	تي	نه

د متن لنډيز:

پښتو ډېر پراخ ولسي ادبيات لري. دغه ولسي ادب چې له ليکني يا تحريري ادب سره توپير لري، د ولسونو او پرگنو د رښتينو هيلو څرگندوی دی. لنډی زموږ د ولسي ادب يوه ډېره په زړه پورې برخه ده. د لنډيو ځانگړی شاعر يا وينا وال نه دی څرگند او د ټول ولس شريکه پانگه گڼل کيږي. د منځپانگې له پلوه لنډی بيلابيلې موضوعگانې په خپله ځولی کې رانغاړي.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

- ◆ ولسي ادبيات څه ته وايي؟
- ◆ په ولسي پوهه کې کوم شيان شامل دي؟
- ◆ ولسي ادب يا شفاهي ادب څنگه له يوه نسل څخه بل نسل ته لېږدول کيږي؟
- ◆ ايا د ولسي ادب جوړوونکي يا ويونکي څرگند دي؟
- ◆ د ولسي او ليکلي ادب تر منځ مهم توپير څه دی؟
- ◆ د ملالی لنډی ټول په يادو ياده کړئ او ووايئ چې دغه لنډی زموږ په تاريخ کې څه

مقام لري.

۲- زده کوونکي دې دا لاندې جملې په پنسل بشپړې کړي:

- ◆ لنډی، چاربيتې د مال او غزل او شعر د ... مال دی.
- ◆ د ولسي ادب په څنگ کې ادب پروت دی.
- ◆ ليکوال خپل خام مواد له اخلي.
- ◆ څپه په ډوله ده، يوه او بله

۳- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي:

لومړۍ ډله دې د لنډۍ جوړښت ووايي او په څو بېلگو کې دې بيان کړي.
دويمه ډله دې د لنډۍ برخې بيان او په څو لنډيو کې دې وښيي.
درېمه ډله دې دا لاندي لنډۍ هجا کړي:
د بني غر راباندې وشو
لکه ډوډۍ په تناره کې ورته شومه
څلورمه ډله دې دا لاندي لنډۍ بشپړې کړي:
۱_ که په ميوند کې شهيد نه شوې

۲_ جانان مې سر په وطن کيښود

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور له خلکو او ګاونډيانو څخه لږ تر لږه لس لنډۍ زده کړي،
په کتابچه کې دې وليکي او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

زده کره: د ژوند اړتیا

■ مور و لې لیک او لوست زده کوو؟

لیک لوست د زده کړې په معنادی. زده کړه انسان ته د یوې موضوع د لیکلو او لوستلو وړتیا ورکوي. هغسې چې د بدن د پیاوړتیا او ودې لپاره بدني روزنه (ورزش)، خواره اهمیت او ارزښت لري، د ذهن او فکر د ودې او پیاوړتیا لپاره زده کړه ارزښت لري. د زده کړې له لارې انسان ځان او جهان پېژني، خپل خدای جَلَّ جلالُه پېژني، د خپل شاوخوا شیان پېژني، ښه له بدو او بد له ښو څخه بېلولای او د دوست او دښمن توپیر کولای شي. د خپل ځان، خپلې کورنۍ او خپلې ټولنې د سوکالی او هوساینې لپاره کار کولای شي، خپل وطن ودانولای شي او د خپلو خلکو او هېوادوالو لپاره د ښه خدمت جوگه کېدای شي.

■ زده کړه د انسان په ژوند کې څه ارزښت لري؟

■ لوستي او نالوستي خلک یو له بله څه توپیر لري؟

زمور په هېواد کې د زده کړې بهير په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پيل شوی او په بېلابېلو لارو يې وده او پراختيا موندلې ده. پخوا به هلکانو اونجونو په جوماتونو کې ديني زده کړې کولې. قرآن کریم به يې زده کولو، د هغه په معنا او تفسير به يې ځان پوهولو او نورې ديني اومذهبي پوهې به يې تر لاسه کولې، د وخت دوديز کتابونه به يې لوستل چې ليکل او لوستل زده کړي. دې زده کړو ته غير رسمي يا خصوصي زده کړې ويل کېدې.

د وخت په تېرېدو، د دې زده کړو ترڅنگ رسمي زده کړې پيل شوې. د زده کړې منظمې دورې رامنځته شوې. لکه لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي او نور. په دې ښوونځيو کې د ټولنې د اړتياوو له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلي درسي کتابونه لوستل کېدل. کله به چې له دې ښوونځيو څخه څوک فارغ شو، نو په ښه ډول به په ليک او لوست پوهيدل او خپلې اړتياوې به يې پوره کولې.

په هېواد کې عصري زده کړې د امير شير علي خان په وخت کې پيل او د امير حبيب الله خان د پاچاهۍ پر مهال په (۱۲۸۲ هـ . ش . ۱۹۰۳ م.) کال کې په هېواد کې د حبيبيې لېسې په جوړېدو د رسمي او اساسي زده کړو بنسټ کېښودل شو. اوس دا زده کړې ډېرې پراخې شوي. پر لومړنيو او منځنيو زده کړو سربېره ثانوي زده کړې، مسلکي زده کړې، د لويانو زده کړې او لوړې زده کړې هم شته. په مليونونو هلکان او نجونې پکې لوست لولي او د هېواد لپاره ديني عالمان، قاضيان، ښوونکي، طبيبان (ډاکټران)، انجينران، اقتصاد پوهان او نور روزي.

همدا زده کړې د هېواد د ودانۍ، پرمختگ او د هغه د اوسيدونکو د هوسا او سوکاله ژوند بنسټ او تهډاب جوړوي.

د متن لنډيز:

زده کړه د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجې ده. هغسې چې ورزش د بدن د ودې لپاره ارزښت لري، همداشان زده کړه د انسان د فکر او ذهن له ودې او پراختيا سره مرسته کوي. زده کړه له انسان سره مرسته کوي چې ښه له بدو څخه توپير کړي. زده کړه انسان لوړو پوړيو (مدارجو) ته رسوي. زده کړه د ژوند يوه ډېره مهمه اړتيا ده. بې

زده کړې ژوند په تورتم کې اوسېدو ته پاتې کيږي. په تورتم کې انسان خپله شاوخوا نه شي ليدلای. د شيانو د ليدلو لپاره رڼا ته اړتيا ده. ژوند لکه تياره ډگر او زده کړه لکه ډېوه ده، چې په برکت يې انسان هرڅه ليدلای شي. زموږ په هېواد کې د زده کړې بهير په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پيل شوی او په بېلا بېلو لارو يې وده او پراختيا موندلې او تر اوسنۍ کچې رارسېدلې دی. لنډه دا چې د ژوند ټولې نېکمرغۍ او خوشحالی په زده کړې کې چې ښه روزنه ورسره مل وي نغښتې دي. موږ ټول بايد هم پخپله او هم د کور او ګاونډ نجونې او هلکان زده کړې او ښې روزنې ته وهڅوو او د هغې په ګټو يې وپوهوو. پرې نه ږدو چې يو هلک او نجلی هم له زده کړې بې برخې پاتې شي.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ◆ که د بدن ودې ته ورزش او تمرين ارزښت لري، د ذهن ودې ته څه شی ارزښت لري؟
- ◆ د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجې څه شی ده؟
- ◆ دوديزې زده کړې څه ته وايي؟
- ◆ موږ ولې زده کړه کوو؟

۲- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو يوې ته

تشریحي ځواب ووايي:

- لومړۍ ډله: د پوهو اوناپوهو خلکو توپير په څه کې دی؟ ایا هغوی یو تر بله برابر دي؟ بیان یې کړئ.
- دویمه ډله: زموږ په هېواد کې د زده کړې بهير څنگه وده موندلې ده؟ په خپله ژبه یې بیان کړئ.

درېمه ډله: د اوسنیو زده کړو بهیر او د هغې له لارې د ټولنې د اړتیاوو د پوره کولو لپاره کافي دي؟ په اړه خبرې وکړئ.

څلورمه ډله: ستاسو په اند یو انسان ولې باید تل د زده کړې لورته هڅه وکړي، څه گټه لري؟ په تفصیل پرې خبرې وکړئ.

۳- هر زده کوونکی دې په پورته لوست کې د معنا نومونه ولټوي او ودې یې لیکي.

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د زده کړې د ارزښت په هکله پنځه کرښې مقاله ولیکي او بله ورځ دې د ټولگيوالو په وړاندې ولولي.

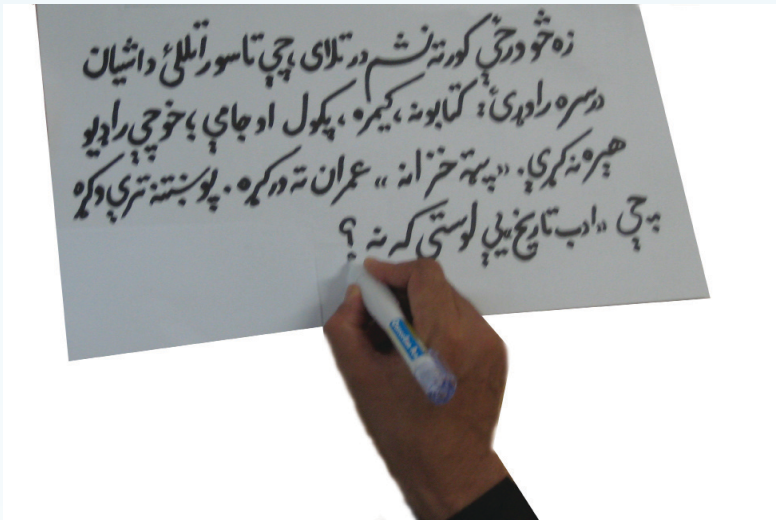
زده کړه له کوره تر گوره

وايي: یو دوست د یو عالم د ناروغۍ پر مهال د پوښتنې لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د ځنکدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه یې د یوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست یې ورته وویل، ته د ځنکدن په حالت کې یې، په مسئله څه کوې؟ عالم ورته وویل: ((دا به ښه وي، چې پر دې مسئلې باندي پوه شم او بیا مړ شم))

لسم لوست

ليكدود او اړتيا يې

په تېرو ټولگيو کې مو يو شمېر کلمې او د هغو د کره ليکلو بڼې وليدې. دا هم درته څرگنده شوه چې د زده کړې لپاره بايد په سم او کره ليکلو او لوستلو وپوهېږئ. په هره ژبه کې د وينا او ليک تر منځ توپير شته. هغسې چې خلک خبرې کوي، په ليک کې نه ليکل کيږي. سم ليکل ځانته يو معيار لري او دا معيار د ژبې د قاعدو له مخې رامنځته کيږي. د دې لپاره چې په ليک او لوست کې له گډوډۍ سره مخامخ نشو، نو لازمه ده چې دغه معيارونه زده او په ليک لوست کې يې په پام کې ونيسو.

■ که مو د کلمو سم ليکل زده نه وي، ايا سمه ليکنه کولای شو؟

■ څنگه کولای شو چې د سم ليکلو او سم لوستلو ژبنی وړتيا ولرو؟

املا او ليک

د تورو، کلمو، اشارو او ليک نښو د ليکلو طريقې ته املاء وايي چې په پښتو کې يې ليکدود بولي. په بله معنا په سمه بڼه د خپلو خبرو يا د بل د خبرو ليکلو ته املاء وايي. سم ليکل د سم تلفظ له مخې کيږي. ناسم تلفظ ناسم ليکل رامنځته کوي. په هره ټولنه کې د خلکو وينا او ليکنې تلفظ يو څه توپير لري.

څرنگه چې ليکلې ژبه د ليکلو د طرز او د هغو د نښو له پېژندنې پرته منځ ته نشي راتلاي، له دې امله بايد د هغې لارې چارې زده کړو.

کلمې چې د انسان له خولې راوځي، که د تورو په بڼه وليکل شي، ليکنه بلل کېږي. خروشتي او يوناني ليک چې تر اسلام دمخه په افغانستان کې دود و، د اسلام د سپېڅلي دين په راتگ سره له منځه لاړ او خپل ځای يې عربي ليکدود ته پرېښود.

د عربي ليکونو له ډلې څخه دوه ډوله ليک، يعنې نسخ او نستعليق د پښتو غبرونو لپاره ومنل شو او د سلطان محمود غزنوي په وخت کې د هغه د وزير حسن ميوندي په لارښوونه د قاضي سيف الله په وسيله د پښتو د ځانگړو تورو لپاره مخصوصې نښې تنظيم شوې. د پښتو د غبرونو د بڼو په ليکلو کې وخت په وخت بدلونونه راغلي دي. کله کله په دې برخه کې ځينې اختلافات هم رامنځته شوي، خو د پښتو ژبپوهانو او عالمانو د هڅو او پاملرنو له امله دغه اختلافات ډېر ژر له منځه تللي او د پښتو د غبرونو او کلمو د ليکنې لپاره يوه کره او واحده بڼه رامنځته شوې ده.

پښتو الفبې دا لاندې دېرش توري لري:

ا، ب، پ، ت، ټ، ج، ځ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، بن، غ، ک، گ، ل، م، ن، ڼ، و، ه، ی، ی، ی، ی، ی، ی.

د عربي ژبې دا لاندې لس توري هم په پښتو کې په دخپلو کلمو کې کارېږي:

ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق

پښتو داسې اته توري لري، چې هغه په دري او عربي ژبو کې نشته او هغه دا دي:

ټ، څ، ځ، ړ، ږ، ډ، ښ، ڼ

د متن لنډيز:

املا او ليک د يوې ژبې د سمې ليکنې لارې ته وايي. هره ژبه ځانته ليکدود لري. دا ليکدود د هغې ژبې په ټولو ليکنو کې کارول کېږي. مور په خپل گڼ دود او لهجه کې يو راز خبرې کوو، خو په ليکنو کې بيا هغه ډول نه لیکو، لکه: ((څه کی؟)) سمه او ليکنی بڼه يې ((څه کوې؟)) ده. ((الکه الله ورشه)) سمه او ليکنی بڼه يې ((هلکه هلته ورشه)) دې ته ليکنی بڼه وايي. په واحد ليکدود کې د ژبې له لهجو او خانگو څخه هغه بڼه را اخلي چې ليکل يې اسانه وي او له بلې کلمې سره يې معنا گډه نشي.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
 - ◆ املا څه ته وايي؟
 - ◆ له اسلام دمخه په پښتونخوا کې کوم ليک مشهور و؟
 - ◆ په افغانستان کې د اسلام له راتگ څخه وروسته کوم ليک دود شو؟
 - ◆ ايا د ولس ژبې ته ليکنی ژبه ويلی شو؟
 - ◆ ليکلې ژبه څه شي ته وايي؟
- ۲- زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځايونه په مناسبو کلمو په پښل ډک کړي:
 - ◆ پښتو الفبې توري لري.
 - ◆ د پښتو ژبې توري په دري کې نه کارول کېږي.
 - ◆ د عربي ژبې توري په پښتو ليک کې کارول کېږي.
 - ◆ ليک تر ژبې راپيدا شوی؟

۳_ زده کوونکو دې په دريو ډله وویشل شي:

لومړۍ ډله دې په لوست کې بېلا بېلې (ی گانې) په نښه کړي.

دويمه ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په گوته او د نورو ترمخه دې يې ووايي

درېمه ډله دې په پورته لوست کې پنځه عام نومونه په نښه او په ټولگي کې دې يې ولولي.

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د کورنی د غړو په مرسته داسې کلمې پیدا کړي چې د تلفظ او لیکلو تر منځ يې توپیر وي. دا کلمې دې یو په بل پسې ولیکي او ټولگي ته دې يې راوړي.

له گناهه تل پرهېز کړه له فساده ډېر گرز کړه
 گناه مه گڼه حقیره که کمکی وي که کبیره
 استخفاف^۱ د گناه جانه سړی باسي له ایمانه

ملا فیض محمد مرحوم (د موسهې اخوندزاده)
 ((فیض محمد اخوندزاده د کابل د موسهې ولسوالۍ اوسیدونکی او د دیارلسمې هجري پېړۍ له نومیالیو دیني پوهانو، ملي غازیانو، لیکوالو او شاعرانو له ډلې څخه دی. د امیر شیر علي خان معاصر او د روضه المجاهدین په نوم خپل یو منظوم کتاب یې هغه ته ډالۍ کړې دی))

۱_ استخفاف: خفیه او سپکه گڼل

ورځپاڼه: د معلوماتو چینه

■ د رسنیو په اړه څه معلومات لرئ؟

■ ورځپاڼه څه ډول رسنۍ ده؟

■ د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟

نن ورځ رسنۍ په ټوله نړۍ کې ډېر اهمیت او ارزښت لري. رسنۍ چې د ټولنیزو اړیکو د وسیلو په نوم هم یادېږي، د ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډیو، تلویزیون او د نورو په بڼه خپرونې کوي. اوس نړۍ له تخنیکي پلوه ډېره پرمختللي ده او د رسنیو نوې بڼه رامنځته شوې چې برېښنايي رسنۍ ورته وايي او د انټرنیټ، راډیو، تلویزیون په بڼه دي. ورځپاڼه د رسنیو په لړ کې خپل ځانگړی ځای لري. په دې لوست کې د ورځپاڼې په هکله له تاسو سره خبرې لرو.

ورځپاڼه هغه خپرونې ته وايي چې هره ورځ د سهار يا مازيگر يا په اوونۍ كې دوې يا درې ځلې خپرېږي. ورځپاڼې بېلابېلې معلومات، ورځني او تازه خبرونه، نړيوالې سياسي، پوځي او اقتصادي موضوعگانې، ورزشي لوبې اعلانونه او نور رنگارنگ معلومات خپروي. ورځپاڼه د سرمقالې لپاره ځانگړې ځاى لري چې مسؤل چلوونكى پكې د روانو چارو په اړه د خپلې ادارې نظريات څرگندوي. په پرمختللو هېوادونو كې د يوې ورځپاڼې د مخونو شمېر كله ډېر زيات وي. د هرې موضوع لپاره بېلې بېلې پاڼې او يا ځانگړې ستونونه لري.

په افغانستان كې لومړۍ خپرونه د امير شېرعلي خان د واكمنۍ (۱۲۴۷ - ۱۲۵۸ هـ. ش.) په پېر كې رامنځته شوه. دا خپرونه شمس النهار نومېده چې كله په اوونۍ او كله هم په پنځلسو ورځو كې يو وار خپرېده. د دې خپرونې مسؤل مدير او مهتمم ميرزا عبدالعلي نومېده. دې خپرونې د بېلابېلو موضوعگانو لپاره ځانگړي مخونه او خبريالان درلودل. بهرني خبرونه هم پكې خپرېدل.

له شمس النهار څخه وروسته بيا ((سراج الاخبار افغانستان)) رامنځته شو. دا اخبار د هېواد د پياوړي ليكوال مولوي عبدالرؤف خاكي كندهاري په مديريت د امير حبيب الله خان په واكمنۍ كې پيل شو، خو يوازې يوه گڼه خپور شو. ورپسې د ((سراج الاخبار افغانيه)) په نامه يوه مهمه جريده د نوميالي ژورناليست او ليكوال محمود طرزي له خوا د (۱۲۹۰ هـ. ش.) كال د تلې په مياشت كې تاسيس شوه. لومړۍ په ډبرينه چاپخونه او وروسته په حروفې بڼه په دولسو او څوارلسو مخونو كې انځوريزه خپرېده.

په (۱۹۱۹م) كال كې له خپلواكۍ اخیستلو وروسته په هېواد كې خپرونې زياتې شوې. د هېواد پر پلازمېنې كابل سربېره د هېواد په نورو ولايتونو كې د خپرونو شمېر تر درويشتو پورې ورسېد.

په افغانستان كې له (۲۰۰۱م) كال راوروسته د نوې ادارې له جوړېدو او د رسنيو (مطبوعاتو) او د بيان د ازادۍ له رامنځته كېدو څخه وروسته د ورځپاڼو او خپرونو په شمېر كې بې كچې زياتوالی راغی او هغه دا چې يوازې په پلازمېنې كې له درېو سوو څخه

زیاتې ورځپاڼې، اوونیزې، میاشتنې او نورې رامنځته شوې. همداسې د هېواد لوی ښارونه درواخلی. د دغو خپرونو په لړ کې له ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډیو او تلویزیون څخه نیولې تر برېښنایي رسنیو پورې ټولې شاملې دي. یو شمېر یې رسمي او دولتي دي، یو شمېر یې په بېلا بېلو ټولنو او سازمانونو پورې تړلې دي او نورې یې آزادې او شخصي بڼه لري. زموږ په هېواد کې ورځپاڼې له څلورو څخه تر اتو او دولسو پورې مخونه لري. زیاتره یې په اخباري کاغذ باندې چاپیږي. د لیک او لوست د کچې د ټیټوالي له امله زموږ په هېواد کې ورځپاڼې لږ شمېر لوستونکي لري. هېواد، انیس او اصلاح نامتو ورځپاڼې دي او کابل ټایمز په انگلیسي ژبه خپرېږي. باید ووايو چې کتابونه او رسالې په مهالني بڼه نه خپرېږي، خو رسنۍ یعنې ورځپاڼې، جريدې او مجلې په یوه ځانگړي مهال په پرله پسې توگه خپرونې کوي.

د متن لنډیز:

ورځپاڼې او اخبارونه داسې معلومات او خبرونه خپروي چې انسان ورته په هماغه شېبه او مهال اړتیا لري. ورځپاڼې او رسنۍ موږ د نړۍ له ورځنیو پېښو او د علم او تخنیک له پرمختیاوو خبروي. ورځپاڼه د لوستونکي معلومات زیاتوي او د نړۍ له روانو او جاري حالتونو څخه یې خبروي. راډیو او تلویزیون هم انسان ته د ورځنیو معلوماتو او نوو څېړنو او پرمختیاوو په هکله په زړه پورې پروگرامونه خپروي. باید د تلویزیون د مثبتو، علمي او معلوماتي پروگرامونو ننداره وکړو او له هغو څخه لازم معلومات تر لاسه کړو. له مطالعې سره عادت او په هغې باندې روږدېدل، د انسان لپاره ډېر ضروري دي. گرانو زده کوونکو ته سپارښتنه کېږي چې له مطالعې سره مینه پیدا کړي او لږ تر لږه په یوې ورځپاڼې کې گډون وکړي او د هغې له موضوعگانو څخه گټه واخلي.

- ۱- لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه وویاست:
 - ◆ د ورځنیو معلوماتو په انتقال کې د ورځپاڼو د ارزښت په اړه خبرې وکړئ.
 - ◆ زموږ په هېواد کې لومړۍ خپرونه په کوم وخت کې او د چا له خوا رامنځته شوه؟
 - ◆ د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟
 - ۲- لاندې پوښتنو ته سم ځوابونه وویاست:
 - ◆ له شمس النهار وروسته کومه خپرونه رامنځته شوه؟
 - ◆ ورځپاڼه څه راز خپرونه ده؟
 - ◆ په ورځپاڼې کې کوم ډول موضوعگانې خپرېږي؟
 - ◆ د هېواد د څو ورځپاڼو نومونه واخلي .
 - ۳- د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ :
 - ◆ په کال کې له خپلواکۍ اخیستلو څخه وروسته په هېواد کې د خپرونو شمېر زیات شو.
 - ◆ سراج الاخبار افغانیه د له خوا رامنځته شوه.
 - ۴- زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي.
 - لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په نښه او په یو لست کې دې یې ولیکي.
 - دویمه ډله دې په لوست کې اوږدې (ې گانې) په نښه او د هغوی اړوندې کلمې دې په یو لست کې ولیکي.
 - درېمه ډله دې دا لاندې کلمې معنا او په جملو کې وکاروي:
- ارزښت، مطالعه، ځانگړی، ورځپاڼه، خبریال، پیاوړی، پلازمېنه

الف: زده کوونکي دې له ورځپاڼو څخه د خپلې خوښې يوه موضوع قیچي (پرې کړي) بله ورځ دې يې له ځان سره راوړي. هر زده کوونکی دې د خپلې موضوع په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

ب: ایا تاسو مینه لرئ چې کومه مقاله یا مضمون مو په ورځپاڼه کې خپور شي؟ ایا تاسو غواړئ لیکوال شی؟ همدا مو وخت دی. لستونې بد وھی، د ښوونکو، مور پلار یا نورو انډیوالانو په مرسته په لیکنه پیل وکړئ.

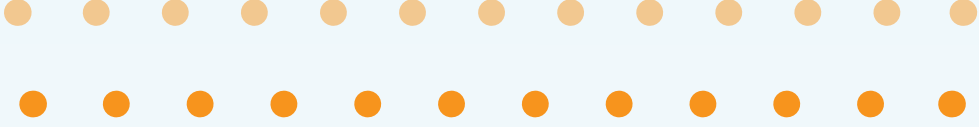

کتاب د بشر د روح خواږه دي.

حضرت علي کرم الله وجهه

د شلمې پېړۍ د تمدن ستنه کتاب او رسنۍ دي.

روزولت

لاندي جدول په بله سپينه پاڼه کې وليکئ او په متن کې يې د
(پوهنه) کلمه پيدا او په خپله خوښه يې رنگه کړئ.

س	ر	و	ف	ح	د	ح
چ	ز	ع	✽	ا	ي	س
خ	ر	ا	✽	س	ع	ط
ط	ه	ن	ه	و	پ	ب
ا	ع	ف	ا	ک	م	د
ظ	خ	ر	ن	ز	خ	ه

دولسم لوست

ليکوال او ښوونکی: صالح محمد هوتک

■ آیا د صالح محمد هوتک نوم مو اورېدلی دی؟

لکه چې دمخه مو لوستي دي، زموږ د هېواد د علم او ادب د ډگر د اتلانو شمېر زیات دی. د دغو پوهانو په ډله کې یو هم مولوي صالح محمد «هوتک» دی. صالح محمد «هوتک» پر شعر او شاعرۍ سربېره ښوونکی هم و. د خلکو په درد ښه پوهېده او د خلکو د خوږ او درد د ليرې کولو لارې چارې ورته ښې څرگندې وې. دلته د نوموړي په اړه له تاسو سره خبرې کوو.

■ د شاعرانو او ليکوالو له شعري پيغامونو څخه څه انتباه اخیستلی شو؟

■ ولې موږ د گران هېواد په پوهانو، شاعرانو او ليکوالانو وياړو او د هغوی له لارښوونو څه گټه اخلو؟

مولوي صالح محمد «هوتک» کندهاری د فیض محمد زوی په (۱۲۶۹ هـ . ش) کال کې په کندها ر کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کابل د حبیبی ښوونځي کې تر سره کړې دي. وروسته په همدې ښوونځي کې د ښوونکي په توګه ټاکل شوی دی. د پښتو ژبې د لوست تدریس یې کاوه او د پښتو ژبې درسي کتابونه یې لیکل.

د هغه زیاتره لیکنو تعلیمي او درسي بڼه درلوده. مشوي یې یو ادبي اثر دی. دا اثر درې زره بیتونه لري او د مولوي جلال الدین محمد بلخي د مشوي له ځینو برخو څخه په آزاده توګه ژباړل شوي دي. مولوي صالح محمد «هوتک» د پښتو د اوسني ادب د یوې مخکښې څېرې په توګه نه هیرېدونکي خدمتونه کړي دي.

د نوموړي د «بلبل ژړا» یا په «قفس کې بلبل» شعر د عبدالهادي «داوي» د شعر ژباړه ده. دې شعر زیات شهرت وموند، ځکه په ژباړه کې یې له دومره ظرافت څخه کار اخیستی چې ځانګړې ادبي ښکلا لري. د امیرحبيب الله د واکمنۍ په وخت کې په سراج الاخبار کې خپور شوی دی، د خپلواکۍ د ولولو په پیدا کولو کې یې هم په خپل وخت کې ستره ونډه اخیستې ده. موږ یې د نمونې په توګه خو بیته را اخلو:

يو سحر زما تر غوږ شوله بلبله
په قفس کې یې ژړل دا یې ویله
چې بندي شوم د صیاد له سخته دله
ولې نه پوښتي څوک حال زما یو له بله
ولې نشته بې فغانه کاروبار زما
ولې حبس ابدي راغی په وار زما
نه محرم چې د زړه حال ورته بیان کړم
نه مې وس چې خبرداره بلبلان کړم

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب يوه غوره بېلگه ده. يو ملي ارمان په کې په ښکلي عاطفي رنگ کې غبرگ شوی دی. نوموړي لاندې اثار ليکلي دي:

۱- خود آموز پښتو (دوه ټوکه)، د پښتو لومړی کتاب، پښتو ژبه، (دوه ټوکه)، د پښتو تدريسي کتاب، پښتو صرف و نحو (ژباړه)، اطاعت اولو الامر، پښتو مثنوي، تذکره الشعراء او يو شمېر نور. مولوي صالح محمد «هوتک» په (۱۳۳۹ هـ . ش) کال په کابل کې وفات شوی دی.

د متن لنډيز:

صالح محمد «هوتک» د پښتو خوږ ژبې شاعر، ليکوال او ښوونکی و. دی د خپلواکۍ سخت لېوال و او له همدې کبله د ده شعرونه ټول د وطن له مينې ډک دي. په شعر او ليکوالۍ او همدارنگه د شعر په ژباړه کې يې لوی لاس درلود. د ده د شعر ژبه تونده وه. له دې امله د هېواد غليمان ترې ډارېدل. لکه چې دمخه مو ولوستل صالح محمد «هوتک» زيات شمېر ليکنې کړي دي چې هره يوه يې ځانگړی ارزښت لري.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب وويي:

- ◆ د مولوي صالح محمد «هوتک» د شعرونو موضوعگانې څه دي؟
- ◆ د صالح محمد «هوتک» د شعر کوم اړخ ډېر غښتلی و؟

- ◆ د صالح محمد «هوتک» د خو کتابونو نومونه واخلي.
- ◆ ستاسې په نظر مولوي صالح محمد «هوتک» د پښتو ژبې ودې ته څه خدمت کړی دی؟
- ۲- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړي:
 - ◆ مولوي صالح محمد «هوتک» خپلې زده کړې په کې ترسره کړي دي.
 - ◆ د صالح محمد «هوتک» مثنوي بيته لري.
 - ◆ صالح محمد په پښتو ژباړلی دی؟
- ۳- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنې تشرحي ځواب ووايي:
 - ◆ په قفس کې د بلبل د ژړا شعر څه شی څرگندوي؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

تاسې په ټولنه کې د شاعر او ليکوال په ارزښت څومره پوهېږئ؟ په دې اړه څو کرښې وليکئ. د ليکلو په وخت کې مو د مولوي صالح محمد «هوتک» د شعر په هکله خبرې په پام کې وي.

هيڅکله ځان د چا بنده کوه مه، ځکه ته الله تعالی آزاد پيدا کړی يې.

حضرت علي کرم الله وجهه

که ونه کړای شو آزاد واوسېږو، غوره ده چې مرگ ته په خلاصه غېږ هرکلی ووايو.

مهاتماگاندي

د يو ښه حکومت نښه، د هغه د وينا او عمل آزادي ده.

کنفيشيوس

ديارلسم لوست

طاق ظفر: د خپلواکۍ څلي

د افغانستان تاريخ د يرغلگرو او ښکېلاک گرو په وړاندې له سرښندنو او مبارزو چک دی. وخت په وخت د نړۍ او سيمې يرغلگرو زموږ پر گران هېواد تيري کړی دی، خو زموږ خلکو يې هم په مېړانه مقابله کړې ده.

د پغمان د بري څلي (طاق ظفر) د افغانستان د خپلواکۍ د بېرته گټلو يوه ښه نښه ده، دا د هېواد د ميرنيو د ياد څلي دی.

- تاسو د پغمان د طاق ظفرنوم اورېدلی؟
- د يادگار څلي او منارونه د څه شي استازيتوب کوي؟
- د خپلواکۍ د درسونو زده کړه څه گټه لري؟

د پغمان طاق ظفر يا د بري خلی زمور د هېواد د تاريخي کارنامو د وياړ نښه او يادگار دی. د پغمان طاق ظفر د هېواد د خپلواکۍ د شهيدانو د يادونې په موخه له کابل څخه (۲۷) کيلومتره ليرې په پغمان کې جوړ شوی او ډېر عظمت او دېدبه لري.

نوموړی خلی د افغانستان د خپلواکۍ د ستر اتل غازي امان الله خان د پاچاهۍ په پېر کې جوړ شوی دی. کله چې امير امان الله خان د سلطنت واکې په لاس کې واخيستلې، د هېواد د خپلواکۍ اخيستل يې پر ځان لازم وگڼل. په ټينگ هوډ او کلکې ارادې يې د (۱۲۹۸هـ ش) کال د زمري مياشتې په اته ويشتمه د افغانستان خپلواکي له انگرېزانو څخه واخيسته. طاق ظفر د نوموړي هېوادپال پاچا د وياړلو کارنامو لپاره په پغمان کې جوړ شوی دی. د هغو ځوانانو نومونه چې د خپلواکۍ په لار کې قرباني شوي او د هېواد د آزادۍ لپاره يې خپلې وينې توبې کړي دي، د نوموړې آبدې په غاړو مورگو کې ليکل شوي دي. دا نومونه د دې زړور او سرتېر ولس لپاره د خپل تېر تاريخ روښانه هنداره ده.

کومې تاريخي آبدې چې د افغانانو د لرغوني تاريخ د حماسو، کارنامو او يادگارونو انځور وړاندې کوي، يو يې هم منارونه دي. منارونه او آبدې د يرغلگرو په وړاندې زمور د نيکونو د مېړانو، اتلوليو، سربښندو، برياليتوبونو او زړورتيا ځلانده نښې دي.

د هېواد په ډېرو ځايونو او ښارونو کې يادگاري منارونه او خلي جوړ شوي دي. په کابل ښار کې د ميوند ډگر د اتلې ملالی په ياد د ميوند خلی، د جمهوري ارگ په وړاندې د خپلواکۍ منار او نور يادولای شو.

د متن لنډيز:

افغانان د تاريخ په اوږدو کې له وياړ او برمه ډکې ورځې لري. د دغو وياړونو د تلپاتې ياد لپاره يې د ځينو په ياد منارونه او خلي جوړ کړي دي. هر خلی مور ته د خپلو نيکونو او پلرونو د سربښندو يادونه کوي. د خپلواکۍ د اخيستلو د لارې شهيدانو اتلولي راپه زړه کوي. له هېواد سره مينه او د وطن د ساتنې او ودانولو لپاره

د هاند او هڅو مینه راسره پیدا کوي. مور ته د دې درس را کوي چې د خپلو نیکونو او پلرونو میراث په مېړانه وساتو او د هغه درناوی وکړو.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه ووايي:
 - ◆ طاق ظفر څه د بری څلی د څه شي نښه ده؟
 - ◆ منارونه او څلي مور ته څه را په زړه کوي؟ څرگند یې کړئ.
 - ◆ د نیکونو او پلرونو میراث څنگه ساتلی شو؟ خبرې پرې وکړئ.
- ۲- د لاندې پوښتنو درې ځوابونه لیکل شوي، تاسو یې سم ځواب په نښه کړئ:
 - ◆ خپلواکي څنگه ساتل کېږي؟
 - ◆ خپلواکي د یو ولس په وینو ساتل کېږي.
 - ◆ خپلواکي د پخلاينې له لارې ساتل کېږي.

◆ خپلواکي د ولس په اتحاد او يووالي ساتل کېږي.

۳_ د خپلواکۍ د گټلو ځلي ولې جوړېږي؟

◆ چې د هېواد ښارونه ښايسته شي.

◆ چې څرگنده کړي مور خپلواکي اخيستې.

◆ چې پرې وويارو او د ساتلو لپاره يې سرونه وښندو.

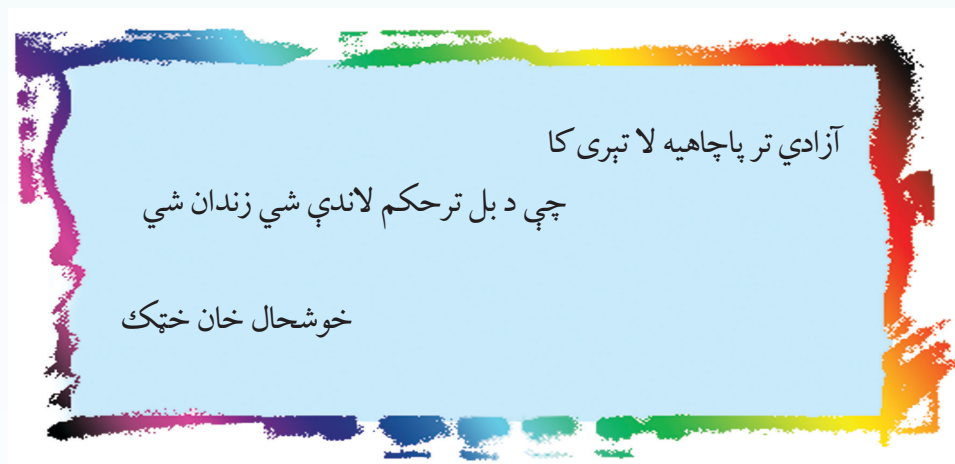
۴_ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. د يوې ډلې غړي دې په وار د پورته لوست

په اړه پوښتنې وکړي او د بلې ډلې غړي دې په خپل وار هغې ته ځوابونه ووايي. ښوونکي دې د بهير څارنه وکړي.

زده کوونکي دې د هېواد د خپلواکۍ د گټلو په اړه د مور او پلار يا نورو لويانو په مرسته

خپل معلومات بشپړ او بله ورځ دې يې په ټولگي کې په خپله ژبه ووايي.

قاضي او نوکر

■ له بېکارانو او بدکارو سره ناسته ولاړه څه زیان لري؟

دا یوه اخلاقي کیسه ده. زده کوونکي ښایي د لوست او زده کړې تر څنګ روزنیز او اخلاقي لوستونه هم زده کړي چې په پای کې په ښو او نیکو اخلاقو یو سمبال انسان ترې جوړ او د ټولني او ولس د ښه خدمت جوګه شي. له نیکانو او ښو خلکو سره ناسته ولاړه سړی سمې او نیکې لارې ته رابولي، خو له بدانو او بېکارانو سره سړی د بدمرغۍ کندي ته لوېږي.

■ ایا تاسې له ښو خلکو سره د ناستې ولاړې په ګټه پوهېدلې یاست؟

■ دا څه معنا لري چې د دیګ تر څنګ ناسته د سړي جامې، لاسونه او پښې

توروي؟

يو سپري له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ايماندارۍ يې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به يې ورسره کوله. يوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې يې له سرو زرو يوه ډکه کټوه ومونده او نېغه يې قاضي ته راوړه. ورته وېې ويل: قاضي صاحبه! دا د سرو زرو کټوه مې ستا په پټي کې وموندله. قاضي ډېر زيات خوشحاله شو او مزدوري يې ورزياته کړه. هر وخت يې مرستې ورسره کولې.

څه موده وروسته هغه سپري د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له يوه او بل سره به گرځېده. د خدای ﷻ کره وو، له غلو او بد کارو سره ملگرې شو. يوه ورځ يې د يوې ښځې غوږوالۍ پټي کړې. خلکو هغه ونيو او د غلا په تور يې محکمې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل يې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور وليد، نو ډېر خپه شو. له ځان سره يې وويل دا خو ډېر نیک سپري و. د يو بل چا په تور به يې دلته راوستی وي. که هغه غلا کولای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلي سره زر به يې پټ کړي وو.

قاضي ترې پوښتنه وکړه چې درواغ او رښتيا څرگند شي. هغه هم ورته رښتيا وويل او خپل جرم يې ومانه. قاضي ورته وويل: ((زما په ځمکه کې دې د دې غوږواليو سل هومره سره زر وموندل، خو بې خيانتته دې راکړل. اوس دې دا ناخيزه غوږوالۍ پټي کړي دي. ولې؟))

مزدور ورته وويل: ((لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بد کارونه کول. اوس له وزگارو او بدکارانو سره مل يم؛ ځکه په غلا او بدو کارونو روږدی شوم))

له پورته کيسې څخه مو دا نتيجه واخيسته چې هيڅ وخت بايد له بدکارانو او وزگارو خلکو سره ناسته ولاړه ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستې ته اړ شو، بايد د هغوی له بدو کارونو څخه پند او عبرت واخلو.

له بدانو سره مه کښېنه هوښياره
بدان تا باسي له ژونده له روزگاره
خو دې توان وي له بدانو لېرې گرځه
چې بد گرځې، بد په پرځې بد کرداره

د متن لنډيز:

په ډېرو ټولنو کې دا وينا موجوده ده چې سپرې بايد له بدو خلکو سره له ناستې ولاړې ځان وژغوري. انسان د طبيعت له مخې منونکې خوی لري. ددې لپاره چې سپرې له ناوړو او بدو کارونو خوندي پاتې شي، بايد له بدانو سره خپله ناسته ولاړه کمه کړي. له پوهانو او عالمانو سره ناسته ولاړه سپرې د نېکمرغۍ او له بدانو سره د بدمرغۍ خوا ته بيايي. اوس نو د هرچا خوښه چې ځان د بدمرغۍ کښې ته غورځوي او که له ځانه غوره او نېک انسان جوړوي! غوره او نېک انسان خپله هم نېکمرغه دی او ټولنه هم ورسره نېکمرغه کېږي.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې دا لوست په پوره پام ولولي او که داسې کومه ورته کیسه یې په زړه وي، نورو زده کوونکو ته دې یې ووايي.
- ۲- له لوست څخه تر لاسه شوی پند دې په خپله ژبه ووايي.
- ۳- زده کوونکي دې په پورته لوست کې د پنځه گونو (ی) گانو لرونکې کلمې بېلې او هره ډله دې په یو لست کې ولیکي.

زده کوونکي دې پام وکړي چې د لوبو اوساعت تېری پرمهال له چا سره ناسته ولاړه لري.
د خپلو ملگرو او همزولو په پام کې نیولو سره دې، دې کیسې ته ورته یوه کیسه دې سباته په ټولگي کې ووايي.

که خپلو اولادونو ته ادب ورزده کړئ، دا کار تر هرې ورځې صدقې ورکولو غوره دی.

حضرت محمد ﷺ

که سپین اوسره یې په کور کې تل وي
چې نه یې علم نه یې عمل وي
بنیاد یې نشته آخر به خوار شي
بخت به ترکومه ورسره مل وي

عبدالقادر خټک

ښوونه او روزنه یوه لړۍ ده چې پیل یې د پلار او مور په لاسونو کې دی.

جان دیوي

پنځلسم لوست

عبدالقادر خان خټک: نامتو شاعر

■ د پښتو ژبې د کلاسیکو یا پخوانیو شاعرانو او لیکوالو په اړه څه معلومات

لری؟

د پښتو ژبې په ادب کې ډېر نومیالی شاعران تیر شوي دي چې زموږ ژبه او ادب

یې غني کړی دی. د شعرونو دیوانونه لري او د ادب په نورو برخو کې یې هم په

سلگونو کتابونه لیکلي او موږ ته یې راپریښي دي. د خوشحال خان خټک کورنۍ په

دې لړ کې ډېر خدمتونه کړي دي. د دې لویې کورنۍ یوه څېره عبدالقادر خان خټک

دی چې په دې لوست کې د هغه ژوند لیک او شعرونه لولو.

عبدالقادري خټک د پښتو ژبې د ستر ليکوال او د تورې او قلم خاوند خوشحال خان خټک زوی دی. د زېږېدو نېټه يې (۱۰۶۳ هـ . ق) ده. د ژوند بنياسته ډېره برخه يې د وخت په تيارو کې پټه پاتې ده. له کوچنيوالي څخه يې په دوديزې زده کړې پيل کړی و. د عبدالقادري خان د وينا له مخې لومړنی استاد يې خپل پلار، خوشحال خان و.

د عبدالقادري خان خټک له اثارو داسې جوتيري چې هغه لوړ علمي او ادبي صلاحيت درلود. خدای ﷻ ښه استعداد ورپرزو کړی و. پر پښتو سربېره په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادري خان په ديني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدريس يې هم کاوه.

عبدالقادري خان خټک د خپل علمي، ادبي او فرهنگي ژوند ترڅنگ سياست ته هم لاس ورغځولی دی. د ملي او سياسي هڅو په لړ کې يې له خپل پلار، خوشحال خان سره په ځينو مشهورو جگړو کې برخه اخيستي وه.

د عبدالقادري خان خټک شعرونه تصوفي او عرفاني اړخ هم لري. زمور د دغه شاعر د مړينې کره نېټه څرگنده نه ده، خو د ځينو شواهدو او تاريخي پېښو له مخې يې مړينه د (۱۱۲۵ هـ . ق) کال په شاوخوا کې اټکل شوې ده. د عبدالقادري خان د اثارو شمېره د (۶۰) په شاوخوا کې ښودل شوې ده چې د اشعارو ديوان، نصيحت نامه، څلوربڼت حديثونه، قصيده برده، يوسف زليخا او گلدسته تر لاسه شوي او د ادم خان درخانی او د معماوو د رسالې نومونه يې اخيستل شوي دي.

د متن لنډيز:

عبدالقادري خان خټک خپلې زده کړې له خپل پلار خوشحال خټک څخه ترلاسه کړې دي. د هغه له اثارو څخه داسې جوتيري چې هغه يو پوه او د ادبي واک او ښه استعداد خاوند و. په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادري خان په ديني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدريس يې هم کاوه. نوموړي زيات شمېر کتابونه ليکلي يا ژباړلي دي.

د عبدالقادر خټک د شعر دغه بېلگه ولولئ:

غزل

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همپشه يې غم کوه د پرېوتلو
چې مو اوس کړې په مظلومو رډې رډې
غافل مه شه د دې سترگو د وتلو
چې پشه يې همپشه دل آزارې وي
د هغو مخونه نه دي د کتلو
ځکه تل کړې په زردوزو جامو کبر
چې غافل يې د کفن د اغوستلو
د اجل د سوړو تاخت ناگهاني دی
چې هيڅ کور يې نه خلاصيري له نتلو
هغه زړه عبدالقادره چې مرده وي
په گوگل دننه نه دی د ساتلو

فعالیتونه

◆ زده کوونکي دې په خپل وار پورته شعر په ډېره بڼه او ادبي ژبه ووايي. (دیکلمه

دې يې کړي.)

◆ زده کوونکي دې د لوست نوي لغتونه وار په وار په مناسبو او معنا لرونکو جملو کې وکاروي.

◆ دا بیت دې په خپله ژبه معنا کړي:

مه شه خوښ د پادشاهی په تخت ختلو

همپشه یې غم کوه د پرېوتلو

◆ دا بیت په نثر وپړئ:

چې مو اوس کړې په مظلومو رډې رډې

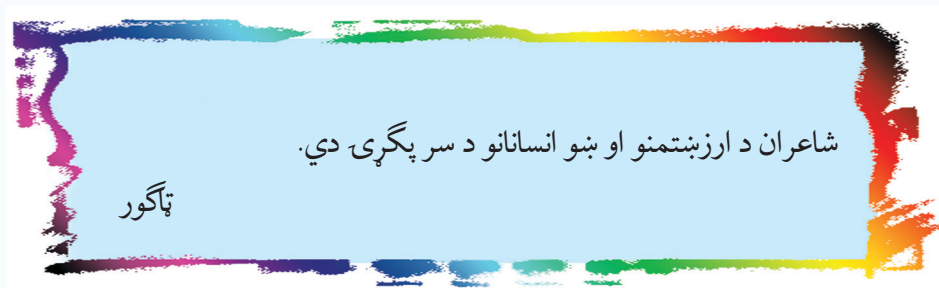
غافل مه شه ددې سترگو د وتلو

◆ ووايي چې له گلستان څخه پر پښتو د ژباړل شوي کتاب نوم څه شی دی او چا

ژباړلی دی؟

زده کوونکي دې په خپله خوښه د پورته شعر درې، درې بیته په روانه ژبه په نثر وپړوي او سبا دې یې د نورو ترمخه په ټولگي کې ووايي.

دودیزې لوبې

شپاړسم لوست

■ ایا خپلې ملي او دودیزې لوبې پېژنئ؟

هر ولس ځانته ملي او دودیزې لوبې لري. افغانستان له دې پلوه خورا بډای دی. په هېواد کې پرته سیمې د خپل جغرافیاوي او تاریخي مخینې له مخې بېلابېلې لوبې لري. د هېواد په شمال کې وزلوبه خورا مینه وال لري، په داسې حال کې چې سانګې وهل د هېواد په سویلي ولایتونو کې خورا اوږد تاریخ لري. همداسې غېږې نیول، خوسې کول اونور بیا د هېواد په ډېرو سیمو کې ترسره کېږي. زیاتره دا لوبې د ژمي په موسم کې کېږي.

■ د هېواد په دودیزو لوبو پوهېدل څه گټه لري؟

لوبې او سپورت يا بدني روزنه د يوې ټولنې د عمومي روزنې يوه برخه ده. د بدني روزنې له لارې د ټولنې د غړو روغتيايي حالت ښه کېږي او يوه روغه او سالمه ټولنه رامنځته کېږي. په سالمه ټولنه کې بدن او دماغ وده کوي. له بدني او دماغي يا فکري ودې پرته يوه ټولنه پرمختگ نه شي کولای.

بدني روزنه زموږ په هېواد کې خورا لرغونې تاريخ لري او لکه د نورو لرغونو ارزښتونو او معيارونو په څېر موږ ته راپاتې ده. په دې لوبو کې به داسې لوبې هم وي چې نه يوازې د وخت د تېرولو او تفریح لپاره ورڅخه کار اخيستل کېده، بلکې د جگړو پرمهال هم ډېرې گټورې وې. دا لوبې لا تراوسه د هېواد په بېلابېلو سيمو او کلو بانډو کې دود دي. له عادي ورځو پرته د اخترونو او د نوي کال په رادبره کېدو زياتره دا لوبې په ډېرې مينې او ليوالتيا ترسره کېږي. پر دې برسېره زموږ په هېواد کې داسې لوبې شته چې د ماشومانو له خوا سرته رسېږي، لکه پټ پټانې، مشوانې يا خطکان، غوز لوبه او داسې نورې سيمه ييزې او کليوالي لوبې.

د لوبانو په لوبو کې د اس ځغلول، تيره اچول، خوسې، سانگې وهل، وزلوبه او نور شامل دي.

د اس ځغلول

د اس ځغلول زموږ په هېواد کې لرغونې تاريخ لري. دا لوبه له ميلاد څخه دمخه زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې دود وه. زرگونه کلونه وړاندې د لويو قبيلومشرانو د اسونو گلې لرلې. په تېرو وختونو کې د اس سپرلې او له اس څخه گټه اخيستل په پوځي تشکيلاتو کې هم يو مهم ځای درلود. دا کار په بلخ، کندوز، تخار او جوزجان کې اوس هم دود دی او ډېره گټه ترې اخيستل کېږي.

تیره اچول

دا لوبه په ټول افغانستان، په تیره بیا په ختیځو ولایتونو کې ډېره دود ده. په دې لوبه کې هغه ځوانان ډېره برخه اخلي، چې عمر یې د ۱۵ او ۳۵ کلونو ترمنځ وي. ددې لوبې د لوبغاړو شمېره دوه تنه یا له دوو څخه زیاته وي او زیاتره د پسرلي په موسم کې تر سره کیږي. په دې لوبه کې یوه داسې تیره ټاکل کیږي چې وزن یې د هغوی د عمر په تناسب وي. بیا یو اړت میدان ټاکي او په ټاکلي ځای کې یوه کرښه کارې چې له هغې څخه مخکې ولاړ نه شي. له هغې وروسته د تیرې په اچولو پیل کوي. دا کار په نوبت تر سره کیږي او هر هغه څوک چې تر نورو یې تیره وړاندې اچولې وي، د لوبې گټونکی اعلانېږي.

خوسی

خوسی یوه په زړه پورې لرغونې لوبه ده. دا لوبه د پښتنو په سیمو، په ځانگړې توگه په ختیځو ولایتونو کې ډېره دود ده. دا لوبه د مازینگر پر مهال او زیاتره د پسرلي په وخت کې ترسره کیږي. د لوبې د ترسره کولو لپاره یو لوی او اړت میدان ټاکل کیږي. لوبه د دوو څلور کسيزو یا پنځه کسيزو ډلو له خوا پرمخ وړل کیږي. د لوبو له ډلې څخه یو، یو تن د لوبې د میر یا مشر په توگه ټاکل کیږي. د میدان په یوې څنډې کې پنځوس متره وړاندې یو ځای د پتخې یا (پټې) په نوم ټاکي. لوبه داسې تر سره کیږي چې دواړه ډلې یو له بل څخه جلا یو د بل مخامخ ودرېږي. یو، یو تن غښتلی هلک د پتخې په ځای کې ولاړ وي. د دواړو ډلو غړي خپلې بڼې پښې شاته کاتوي او په کین لاس بې گوتې ټینګې نیسي. د لومړۍ ډلې غړي هڅه کوي ځانونه پتخې ته ورسوي، خو د مقابلې ډلې لوبغاړي یې مخه نیسي. لوبه تر هغې پورې روانه وي چې یا ټول غړي وسوځي او یا ځانونه پتخې ته ورورسوي.

سانگي وهل يا د نېزې وهل

د هېواد له لرغونو لوبو څخه يوه هم د سانگي وهل دي. د سانگي له وهلو څخه اريايانو د جنگي الې په توگه کار اخيست. د نېزې کبنتنی برخه د اوسپنې په تېره سر پوښل شوې وي. دا لوبه د تکړه او غښتلو ځوانانو له خوا په غښتلو او چابکو اسونو تر سره کېږي. ددې لوبې لپاره لوی ميدان ټاکل کېږي. وروسته په دې ميدان کې د يو، يو متر په واټن درې ځايه د ۳۵ سانتي مترو په اوږدوالي لرگين موري په ځمکه کې ټک وهل کېږي. وروسته تقريبا د دوو سوو مترو په ليرې والي يو ځوان د اس په سپرلی ډېر چابک د مورو په لور راځغلي. کله چې مورو ته نژدې کېږي، خپل ځان د اس پر شا يوې خوا ته کروي او نيزه په ښی لاس د موري په لور برابروي، تر هغې چې موري د نېزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي. په دې وخت کې دوه تنه ډولچيان ډولونه وهي. کله چې اس د موري په لور ځغلي د ډولونو غږ د هرې شېبې په تېرېدو تيزېږي. کله چې موري د نيزې په څوکه پورته شي د ډولونو شور او زوږ لا پسې مست اوزيات شي. که موري خطا شي د ډولونو غږ کرار او په عادي توگه وهل کېږي. په دې توگه د لوبې گټونکي او بايلونکي اعلانېږي.

دا لوبه په غزني او کټواز کې ډېر دود ده او زياتره د جشنونو، ودونو او ميلو پر مهال ترسره کېږي. دغه راز دا لوبه په مزار شريف او هزاره جاتو کې ډېر مينه وال لري او کله ناکله دا لوبې جوړوي.

وزلوبه

وزلوبه د افغانستان يوه ډېره لرغونې لوبه ده. ډېر خلک يې مينه وال دي. ددې لوبې تاريخ د مقدوني سکندر د يرغلونو په تاريخ پورې تړي. داسې هم ويل کېږي چې اريايي پهلوانانو به د دښمن پر لښکر باندي يرغلونه کول او د هغوی له عسکري ځايونو څخه به يې ژوندي، ژوندي خلک له ځان سره په اسونو وړل چې بيا وروسته يې د يوې لوبې بڼه غوره کړه. دا

لوبه د هېواد په شمالي برخو کې رامنځته شوې، له دې امله د بلخ، سمنگانو، جوزجان، بدخشان، تخار، کندوز، بغلان، فاریاب او پروان په ولایتونو کې ډېره دود ده.

ددې لوبې لوبغاړي ته (چاپ انداز) یا (پهلوان) وایي. لوبه په یو حلال شوي خوسي ترسره کیږي. د خوسي خپټه تر حلالولو وروسته پاکوي او د ۲۴ ساعتونو لپاره په اوبو کې اچول کیږي چې پوستکي یې ټینګ او ښه کلک شي. د خوسي وزن د ۳۰-۴۵ کیلوگرامو په اندازه وي.

د وزلوبې لپاره د نورو لوبو په څېر یو ارت میدان ټاکل کیږي. په هغې کې د جگولو دایره، د حلال دایره او بیرغ په څرګند ځای کې په نښه کیږي. لوبغاړي په دوو ډلو یا تیمونو کې لوبه کوي. خوسی د جگولو په دایره کې اچول کیږي او بیا ټول چاپ اندازان ترې راتاویږي. هر یو هڅه کوي، چې خوسی له ځمکې راجګ او د میدان په بلې برخې کې یې د بیرغ ترڅنګ د حلال په دایره کې واچوي. له بیرغ څخه د خوسي راتاوول یوه نومره لري او د حلال په دایره کې یې اچول دوی نومرې لري.

دا لوبه کله کله د دوو او کله د زیاتو ډلو له خوا ترسره کیږي. که د دوو ډلو ترمنځ وشي، نو د لوبغاړو شمېره لس، لس کسان وي، خو د زیاتو ډلو د ګډون پر مهال د هرې ډلې د لوبغاړو شمېر پنځه، پنځه کسان وي. دا لوبه ډېره ستونزمنه او د ټیټې کېدا او ان کله ناکله د مرګ خطر ورسره ملګری وي.

د متن لنډیز:

زموږ هېواد تاریخي دودیزې لوبې لري. هره یوه یې ځانته خپل ارزښت لري. دا لوبې په بېلابېلو سیمو او بېلابېلو موسمونو کې ترسره کیږي. وزلوبه، سانګې وهل، تیره اچول، خوسی او نورې په زړه پورې لوبې دي. په دودیزو لوبو کې زیاتې ګټې پرتې دي. د بدني روزنې له لارې بدن پیاوړی کیږي، ښه اخلاق په انسان کې وده کوي، انسان د ټولني ارزښتمن غړی کیږي. همدارنګه په ملي کچه د ملي وحدت، ورورګلوی او یووالي د ودې او پراختیا لپاره خورا ارزښت لري.

- ۱- زده کوونکي دې پر پنځوډلو ووېشل شي:
 - ◆ لومړۍ ډله دې د اس ځغلولو،
 - ◆ دویمه ډله دې د تیرې اچولو،
 - ◆ درېمه ډله دې د خوسې،
 - ◆ څلورمه ډله دې د سانگې وهلو، او
 - ◆ پنځمه ډله دې د وزلوبې په اړه خپل معلومات د ټولگي په وړاندې ووايي.
- ۲- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:
 - ◆ بدني روزنه د نیکو اخلاقو په پراخولو کې څه گټه لري؟ بیان یې کړئ.
 - ◆ د بدني روزنې ټولنیزې گټې کومې دي؟
 - ◆ بدني روزنه زموږ روغتیا ته څه گټه لري؟
- ۳- زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه، عام نومونه، مفرد او جمع نومونه په گوته او په بېلو بېلو لیکو کې دې یې ولیکي.

زده کوونکي دې په کور کې له خپل پلار، تره یا بل خپلوان څخه پوښتنه وکړي چې د هغوی د ځوانۍ په وخت کې کومې کومې لوبې په کوم موسم کې ډېرې دود وې. زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې د دغو لوبو په اړه له هغوی څخه معلومات ولیکي او سبا ته دې په ټولگي کې پرې خبرې وکړي.

اوولسم لوست

هانس کرسټین اندرسن

Hans Christian Anderson

- له ملي او نړيوالو ادبي څېرو څخه د چا نومونه اخیستلی شئ؟
- د ملي او ولسي ادبي څېرو په څنگ کې د نړيوالو ادبي څېرو او د هغوی د ژوند لیک او ادبي اثارو پېژندنه زیات ارزښت لري. زده کوونکي د هغوی له ژوند لیک څخه اغېزمن کيږي او همدارنگه یې له ادبي اثارو څخه خوند اخلي او په ځان کې د استعداد او پیاوړتیا فکر او سوچ ورسره پیدا کيږي چې که وکړای شي، یوه ورځ هغوی هم دغه کچې ته ورسېدای شي. موږ دلته په دې لړۍ کې د هانس کرسټین اندرسن لنډ پېژندلیک او د کيسو یوه بېلگه راوړې ده. اندرسن کوچنیانو ته د کيسو په لیکلو کې خورا مشهوره نړيواله ادبي څېره ده.
- ایا د اندرسن نوم مو اورېدلی دی؟
- ولې موږ د نړيوالو ادبي څيرو ژوند لیک لولو؟

هانس کرسټین اندرسن (۱۸۰۵ - ۱۸۷۵ م) ډنمارکي شاعر او کيسه ليکونکی و. پلار يې موچي و. هانس د ځوانۍ عمر په بېوزلي کې تېر او يو متفکر او حساس ځوان ترې جوړ شو. په (۱۴) کلنۍ کې يې پلار مړ شو او مور يې بل مېړه وکړ. نوموړي له ستونزمن ژوند سره سره يوه غنډونکې منظومه قطعه وليکله. دې کار هغه ته زيات برياليتوب ورپه برخه کړ. اندرسن ډېر داستانونه او کيسې وليکلې چې زياتره يې کوچنيانو ته ليکل شوي دي. اندرسن نه يوازې د ډنمارک له نومياليو ليکوالو څخه گڼل کېږي، بلکې دنړۍ له سترو ليکوالانو څخه هم شمېرل کېږي.

دلته د هانس کرسټین اندرسن د «شهزادگۍ اونخود» او «بلبل او سورگل» د کيسو دوه پښتو ژباړې راوړو.

شهزادگۍ او نخود

په پخوا زمانو کې يو شهزاده و. شهزاده غوښتل په يوې ښې او بلايې کورنۍ کې واده وکړي. ددې کار لپاره يې ډېرو لرو اونژدې سيمو ته سفرونه وکړل.

شهزاده په خپلو سفرونو کې له بېلا بېلو کورنيو سره وليدل، خو د هغوی په کورنيو کې يې د ځان وړ او مناسبه نجلی ونه موندله. په پای کې يې د واده فکر له سر څخه وايسته او خپل هېواد ته راستون شو.

په يوې توپاني شپې کې چې برېښنا ټول هسک روښانولو او ډېر سخت باران ورېده، د شهزاده د پلار (پاچا) د ماڼۍ د دروازې ټکول تر غوږه شول. پاچا وارخطا شو اوله ځايه جگ شو. خپل خدمتگار ته يې وويل چې لاړ شي او د ماڼۍ دروازه پرانيزي او وگوري چې په دې شپه کې څوک دروازه ټکوي؟ کله چې خدمتگار دروازه پرانيستله، وېي ليدل چې يوه نجلی باران لمده کړې او له سر او مخ څخه يې اوبه روانې دي. نجلی رانوته. هغه دومره لمده شوې وه چې په هرځای کې به درېده، هغه ځای به لمدېده.

ملکې ترې وپوښتل: ((ته خوګ يې؟))

نجلی ځواب ورکړ: ((ستاسو د ګاونډي هېواد د حاکم لور.))

ملکې او پادشاه يوبل ته وکتل. ملکې په ورو وويل: ((زه هغه نن شپه ازمايم او معلوموم

يې چې هغه رښتيا وايي او رښتيا هم شهزادګي ده او که نه؟))

وروسته نو پرته له دې چې چاته ووايي، خپلې کوټې ته لاړه. خپله بستره يې لرې

کړه او يو نخود يې په بستره کې کېښود. بيا يې د ښکويو توشک په هغې هوار کړ. خپلو

خدمتګارانو ته يې وويل هغه نجلی دې کوټې ته راولي او ورته دې ووايي چې په دې بستري

کې ویده شي.

سهار د وخته چې شهزادګي له خوبه را پاڅېده، نو ملکې ترې وپوښتل: ((ايا بيګا دې

سم خوب وکړ؟))

نجلی په ځواب کې وويل: ((نه، بېګاه هيڅ خوب رانغی. ځای مې ښه نه و. ډېره خرابه

شپه مې تېره کړه.))

پادشاه او ملکه د نجلی له ځواب څخه ډېر خوشحاله شول. هغوی پوه شول، دا هغه

نجلی ده چې هغوی ورپسې ګرځي. ځکه يوه حساسه او ځيرکه نجلی کولای شي تر

توشک لاندې يو نخود وپېژني.

پادشاه او ملکې خپل زوی خبر کړ چې يوه مناسبه نجلی يې ورته موندلې ده. هغه په

خپلو پښو دې ماڼۍ ته راغلې ده. له هغې وروسته شهزاده له هغې نجلی سره واده وکړ. هغه

نخود يې په مناسب ځای کې د يو يادګار په توګه کېښود او کله به يې چې هغې ته کتل، هغه

باراني شپه به يې يادېدله.

بلبل او سورگل

په ټولو ختیځو اشعارو کې د بلبل او د گل د مینې خبرې کیږي؛ ځکه چې د شپې په تورې تیاره کې سندر بول بلبل د خپل خوشبویه گل لپاره سندرې وایي.

ما (ازمیر) ته په څېرمه پرتو لوړو سیمو کې، چې څاروان پکې خپل اوبنان مخکې کړي وو، یو سورگل ولید. وحشي کوترې د اسمانڅکو ونو په څانگو او بناخونو کې لاندې باندې الوتلې او بڼکې یې د سپینو زرو په څېر ځلېدې. کله به چې پرې د لمر وړانگې لگېدې نو د مرغلرو په څېر به برېښېدې.

د سورگل د بوټي په منځ کې یو گل و، چې تر نورو گلانو ډېر ښکلی و. یو بلبل د هغې تر څنګ ناست و او خپل خوږ او درد یې ورته غږولو. خو سورگل چوپ و. ان یو څاڅکی شبنم یې د خواخوږۍ د اوبنکو په توګه له پاڼو څخه نه څخېده. گل د یوې تېرې په سینې پرېوتی و. سورگل وویل: «هومر، د نړۍ تر ټولو ښه شاعر دلته ویده دی. زه خپل عطر ترې څاروم او که تویان پاڼې پانې کړم، د هغه پرمخ یې شیندم. د نړۍ ستر سندر بول دلته خاورې شوی او ما له دې خاورې څخه سر راپورته کړی دی. زه دهغه د قبر یو سورگل یم. داسې مغرور او ښکلی گل چې تا بهوزلي بلبل ته نه غوږېږم.» بلبل غمگین شو او دومره سندرې یې وویلې چې په ځمکې ولوېد او مړ شو.

یو سوداګر له اوبنانو سره هلته ورسېد. د سوداګر کوچني زوی مړ مرغه وموند او د ستر شاعر د مړي تر څنګ یې ښخ کړ. باد سورگل وښوراوه. شپه راغله. سورگل خپلې پاڼې له ځانه راتاوې کړې چې تود شي. یوه ډله بهرنیان هلته راغلل. د هغوی په ډله کې د شمال یو شاعر و. هغه گل وشکولو او د خپل کتاب په پاڼو کې یې کېښود او د نړۍ بلې برخې،

یعنې خپل هېواد ته یې یورپ. سورگل له غم او کړاو څخه مړاوی شو او د کتاب د پاڼو په منځ کې ویده شو. کله چې هغه شاعر خپل هېواد ته ورسېد، کتاب یې پرانیست او وېې ویل: ((دا گل مې د یو ستر شاعر له قبر څخه شکولی دی.))

سورگل دا ټوله کیسه په خوب کې لیدلې وه. کله چې له خوب څخه پاڅېد، د یخ باد د لگېدو له امله یې یخني وشوه او له پاڼو څخه یې یو څاڅکی شبنم د شاعر په قبر ولوېد. کله چې لمر سهار خپل سر ځمکې ته راهسک کړ، سورگل له پخوا څخه ډېر ښکلی برېښېده. توده ورځ وه او گل په خپل تود هېواد، اسیا کې و. د پښو غرونه واورېدل شول. څو تنه بهرنيان هغې خوا ته راروان وو. د هغوی په منځ کې د شمالي سیمې یو شاعر و. هغه گل وشکولو، مچې یې کړ او خپل هېواد ته یې یورپ.

گل لکه مومیایي بدن د شاعر په کتاب کې پروت و. هر کله چې به شاعر خپل کتاب پرانیسته، ویل به یې: ((د ستر شاعر د قبر گل))، بس هغسې چې یې په خوب کې لیدلی و.

د متن لنډیز:

هانس کرسټین اندرسن په یوې بېوزلې کورنۍ کې زیږېدلی دی. پلار یې موچي و. د کوچنیوالي او ځوانۍ عمر یې په ډېره تنگسه کې تېر کړی دی. نوموړی د خورا تېز فکر خاوند و. له ستونزو سره سره یې خپله هیله له لاسه ور نه کړه. د غندلو یوه منظومه یې ولیکله. دې منظومې د هغه بخت راوېښ کړ او له دې لارې د خلکو په خولو کې ولوېد. اندرسن ډېرې کیسې او داستانونه ولیکل چې زیاتره برخه یې کوچنیانو ته لیکل شوې ده. اندرسن نه یوازې په ډنمارک کې چې د هغه اصلي ټاټوبي دی، مشهور دی، بلکې په نړۍ کې له سترو لیکوالو څخه گڼل کېږي.

- ۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
 - ◆ آیا تاسو تر دې دمخه د اندرسن کومه کیسه لوستې ده؟ که هو نو نوم یې واخلي.
 - ◆ د اندرسن د ماشومتوب او ځوانۍ عمر څنگه تېر شوی دی؟
 - ◆ آیا د ژوند له ټولو ستونزو او تنگسو سره سره یې خپله هیله له لاسه ورکړې وه؟
 - ◆ آیا د اندرسن د ((شهزادګۍ اونخود)) کیسې درته خوند درکړ؟
- ۲- زده کوونکي دې په پورته لوست کې خاص نومونه په یو لست او عام نومونه په بل لست کې ولیکي او یوله بل سره دې مقابله کړي.

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د خپلې تجربې له مخې او یا هم د مور او پلار په مرسته یوه کیسه ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمنځ ولولي.

یوازې هیله شرط نه دی، د هغې د لاسته راوړنې لپاره هڅه اوهاند هم شرط دی.

هانس کرسټین اندرسن

اتلسم لوست

د مطالعي ارزښت

■ آیا تاسو له مطالعي خوند اخلي؟

په تېرو لوستونو کې مو د زده کړې په اړه يو څه ولوستل. دلته د مطالعي په اړه غږېږو. مطالعه لوستلو ته وايي. کېدای شي دا لوست د يو کتاب، يوې ورځپاڼې يا يوې مجلې متن وي، يوه کيسه وي يا بل کوم يو روزنيز مطلب. مطالعه نور ډولونه هم لري. ليدل او مشاهده کول هم د مطالعي برخه ده. انسان لکه څنگه چې د خپل بدن د ودې لپاره خوړو او ورزش ته اړتيا لري، همداسې د فکر او ذهن د ودې لپاره مطالعي ته اړتيا لري. دا مطالعه يوازې د ښوونځي او درسي کتابونو له لارې لاس ته نه راځي، بلکې انسان بايد د ذهن د لا ودې لپاره په موضوع پورې اړوند نور کتابونه او ليکنې هم ولولي.

■ د مطالعي له لارې څه شی ترلاسه کولای شو؟

■ مطالعه زموږ د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

مطالعه یوازې په کتاب پورې محدوده نه ده. د کتابونو او لیکل شوو متنونو د لوستلو تر څنګ د خپل چاپېریال او په هغې کې د پرتو شیانو په هکله سوچ کول هم د مطالعې یوه برخه ده. د بېلګې په توګه، غرونه، سیندونه، سمندرونه، ځنګلونه، طبیعي منظرې، لمر، سپوږمۍ او ستوري او داسې نور شیان زموږ شاوخوا ته پراته دي. په دې هکله سوچ کول چې دا ټول د انسان د ګټې او خدایي نظام د ټینګښت په موخه رامنځته شوي او هر یو زموږ په ژوند مستقیمې او یا غیر مستقیمې اغېزې لري. که په دوی کې یو یا ټول نه وای، څه به پېښ شوي وای او زموږ پر ژوند به یې څه ډول اغېزه کړې وای؟

مطالعه یو مهارت او وړتیا ده او د مینې له لارې په انسانانو کې پیدا کېږي. د نړۍ ټولو پوهانو او لیکوالو، نوښتګرانو (مخترعینو) اونورو د خپلې ژورې مطالعې له لارې ناپېژندل شوي او تر ځمکې لاندې پټې خزاني او سرچینې د بشر د خدمت لپاره چمتو کړي دي. په ورځپاڼو، مجلو او نورو مهالنیو خپرونو کې ګاپون او د هغو لوستل سړی په هېواد کې دننه او له هېواده بهر له ورځنیو پېښو څخه خبروي. د ناولونو، کیسو او داستانونو لوستل د انسان فکري ځواک غښتلی کوي. د دیني او مذهبي کتابونو لوستل او مطالعه سړی له دیني موضوعاتو سره اشنا کوي. د راډیو او تلویزیون د روزنیزو او علمي خپرونو اورېدل او لیدل سړی په فکري لحاظ بډایوي. د تفریحي فلمونو ننداره د سړي دماغ پیاوړی کوي او سترپا یې له منځه وړي.

د مطالعې د هر اړخیزو ګټو په پام کې نیولو سره باید موږ خپل وخت وزگار تېر نه کړو. تل مو کتاب په لاس کې وي. هر ځای چې وي، ددې وخت لرو چې کتاب ولولو، د خپل شاوخوا په هکله فکر وکړو او د هر څېز په باره کې له ځان څخه پوښتنې وکړو. وخت لکه سره زر دی او هیڅوک سره زر وړیا له لاسه نه ورکوي. مطالعه ټاکلی ځای او وخت نه لري. په هر وخت او هر ځای کې کولی شو، یو څه شی ولولو. که سرویس ته سترګې په لار واوسو، که په موټر کې واوسو، که په کور کې واوسو یا بل هر ځای، د مطالعې لپاره وخت

او فرصت لرو، باید له لاسه یې ورنه کړو. یوازې هغه مهال چې له انسان سره پاتې کېږي، هغه د مطالعې مهال دی او بس.

مطالعه او لوست هم د ژوند د مهمو موضوعگانو په څېر ټینګ هوډ او عزم ته اړتیا لري. د دې کار لپاره باید خپل کارونه ښه پلان کړو او مطالعې ته زیات وخت ورکړو. دا یو حقیقت دی، مور هغه کارونه ښه سرته رسولای شو چې مینه ورسره ولرو.

په لوست او مطالعې کې باید خپل حواس په کار واچوو. په تیره بیا غوږ او سترګې د موضوعگانو په درک کې ځانګړې ارزښت لري. د اورېدو له لارې کولای شو د لوست مفهوم پیدا کړو. ښه به دا وي چې د فورمولونو او لغاتو د یادولو پر ځای د هغوی شکل او ښې حافظې ته وسپارو او محتوا یې یاده کړو.

د متن لنډیز:

مطالعه د انسان ذهن پیاوړی کوي. هغسې چې ورزش بدن پیاوړی کوي، دغه شان مطالعه د انسان ذهن او فکر پیاوړی کوي. هر کتاب، مجله یا د لوستلو بل کوم څیز چې په هر ځای او هر وخت کې په لاس راغلل، باید وېې لولو. وایي، هر کتاب په یو وار لوستلو ارزوي. د ژوند ټولې علمي اړتیاوې په درسي کتابونو کې نشته. دا کتابونه تاسو ته د زده کړې لارې چارې درښيي او همدغه لارې دي چې تاسې پرې خپله پوهه له نورو کتابونو څخه تر لاسه کوئ. باید تل مطالعه وکړو او یوه شېبه هم بېکاره تېره نه کړو. درسي کتابونه لکه د خراغ په څېر دي اومور ته نور ګټور کتابونه ښيي.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو تشریحي ځوابونه ووايي:
 - ◆ آیا د مطالعې لپاره ټاکلی وخت اوځای شته؟ بیان یې کړئ
 - ◆ آیا له مطالعې پرته انسان خپله پوهه پراخولی شي؟ څنگه؟ بیان یې کړئ.
- ۲- د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړئ:
 - ◆ مطالعه یو مهارت او ده.
 - ◆ د انسان فکر او ذهن پیاوړی کړي.
 - ◆ هر کتاب یو وار په ارزي.
- ۳- پنځه تنه زده کوونکي دې د مطالعې په اړه دوې، دوې دقیقې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې ترینه د موضوع په اړه پوښتنې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور کې د مطالعې لپاره د کور د غړو په مرسته یو کتاب یا مجله یا کومه ورځپاڼه وټاکي او په بله ورځ دې نورو زده کوونکو ته د هغه د مطالعې د گټو په اړه خبرې وکړي.

نولسم لوست

د يووالي گټه

■ تاسې د يووالي په خوند پوهيږئ؟

د يووالي او اتفاق په اړه مو په تېرو ټولگيو کې يادونه کړې ده. دلته په لنډ ډول يوه کيسه چې پکې په عملي ډول د يووالي خوند نغښتی دی، لولو. يووالی له کورنۍ څخه نيولې ان د هېواده په کچه ډېر ضروري دی. څنگه چې يوه وړه کورنۍ د بې اتفاقی له کبله خرابېږي همدارنگه يو هېواد هم د خپلو وگړو له بې اتفاقی څخه ډېر زيان مومي.

■ تاسو د يووالي د ارزښت په اړه څه معلومات لرئ؟

■ د يووالي گټه څه ده؟

وايي، يوه ورځ د کونړو يو سېل راغی او په يوې کرونډې کې کښېناستې. هلته د غنمو دانې پرته وې. يوې کونړې ولېدلې، وروالوته، دانو ته کښېناسته او په ټولولو يې پيل وکړ. نورې کونړې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولولو لگيا شوې. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل يې وکړ. خو کونړې په دام کې نښتې وې، وانه الوتلاى شوې. هرې يوې شينکې وهلې چې ځان خلاص کړي، خو څه يې لاس ته رانغلل.

په دوى کې يوه هونښياره کونړه وه، وېې ويل: ((هغه وخت چې مور دا خونديزې دانې لېدلې وې، بايد فکر مو کړى وای چې دا دانې چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړى وای په دې کړاو به اخته شوي نه وو. اوس هم بايد يو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما وويل نو ټولې په يو دم له ځايه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، وېې ليدل چې کونړې په دام کې نښتې دي، ورمنايه يې کړه. په دې وخت کې هغې هونښيارې کونړې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې يو دم له ځمکې پورته شوې. دام يې له ځان سره په هوا کړ او لاړې.

ښکاري چې دا حال وليد د کونړو په لور يې ورمنايه کړه. لږه شېبه وروسته يې کونړې له سترگو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او سترې ستومانه راستون شو.

د متن لنډيز:

کونړې وږې وې. د دانو خورلو لپاره په يوې کرونډې کې کښېناستې. په دانو خورلو يې پيل وکړ. خبرې نه وې چې ښکاري ورته دام ايښى و. دانې يې ټولې کړې، مړې شوې، غوښتل يې چې والوزي. يو څو کونړې والوتې، خو نورې په دام کې نښتې وې. په پاتې شوو کونړو کې يوه هونښياره کونړه وه. يوه لاره يې وسنجوله. ټولو ورسره ومنله. په يو غږ والوتې. دام يې له ځان سره په هوا او ځانونه يې د ښکاري له منگولو څخه وژغورل. دا د يووالي او اتفاق برکت او گټه وه.

څرگندونه

سپل: د مرغیو، کوټرو یا نورو الوتونکو لوبې ډلې ته سپل وایي چې په هوا کې له یو ځای څخه بل ځای ته ځي.
شټنکې: د لاس او پښو وهلو حالت ته شټنکې ویل کېږي.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
 - ◆ کوټرې ولې کروندې ته رابښکته شوې؟
 - ◆ هلته یې ایښودل شوی دام ولې نه ولیدلی؟
 - ◆ له دانو خورولو وروسته یې څه وکړل؟
 - ◆ ستاسو په اند له اسارت څخه د یو راوتلي آزاد ولس د بري راز په څه شي کې نغښتی دی؟
 - ◆ څنگه کولای شویو موټی او پرمختللی هېواد ولرو؟

- ۲- د لاندې هرې پوښتنې لپاره درې، درې ځوابونه درکړل شوي. تاسو یې تر ټولو سم ځواب په نښه کړئ:
 - ◆ کوټرې چېرته کېښناستي؟
 - الف: په باغ کې
 - ب: د ونو په څنگل کې

ج : په کروندې کې

◆ کوترې ولې وانه الوتلې؟

الف: ټولې ترلې وې.

ب : په دام کې نښتې وې.

ج : ښکاري نیولې وې.

◆ کوترې د څه شي په برکت د ښکاري له لاسه ووتې؟

الف: د ډېر مړښت په برکت

ب : د الوتلو په برکت

ج : د یووالي او اتفاق په برکت

۳_ د زده کوونکو یوه ډله دې په پورته متن کې عام نومونه پیدا او ودې لیکي. بله ډله دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په گوته کړي. دواړه ډلې دې له ټولو زده کوونکو سره په خپلو لاس ته راوړنو خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کلي، کور او ښار کې د اتفاق او یووالي کومه کیسه سبا ته په ټولگي کې واوروي. ښه به وي که په دې اړه په خپل کور کې له مور او پلار او خپلوانو څخه پوښتنې وکړي.

په یوه گل نه پسرلی کیږي

له یوه لاسه ټک نه خپږي.

شلم لوست

د سبو گټې: ورځنۍ اړتیا

■ تاسو کوم ډول سابه زیات خورئ؟

سابه د انسان د بدن د پیاوړتیا لپاره ډېر ارزښت لري. په سبو کې داسې ویتامینونه او معدني مالګې شته چې په نورو خوړو او ان په میوو کې نشته. ددې لپاره چې بدن مو له هر راز موادو څخه برخمن شي، باید په خپلو ورځنیو خوړو کې هر وړو سابه ولرو. هغه کورنۍ چې له سبو څخه ډېره گټه اخلي، د هغو کورنیو په پرتله د ښې روغتیا خاوندې وي چې له سبو څخه هغومره گټه نه اخلي.

■ تاسو د سبو گټې پېژنئ؟

■ له سبو خوړلو پرته د انسان بدن په بشپړ ډول وده کولای شي؟

انسانان، څاروي، الوتونکي او په پای کې ټول ژوندي موجودات د خپل پايښت او ودې لپاره اوبو او خوړو ته اړتيا لري. څاروي او الوتونکي هغه شی خوري چې وېې مومي. انسانان بيا هغه شيان خوري چې د بدن د ودې او سلامتيا لپاره يې گټور وي.

د انسان بدن د وينې، هلوکو، غړو، غوښې، پوستکي او نورو د ودې او لويېدو لپاره ځانگړو موادو او خوړو ته اړ دی. د بېلگې په توگه پروټين، کاربوهايډريت، شحم، منرالونه، ويتامينونه او نور هر يو په خپل وار د انسان د بدن په ودې، غښتلتوب، ذهني پراختيا، د هلوکو په جوړښت او نورو کې ستره برخه لري. دا مواد ټول د خوړو په يو جزء کې نشته. بايد د هغوی د ترلاسه کولو لپاره بېلا بېل خواړه وخورل شي. د بېلگې په توگه پروټين په غوښه، شېدو او هگيو او غلو دانو، لکه لوبيا او نورو کې شته. په خوړو کې د کاربوهايډريت شتون د بدن د تودوخې او ځواک د راپيدا کېدو لامل کيږي. ټول خواړه بدن ته طاقت ورکوي، خو د ځينو شيانو خوړل د بدن طاقت ډېر زياتوي.

کاربوهايډريت لوړه ډېر ژر پای ته رسوي. کاربوهايډريت په جوارو، وريجو، دال، کچالو، چوغندرو، گنيو، کېلو، ميو او نورو کې په زياته اندازه پيدا کيږي. هغه خواړه چې کلسيم لري، د هلوکو په جوړولو کې مرسته کوي. دې ډول توکو ته معدني توکي وايي. همدا راز ويتامينونه د بدن د غړو په ودې او د بدن د عمومي موازنې په ساتلو کې زيات ارزښت لري. ويتامينونه په مېوو او سبو کې پيدا کيږي.

سابه زياتره داسې توکي لري چې د بدن د ودې او پراختيا لپاره تر ټولو نورو خوړو گټور او بلای دی. د بېلگې په توگه: په سبو کې ډېر معدني مواد شته. همدا راز هغه مواد چې په ټيپرو، کاهو، کدو او گازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کيږي. له دې امله هر راز خواړه بايد هر ورو په خپل وخت او موسم کې وخورل شي.

که پام مو کړی وي، د کلو او بانډو اوسيدونکي تر ښاري اوسيدونکو زيات روغمن او په پرتليز ډول د اوږده عمر خاوندان وي. ددې لامل دا دی چې هغوی زياتره سابه خوري.

ځينې سابه اومه خوړل کيږي، خو ځينې نور يې بيا پخولو ته اړتيا لري. د سبو اوبه بايد د پخولو پر مهال تويې نه شي، ځکه کېدای شي ټول گټور توکي يې له منځه لاړ شي. خام

سابه باید تر خورلو د مخه بڼه پاک شي، د پتاسو په محلول کې پرېمنځل شي او یا لږ تر لږه د لس، پنځلسو دقیقو لپاره په مالګینو پاکو اوبو کې واچول شي. گندنه، دنیا، پیاز او نور چې خام خورل کېږي، باید هیڅکله ناپاکه ونه خورل شي. د امکان تر حده پورې باید پر دسترخوان د نورو خوړو ترڅنګ د سبویو ډول موجود وي چې په نورو خوړو کې له شتو توکو سره یوځای د بدن د اړتیا وړ توکي پوره کړي.

ځینې سابه د خپل ارزښت له مخې په خپل موسم کې وچېږي او بیا په هغه موسم کې خورل کېږي چې نه پیدا کېږي. په دې سبو کې شوتل، شپیشه، بینډی، د بادرنګو پوستکي، پیاز او رومي بانجان (باتینګر) راځي.

د متن لنډیز:

په سبو کې ډېرې ګټې پرتې دي. سابه بېلابېل ډولونه لري. د معدني موادو له مخې سابه تر نورو خوړو ډېر بلای وي. په هر موسم کې بېلابېل سابه پیدا کېږي. له دې امله هر راز خواړه باید هر ورو په خپل وخت او موسم کې وخورل شي. همدا راز هغه مواد چې په تېږو، کاهو، کدو او گازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کېږي. هغه سابه چې پنځېږي، باید د پخولو پر مهال یې اوبه توبې نه شي. همدا راز هغه سابه باید بڼه پرېمنځل شي چې خام خورل کېږي. په خپلو ورځنیو خوړو کې باید د شونتیا تر کچې پورې هرو مرو سابه ورګډه کړو.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځواب ووايي:

◆ مور ولې سابه خوړو؟

- ◆ د سبو نه خوراک د څه شي لامل کيږي؟
- ◆ هغه سابه چې خام خوړل کيږي، ولې ډېرو پريمنځلو ته اړتيا لري؟
- ۲_ زده کوونکي دې ځواب ووايي:
- ◆ دا سمه ده چې ووايو، دا سابه مې خوښيږي او هغه نه؟
- ◆ که يو څوک په يو موسم کې د هغه موسم سابه ونه خوري، څه تاوان به يې کړي وي؟
- ◆ د سبو څو ډولونه پېژنئ؟
- ۳_ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:
- ◆ لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.
- ◆ دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او هغه دې وليکي.
- ◆ درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی گانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.
- ۴_ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځايونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړي:
- ◆ د اوبه بايد د پخولو پر مهال توپي نه شي.
- ◆ خام سابه بايد لږ تر لږه د شلو دقيقو لپاره په پاکو اوبو کې واچول شي.
- ◆ په سبو کې ډېر مواد شته.

زده کوونکي دې د خپلو ميندو په مرسته د سبو د گټو په اړه معلومات راټول او په يو څو کرښو کې دې وليکي. همدا شان پام دې وکړي چې هغوی زياتره کوم سابه پخوي. خپل معلومات دې سبا ته په ټولگي کې ولولي.

چاپيريال څنگه وساتو؟

■ تاسو چاپيريال پېژنئ؟

زده کوونکي بايد خپل چاپيريال د خپل ټاټوبي په توگه وپېژني. د رغنده او سمبال ژوند لپاره دې هغه ته پوره پام وکړي. خپله روغتيا، بدني وده او ښکلا دې په هغه کې وگوري. د هغه په ساتنه کې دې له زړه نه هڅه وکړي. هرڅوک بايد د چاپيريال په پاک ساتنه کې خپله ونډه سرته ورسوي. دا ونه وايي چې په ما يې څه. دا په ما پورې اړه نه لري.

■ که چاپيريال پاک ونه ساتل شي، څه به پېښ شي؟

■ د چاپيريال د پاک ساتلو دنده د چا پر غاړه ده؟

■ چاپيريال څنگه ښکلی کيږي؟

ټول هغه شيان چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او يا يې زموږ شاوخوا نېولې ده، چاپېريال بلل کيږي. په ځانگړې معنا چاپېريال د انسان د استوگنې وړ توکي، شيان او شاوخوا ځمکه او په هغې کې پراته ټول شيان دي. په عمومي معنا، چاپېريال ټوله هغه سيمه ده چې انسانان پکې اوسېږي. په دې توگه غرونه، سيندونه، ځنگلونه، کرنيزې ځمکې، دښتې د طبيعت او د بشر په لاس راغلي بدلونونه په چاپېريال کې راځي.

په دې ډول يو ته د ژوند يا استوگنې چاپېريال او بل ته عمومي چاپېريال ويل کيږي. د استوگنې په چاپېريال کې بيا يوه کورنۍ، د هغې گاونډ او په هغې پورې اړوند شيان شامل دي. موږ په چاپېريال کې ژوند کوو، سا پکې اخلو، د ژوند اړتياوې ترې برابروو او د هغه پاکي او ناپاکي مو پر روغتيا باندې نېغ په نېغه اغېزه لري. له دې امله زموږ د ټولو دنده او ټينگ مسؤليت دی چې خپل چاپېريال ښکلی کړو، پاک يې وساتو او د يوه ښه او خواږه ژوند لپاره يې چمتو کړو. که د کورونو تر څنگ مو د اوبو ويالې بهيږي، بايد له اوبو څخه يې د څښلو او کارولو لپاره سمه گټه واخلو. خڅلې او ناپاکي پکې ونه غورځوو که مېوه لرونکې يا سيوري لرونکې ونې مو شاوخوا ولاړې وي، بايد پالنه يې وکړو او ښاخونه يې پرې نه کړو. د کور خڅلې او د خوړو پاتې شوني هرځای ونه غورځوو او په يوه سم ځای کې يې ځای پر ځای او يا يې تر خاورو لاندې کړو. د خپلو کورونو د ټيټو مخې بندې کړو او پرې نه ږدو چې انساني فضله مواد کوڅو او لارو ته راووځي. د کورونو تر څنگ داسې شيان ونه سوځوو چې هوا يې خرابه شي. د ولاړو اوبو ډنډونه له منځه يوسو، چې د ډول ډول ناروغيو، په تېره د ملاريا او کالډاني د ماشو د راپيداکېدو او ډېروالي لامل کيږي. په همدې توگه د سيمې د سمسورتيا لپاره د نيالگيو په کرلو او د باغونو، تفريح ځايونو او چمنونو په جوړولو، خپله سيمه لا ښايسته او ښکلې کړو.

ځنگلونه، څرخايونه، کرنيزې ځمکې او سيندونه زموږ د ژوند د پايښت لپاره ډېر ارزښت لري. بايد په ساتنه او څارنه کې يې هر راز هلې ځلې وکړو. د ځمکې د ښوېدو د مخنيوي او ورنښت لپاره ځنگلونه ډېر ارزښت لري. د بادونو د مخنيوي او له يوه ځايه بل ځای ته د شگو د ليردونې د مخنيوي لپاره د ونو او ځنگلونو جوړول ډېر اړين دي.

د متن لنډيز:

زموږ د استوگنې شاوخوا ته چاپېريال وايي. کور، کوڅه، سړک، باغ، ويالې، ونې، ځنگلونه او داسې ډېر نور د چاپېريال برخې دي. په چاپېريال کې موجود شيان د يو نسل مال نه دی، بلکې له هغو څخه بايد راتلونکي نسلونه هم گټه واخلي. له دې امله بايد د چاپېريال په ساتلو کې ډېرې هلې ځلې وکړو. د سيمې د سمسورتيا لپاره د نېالگيو په کرلو او د باغونو، تفريح ځايونو او چمنونو په جوړولو خپله سيمه لا بڼايسته او ښکلې کړو.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې لاندې جملې سمې کړي:
 - ◆ د چاپېريال استوگنې زموږ شاوخوا ته وايي.
 - ◆ ښکلې لا بڼايسته خپله او سيمه کړو.
 - ◆ ښکلې څنگه چاپېريال کېږي؟
- ۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:
 - ◆ چاپېريال څه شي ته وايي؟
 - ◆ په چاپېريال کې کوم شيان راځي؟
 - ◆ چاپېريال د يو نسل مال دی، که د ډېرو؟ څرگنده يې کړئ.
- ۳- زده کوونکي دې يو په يو په متن کې راغلي نوي لغتونه د کتاب د پای له پاڼو څخه معنا او په جملو کې دې يې وکاروي.

۴- د لاندې عبارتونو په مرسته نوې جملې جوړې کړئ:

د کلو او بانډو طبیعت

پاکي او رنځي اوبه

شنې او سمسورې ونې

۵- دوه شعرونه يا داسې ښکلې ادبي جملې وليکئ چې په يو کې د لمر او په بل کې يې

د اوبو په هکله خبرې شوي وي.

زده کوونکي دې د خپل استوګنې د چاپېريال د لاسنيکلا او ښايست لپاره د خپلې خوښې يوه طرحه جوړه او په بله ورځ دې پرې د نورو زده کوونکو په وړاندې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې لاندې جدول په کتابچه کې وليکي، د (چاپېريال) کلمه دې پيدا او په خپله خوښه دې رنگه کړي.

ر	د	*	*	ج	ا
ل	و	*	*	ب	چ
ا	ي	ر	ی	پ	ا
ط	ن	ل	ب	ع	ط
ع	و	م	س	ا	خ

ژبه اوگرامر

■ ژبه څه شی ده؟

انسانان د ژوند له هماغه لومړي پیل څخه د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره ژبې ته اړ وو. هغوی اړ وو چې خپل فکریو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي؛ ځکه یوازې د لاس او سر په اشارو د انسان فکر په بشپړ ډول بل چاته نه رسېږي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوند کې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بیانوي. خپل مطلب او غوښتنې یو بل ته وایي او همدا شان د نورو په غوښتنو پوهیږي. ژبه انسانان له څارویو څخه بېلوي.

■ که ژبه نه وای څه به پېښ شوي وای؟

■ له ژبې پرته انسان اوسني پرمختګ ته رسېدای شو؟

د هغو کلمو او خبرو ټولګې ته ژبه ویل کیږي چې یو څوک یې بل چا ته د خپل فکر د بیان لپاره کاروي. په دې کې ټولې نښې او اشارې هم راځي چې د یو مطلب د افادې لپاره کارول کیږي.

ژبپوهان ژبه د خبرو او اشارو داسې یوه لړۍ بولي چې د یوې ټولنې وګړي یې یو له بله د پوهولو او راپوهولو لپاره کاروي او یو بل ته یې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو یوه اله او وسیله ګرځي. وینا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو ډېره ښه وسیله ده او له دې امله انسانان پر نورو حیواناتو امتیاز او غوراوی لري.

ټولې قاعدې او قوانین چې د یوې ژبې د سم ویلو او سم لیکلو په اړه خبرې کوي، د ژبې ګرامر ورته ویل کیږي.

ګرامر د یوې ژبې جوړښت د ژبې د خپلو ځانګړنو په رڼا کې څېړي. هره ژبه ځانته ګرامري قوانین او لارې چارې لري، نو ځکه د ژبې د ګرامر په لیکنه کې خپله د هماغه ژبې قواعد او اساسات غوره ګڼل کیږي.

معرفة الافغاني یو درسي ګرامر دی. پېر محمد کاکړ دغه ګرامر په احمد شاهي دور کې لیکلی دی. پېر محمد کاکړ د پښتنو له لومړنیو لیکوالانو څخه دی چې د پښتو ژبې د لغاتو او کلمو د ټولولو فکر یې وکړ او د ژبې ابتدايي ګرامري بڼې یې سره راغونډې کړې او د یوې کوچنۍ رسالې په ډول یې ولیکلې چې د ((معرفة الافغاني)) په نامه یادېږي.

پېر محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلېمان او د کورنۍ د نورو غړو استاد و. د معرفة الافغاني په نامه د پښتو ژبې دغه لومړنی ګرامر یې د هغه لپاره ولیکه.

پېر محمد کاکړ د خپل وخت لوی عالم او د پښتو ژبې مشهور شاعر و چې د پښتو اشعارو دیوان یې چاپ شوی دی.

د متن لنډيز

ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو وسيله ده. انسانان خپل فکر د ژبې په واسطه بيانوي. ژبه چې د انسان فکر بيانوي، له يو لړ غبرونو، نښو او اشارو څخه جوړه شوې. د بېلگې په توگه د مېز نوم درواخلی. کله چې د مېز کلمه واورېدل شي، سمدستي ستاسو ذهن ته د مېز انځور ودرېږي. د مېز کلمه د مېز له جوړېدو دمخه نه وه، بلکې کله چې مېز جوړ شو، خلکو ورته د مېز نوم ورکړ او ټولو ومانه.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې ځوابونه ووايي:

◆ ستاسو په اند ژبه د انسانانو تر منځ په پوهولو راپوهولو کې څومره ارزښت

لري؟

- که ژبه نه وای انسانان به له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟

۲- د لاندې جملو په تش ځایونو کې اړوندې کلمې پر پنسل وليکئ:

◆ هره ځانته گرامري قوانين او لارې چارې لري.

◆ يو درسي گرامر دی.

◆ وينا او خبرې کول د د څرگندولو ډېره بڼه وسيله ده.

۳- لاندې هرې پوښتنې ته درې ځوابونه ورکړل شوي، تاسو تر ټولو سم ځواب په

نښه کړئ:

انسانان له هماغه لومړي پيل څخه څه شي ته اړ وو؟

◆ له خټو جوړو شوو کورونو ته؟

◆ لاس گاډو او څارويو ته؟

◆ پوهولو راپوهولو ته؟

گرامر د يوې ژبې څه شی تر کتنې لاندې نيسي؟

◆ د يوې ژبې د جوړښت سيستم،

◆ د يوې ژبې د ويلو او اورولو څرنگوالی،

◆ د يوې ژبې د نوو کلمو شمېره.

انسان خپل ذهني انځور په څه شي بيانوي؟

◆ د گوتو په اشارو،

◆ په ژبې او بيان،

◆ په سمو اورېدلو.

۴_ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

◆ لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.

◆ دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودې ليکي.

◆ درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی گانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په

ترتیب سره بېلې بېلې وليکي.

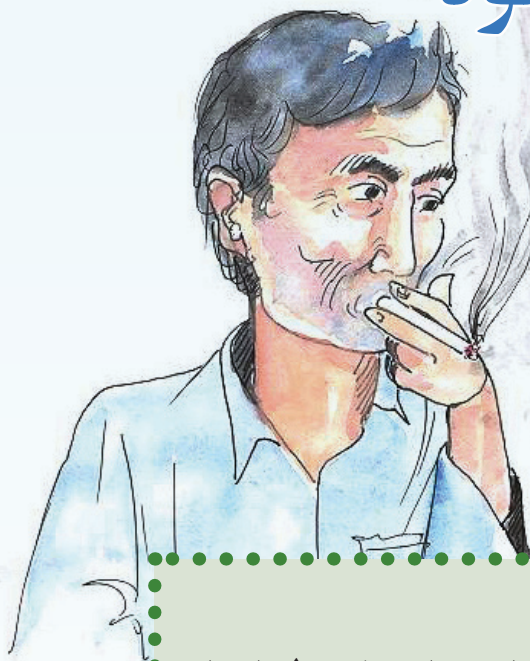

که د چایوه ژبه زده او د چاله يوې ژبې څخه ډېرې زده وي، د دوی ترمنځ توپیر څه دی. زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې په دې اړه څو کرښې په کور کې وليکي.

درویشتم لوست

د نشې زیانونه

■ نشه پر ژوند څه اغېز کوي؟

نشه یو تباہ کوونکی عمل دی. نشه چې په هر نامه وي او هر څومره لږه او ساده وي، خو پای یې خورا ناوړه دی. که یو ځلې څوک په نشه اخته شو، بیا نو په ډېر کړاو ترې سړی خلاصېدای شي. زیاتره ځوانان په بېلابېلو پلمو په نشې روږدي کېږي. کله ورته په پیل کې نشه یو عادي او د لویو کار بر یښي. کله د میندو او پلرونو ترمنځ چال چلن سم نه وي او په دې توګه یو ځوان نشې ته مخه کوي. کله هم د یوې کورنۍ اقتصادي کچه کمزورې وي. داسې ډېر نور لاملونه شته چې په نشې باندې د روږدي کېدو سبب کېږي.

■ ستاسو په اند به د یو نشه یي ځوان ژوند څنګه وي؟

■ څنګه کولای شئ په خپل ځم اوګاونډ کې په نشې باندې د ځوانانو د اخته کېدو

مخه ونیسئ؟

نشه يې توکي هغه دي چې کارونه يې د مرکزي اعصابو د نظام د گډوډۍ او د روږديوالي، لټې او گنگستيا لامل کيږي.

نشه يې توکي هم په طبيعي او هم په مصنوعي توگه پيدا کېږي، لکه اپين چې د کوکنارو له بوټي څخه لاس ته راځي او هم په مصنوعي او کيمياوي توگه په لابراتوارونو کې جوړيږي، لکه هيروپين، مورفين، کوکاپين، کودين او داسې نور. په نشه يې توکو کې ځينې يې طبي ارزښت لري او د ځينو درملو په جوړونه کې په لږه کچه ترې کار اخيستل کېږي. هغه درمل چې په جوړښت کې يې نشه يې توکي کارول کيږي. که په لوړه کچه استعمال شي او يا د ډاکتر له اجازې پرته ترې گټه واخيستل شي خورا زيات زيانونه را منځ ته کوي.

د نشه يې توکو استعمال او کارول خصوصاً د پېچکاري له لارې د انسان روغتيا ته ډير زيانمن او خطرناک دي. پر ځينو روغتيايي زيانونو سربېره په بېلا بېلو سرطانونو، زېري اوځپنو نورو ناروغيو انسان اخته کوي. د يو شمېر اقتصادي او ټولنيزو ستونزو لکه قتل، غلا، بيوزلي، ناوړه اخلاقو او د بشري پانگو د تباهي لامل هم گرځي.

د اسلام پاک دين نشه يې توکي ناروا گڼي؛ ځکه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهي سره مخامخ کوي. هغه کسان چې د دغو توکو په قاچاق لاس پورې کوي د انسانيت دښمنان بلل کېږي.

هغه کسان چې نشه يې توکي کاروي او د دغو توکو استعمال يې ورځنۍ عادت گرځيدلی دی، د معتاد په نامه ياديږي. زموږ په گران هيواد افغانستان کې هم له بده مرغه د ۱۸ - ۳۰ کلونو ترمنځ يو شمېر ډېر روږدي ځوانان شته، چې عام وگړي يې د پوډري (هيرويني) په نامه يادوي.

روږدي کسان په کورنۍ او ټولنه کې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولني څخه جلا شوي وي. خلک ورته د يو مجرم په سترگه گوري؛ ځکه دوی هغه کسان دي چې د خپل

ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. که چيرې ښه ځير شو، نو جوته به شي، روږدي کسان هغه ناروغان دي چې له روږديوالي څخه وړاندې په يو ډول رواني ناروغۍ اخته وو او يا د ژوندانه په اوږدو کې له کورنيو، ټولنيزو يا اقتصادي ستونزو سره لاس وگريوان وو. دغه ستونزې د دې لامل گرځيدلي، چې دغه کسان د روږديوالي په لومو کې را ښکيل شي. دا د ټولنې د وگړو، دولتي او نا دولتي مؤسساتو دنده ده چې د دغو ستونزو په هکله فکر او عملي گامونه اوچت کړي. له معتادانو سره هغه مرستې تر سره کړي چې د يو معتاد په درملنه کې اغېزمنې وي. د يو معتاد په درملنه کې مهم او غوره ټکي دادي چې نوموړي ته د يو ناروغ شخص په سترگه وکتل شي، نه د يو مجرم او گناهگار سرې په سترگه. که چيرې معتاد سرې ونه هڅول شي او ښه سلوک ورسره ونه شي، بې له شکه به هيڅکله هم خپل دغه ناوړه عمل پرې نږدي.

د نشه يي توکو زيانونه:

- د نشه يي توکو استعمال خورا زيات ځاني، روحي، ټولنيز، اقتصادي او اخروي زيانونه لري چې موږ يې ځينو زيانونو ته په لاندې ډول گوته نيسو:
- ۱) د بدن دفاعي سيستم کمزوری کوي.
 - ۲) د مرکزي اعصابو د سيستم فعاليتونه کمزوري کوي.
 - ۳) د زړه ټکان زياتوي.
 - ۴) د ستوني او سږو سرطان پيدا کوي.
 - ۵) د باصرې، شامې او ذايقي حسونه کمزوري کوي.
 - ۶) د وينې فشار زياتوي.
 - ۷) د وينې کلسترول زياتوي.
 - ۸) د زړه د ناڅاپي دريدلو (سکتې) لامل کيږي.
 - ۹) په معتاد سرې کې لټي او کمزورتيا را منځته کوي.
 - ۱۰) په تنفسي سيستم کې گډوډي رامنځته کوي.

۱۱) روجي گلوډي، (ستريا، سودائي توب، گوبنه توب، په ځان باندې نه اعتماد، نهيلي...) راولي.

د متن لنډيز:

نشه يي توکي هغه خطرناک توکي دي چې د ځاني ناروغيو لکه: سرطان، نري رنځ، د زړه درېدل، زېري او د اقتصادي او ټولنيزو ستونزو، لکه غلا، وژنې، بېوزلي او د بيکارۍ لامل کيږي. په هغې باندې اموخته کېدل ډېر اسانه دي، خو بيا ترې ځان خلاصول ډېر ستونزمن کار دی. ځوانان او تنکي ځوانان د ټوکو او ساعت تېرۍ په بهانه په نشه يي ټوکو باندې پيل کوي، خو کله چې د هغې په لومه کې ونښلي بيا نو پښماني هيڅ گټه نه لري. مور بايد خپل روغ، سالم او خوښ ژوند په نشو تبا نه کړو؛ ځکه چې روغ عقل په روغ بدن کې وي.

څرگندونه

باصره: د ليدلو حس

شامه: د بويولو حس

ذايقه: د څکلو (خوند حس)

کلسترول: په وينه کې د غوړو شتون

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

◆ د نشه يي ټوکو کارونه څه ډول زياتونه منځته راوړي؟

- ◆ د نشه يي توکو روحي او ځاني زيانونه کوم دي؟
 - ◆ په نشه روږدو کسانو ته په ټولنه کې په کومه سترگه کتل کېږي؟
 - ◆ قاچاق وړونکي چا ته ويل کېږي؟
- ۲- زده کوونکي دې:

- ◆ متن له ځان سره په پټه خوله ولولي.
- ◆ متن ټوټې ټوټې په لوړ غږ ولولي.
- ◆ د لوست مفهوم په ساده ژبه ووايي.

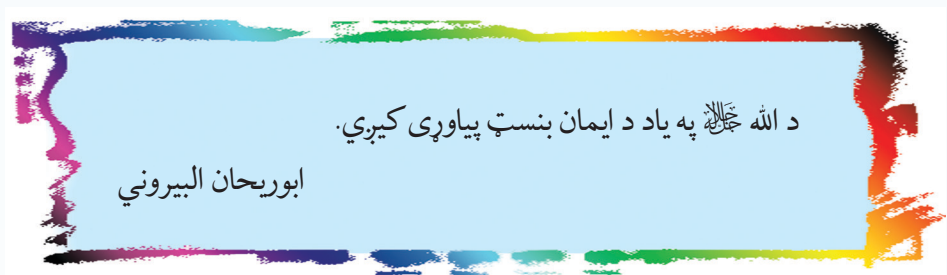
۳- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

لاامل، توکي، له بده مرغه، لومې، دنده، سريره

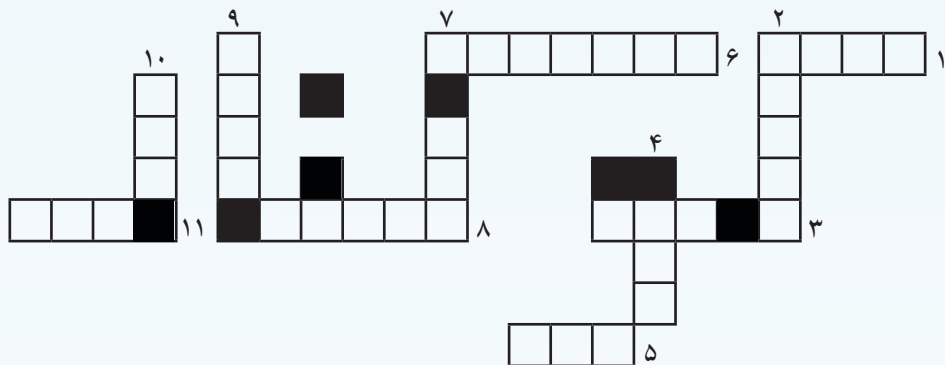
۴- ستاسو په اند په نشه يي توکو باندې د روږدي کيدو لاملونه څه شى دي؟

زده کوونکي دې د (نسوارو او چلم په گډون) د بېلا بېلو نشه يي توکو نومونه او د هغوی زيانونه وليکي او سبا ته دې په ټولگي کې ووايي.

لطفاً لاندې جدول په کتابچې کې رسم او د اړوندو گڼو په کلمو يې ډک کړئ.

- ۱- د جرم سرته رسوونکی.
- ۲- هغه څوک چې په نشې روږدی شوی وي.
- ۳- نشه کوونکي ته کارول کېږي.
- ۴- د بدن يو غړی چې د نشه يي توکو په ډېرې کارونې له کاره لویږي.
- ۵- د نشه يي توکو په کارونې يې ژوند دې کچې ته رسيږي.
- ۶- هغه ناروغي چې د نشه يي توکو د کارونې له امله په انسان کې رامنځته کېږي.
- ۷- د نشه يي توکو د ډېرې کارونې له امله رامنځته کېږي.
- ۸- د نشه يي توکو د ډېرې کارونې له امله سرې داسې کېږي.
- ۹- د نشه يي توکو د کارونې له امله سرې دې کار ته لاس اچوي.
- ۱۰- د نشه يي توکو د کارونې موخه ده.
- ۱۱- کله چې په نشې روږدی سرې پیسې ونه لري، دې کار ته لاس اچوي.

خلرويشتم لوست

د ماین خطرونه د جگړې بدغوني پاتې شوني

■ تاسو ماینونه پېژنئ؟

د افغانستان د دېرش کلنې جگړې په اوږدو کې بېلا بېلې پوځي وسلې کارول شوي، هوايي بمبارۍ شوي، راکټونه ویشتل شوي، ماینونه ایښودل شوي او د دښمن د کمزوري کولو او ماتولو لپاره له هر راز وسیلو څخه کار اخیستل شوی دی. د ۱۳۵۷ کال له پیل څخه تر اوسه پورې د ځمکنیو ماینونو بېلابېل ډولونه کرل شوي او په افغاني خاوره کې ازمايل شوي دي. سره له دې چې یو زیات شمېر یې پاک شوي، خو لا ډېر نور یې پاتې دي. که چیرته خلک پام ونه کړي، نو د معیوبیت او مرگ ژوبلې لامل کېږي.

■ ستاسو په سیمې کې ماینونه شته؟

■ د ماینونو له خطر څخه څنگه ځانونه ژغورلای شئ؟

افغانستان هغه هېواد دی چې زیات شمېر ماینونه او ناچاودې توکي پکې موجود دي. د اوږدو جگړو په بهیر کې د ماینونو پریمانه کارونه د افغانستان د جگړو یوه ډېره ناوړه بېلگه ده. نن (۱۳۸۷ ل) د ماینونو او ناچاودو توکو له کبله هره میاشت د قربانیانو شمېره تر پنځوسو زیاته وي.

ماینونه په عمومي توګه دوه ډوله دي:

– پرسونل ضد ماینونه

– د وسایطو ضد ماینونه

ماینونه هغه ځانګړي چاودېدونکي توکي دي چې له لرګیو، اوسپنې او پلاستیک څخه جوړ او دننه یې چاودیدونکي توکي اېښودل شوي دي. دا وسله د پښې یا د لاس په فشار چوي چې د انسان د ژویلېدو او یا مرګ سبب کېږي. ماینونه بېلابېلې بڼې او اندازې لري، د بېلګې په توګه د لوبو د شیانو په بڼه، د کوچنیو راډیوګانو، د قلم، ساعت او نورو شیانو په بڼه جوړ شوي دي.

زیاتره ماینونه د انسان د ټپي کولو، شلولو او شوټولو په موخه جوړ شوي دي. دا یوه معموله پوځي وسله ده چې په پراخه کچه له لومړۍ نړیوالې جګړې راهیسې د ټولې نړۍ په ټولو جګړو کې کارول شوې ده.

ماینونه د کابل ښار په شاوخوا، ولایتي ښارونو او د هېواد په کلیوالو سېمو او کروندو، څرخایونو، غرونو، غونډیو او پوځي چوڼیو ته څېرمه ځایونو کې ښخ شوي دي.

ناچاودې توکي

هغه مهمات چې د جګړې پر مهال چاودلي نه دي، د ناچاودو توکو په نامه یادېږي. په ناچاودو توکو کې راکټونه، هوایي بمونه، لاسي بمونه، د ټانک او بېلابېلو ټوپکو ګولۍ او نور ناچاودې شیان راځي. د ناچاودو توکو مخنیوی آسان دی، ځکه هغه زیاتره د ځمکې پر سر پراته وي، خو د ماینونو مخنیوی ډېر سخت دی؛ ځکه سړی نه پوهیږي چې ماین چېرته پټ دی. ماینونه د جګړې له پای ته رسېدو وروسته تر ډېرې مودې پورې پاتې کیږي. داسې هم کېدای شي چې دا ماینونه د هغه چا اولادونه، لمسیان او کورسیان ووژني، چې ښخ کړي یې وي.

د هغې ورځې په هیله چې په ګران هېواد افغانستان کې هیڅ ماین او ناچاودې توکي پاتې

نه شي او خلک په خوندي او ډاډمن زړه خپل کار ته دوام ورکړي.

دمتن لنډيز:

په افغانستان کې د اوږدې جگړې له امله ځمکنی ماینونه او ناچاودي توکي په پرېمانه توگه پراته دي. غرونه، دښتې، کروندې، خرځايونه، د استوگنې ځايونه، پوځي قشلو ته څېرمه ځايونه او داسې نور له ماینونو او ناچاودو توکو ډک دي. ماینونه او ناچاودي توکي ډېر خطرناک وژونکي او ټپي کوونکي شيان دي. هغوی ته لاس مه وروړئ. موږ بايد نورو ته لارښوونه وکړو چې هغوی هم ناپېژندل شوو شيانو ته لاس ورنه وړي.

فعالیتونه

- ۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:
 - ◆ ماینونه څه ډول شيان دي؟
 - ◆ ماینونه او ناچاودي توکي چېرته ایښودل شوي دي؟
 - ◆ ناچاودي توکي کومو شيانو ته ویل کېږي؟
 - ◆ ماینونه څو ډوله دي؟ د هر یونوم واخلئ او د کارونې موخه یې بیان کړئ.
 - ۲_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه ووايي:
 - ◆ د ماینونو له خطر څخه څنګه ځان ژغورلای شو؟
 - ◆ که په یو ځای کې مو کوم ماین، ناچاودي توکي یا یوناشنا شی ولید، باید څه وکړئ؟
 - ◆ که چېرته د ماین سیمې ته ورننوتئ، څنګه بهرته راستنیرئ؟
 - ◆ ایا کله مو هم د ماین له خطرونو څخه د خبرتیا په غونډه کې برخه اخیستې ده؟
- که هو، نو څه مو زده کړي دي؟

۳- زده کوونکي دې په بېلا بېلو جملو کې د ماین، ځمکنی ماین، د وسایطو ضد ماین، بم، راکټ، سرگلوله، گولی او نورو غندنه وکړي.

۴- د جگړې زیانونه او د سولې گټې ولیکئ.

۵- د لاندې کلمو ضد ولیکئ:

سوکالی، سوله، خوښي، روغتیا، بندي

۶- له لاندې درېو درکړ شویو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

◆ ماینونه کله کارول کېږي؟

الف: د سولې پر مهال

ب: د تبلیغاتو پر مهال

ج: د جگړې پر مهال

◆ که ماین یا یو نااشناسی مو ولید، څه به کوئ؟

الف: له ځمکې به یې پورته کوئ

ب: په لغته به یې وهی

ج: گوتې به نه وروړئ

◆ که د ماین سیمې ته ورننوتئ څنګه بېرته راګرځئ؟

الف: د خپلو پښو په پلونو پل ږدو او راستنېږو.

ب: بېرته را منډه کوو

ج: هملته پاتې کېږو

زده کوونکي دې د کور د غړو په مرسته د ماینونو او ناچاودو توکو په اړه نور معلومات هم ترلاسه کړي. د هغوی د زیانونو په اړه دې پنځه کرښې مقاله ولیکي او سهار ته دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ووايي.

پنځه ويستم لوست

شاعر او سپورمى

عبدالرؤف بېنوا د افغانستان له نومياليو ليكوالو او شاعرانو څخه دى. په ۱۲۹۲ هـ. ش. كال په كندهار كې زېږېدلى دى او په ۱۳۶۳ هـ. ش. كال كې يې په پردېسى كې له نړۍ سترگې پټې كړي دي.

بېنوا په ۱۳۱۸ هـ. ش. كال كې د پښتو ټولنې د علمي غړي په توگه په كار پيل او بيا يې تر مړينې پورې د مدير، رئيس، دولسي جرگې د غړي، وزير او سفير دندې تر سره كړي دي. زيات شمېر منظوم او منثور او څېړنيز اثار يې ليكلي دي. د پښتو په معاصر شعر كې د استاد بېنوا نوم د پوره ځلا وړ دى. دلته يې د شاعر او سپورمى په نوم يو شعر راوړو:

سپورمی

د آسمان لویه دنیا کې
ته سپورمی ښکلې زیبا یې
رنگ الوتې گونه زرده
ته ویشتلې په زړه چاپې
جوړه ماغونډې غمجنه
څوک دې نشته یکه تنها یې
خپل ښایست در پورې اور شو
که له یاره ښوایې
راته ووايه له مینې
څه در شوي نازینې؟
لا لهانده سره ښورې
په شپه هر ځای کې ولاړه
محبت یو په زړه سوي
راشه کښنو سره دواړه
زه به تاته زرگی تش کړم
ته و ماته لاس تر غاړه
غم د مینې به نیمې کړو
په یوازې سر مه ژاړه
ښایسته یې گلالی یې
د آسمان پیغله نجلۍ یې
لکه اوس چې یې پخواهم
د مینو هر ځای مله وې

خوار مجنون که پر سارا و
ته هم سمه ورسره وې
د شیرینې حال دې ولید
د فرهاد په غم کې ته وې
چې به راز د مینې خپور و
د هغه مجلس دیوه وې
مقتولان د عشق لیدل تا
په ورو ورو به پرې ژړل تا
په اوبو کې سره رېږدي
بنايسته دي په تا غرونه
ستا رڼا ته هوسپري
د رېدي بنکلي گلونه
د زلمو زړه ته ورتېره
خوښ په تا د نجونو زړونه
ستا په بنو شغلو کې غواړي
مینان خپل امیدونه
وفاداره معشوقه یې
د عاشق د زړه ټوټه یې
د مجروح مین زړگی یې
سپوږمۍ ښکارې و جهان ته
د همزولو له ټولیه
بینوا تللي آسمان ته
چې الفت دې پکې نه لید
شوې په قهر و انسان ته

يو مخلص دې بيا ونه موند
چې هر خو دې کش کره ځان ته
ټول بې درده، دردمن نشته
ټول بې واکه، واکمن نشته

سپورمۍ په پښتو شاعرۍ کې ځانگړې ځای لري. په ټولو لرغونو او معاصرو اشعارو په تېره بيا په ولسي ادبياتو کې، له غزل څخه نيولې بيا تر لنډۍ پورې سپورمۍ د يوې سمبولیکې وسيلې په توگه خپل خاص ځای او مقام ساتلی دی. شاعر له سپورمۍ سره خپل غم شریک کړی، د زړه خواله يې ورسره کړې ده، له خپل يوازيوالي يې ورته گيلې او شکايتونه کړي، خپل زړه يې ورته تش کړی او هغه يې د خپل راز ملگرې گڼلې ده. يو شمېر شاعرانو سپورمۍ له خپل يار او معشوقې سره د ديدن او حال شریکولو وسيله گرځولې ده. په بل ځای کې سپورمۍ د هجران او بېلتون د شپو ورځو يار او ملگرې شوې او شاعر له هغې سره بنديار کړی دی.

په يو شمېر شعرونو کې سپورمۍ د تاريخ زړه بلل شوی او خطاب يې ورته کړی، چې تا د دور او زمان هر څه په خپلو سترگو ليدلي او هر څه ستا په لمن کې پراته دي، وگورئ، ارواښاد گل پاچا الفت څه ښه وايي:

ارمانونه، افسوسونه، حسرتونه
د مینو، د غمجنو د خوارانو
غفلتونه، لغزشونه، مکیزونه
د مشرانو، د مستانو، د خوبانو
چپاوونه، يرغلونه، شورشونه
د چنگيز، د سکندر، د پرنگيانو
دې هېواد کې تا ليدلي دغه واړه
ته د هر چا په سر باندي يې ولاړه

بل خای وایی:

ستا رنای کپی پیدا کیری نور فکرونه
شاعران اخلی له تا خنی الهام
په کتو کپی درته وایی پت رازونه
یا اشنا ته لیری ستا په لاس سلام
تا سره وینمه بل راز تاثیرونه
ته په هره شپه راوړې نوی پیغام
په تا باندي د اشنا مینه ماتیري
د دردمنو تسلي درباندي کیری

سپورمی د پښتو په ولسي ادبیاتو کې ډېر پراخ ځای لري. بې شمېره لنډۍ موجودې دي چې د سپورمی نوم پکې راغلی دی. مینانو او عاشقانو خپل د زړه راز ورته ویلی او له هغې سره یې خبرې کړي دي. لاندې څو لنډۍ د بېلگې په توگه وگورئ چې د سپورمی په اړه ویلې شوې دي:

سپورمی په ما دې څه احسان دی

زما اشنا د دیواله سپوري ته ځینه

سپینې سپورمی حال راته وایه

زما اشنا مجلس له چا سره کوینه

که دې زما دیدن یادیري

سپورمی ته گوره زه په بام ولاړه یمه

سپورمی په منځ د اسمان راغله

بې یاره خوب نشته که ماته نه راځینه

د متن لنډيز:

شاعر په خپل خيال کې له سپوږمۍ سره د زړه خواله کوي. د سپوږمۍ يوازېتوب له خپل ځان سره پرتله کوي. بلنه ورکوي چې راځه کينو او زړونه يوبل ته تش کړو. بيا د سپوږمۍ هغه ځانگړنه څرگندوي چې تا ډېر څه ليدلي او د هر چا له رازونو خبره يې. په پايله کې وايي چې ستا زړه له دنيا تنگ شو ځکه اسمان ته لارې. په دنيا کې دې مينه او الفت نه لیده او په انسانانو کې دې اخلاص نه لیده؛ ځکه خپه شوې او آسمان ته لارې.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې په وار د شعرونو برخه په لوړ اواز ولولي او هره برخه دې معنا کړي.
- ۲- زده کوونکي دې شعر يو ځل په چوپه خوله ولولي او بيا دې د هغه لنډ مفهوم وليکي او په خپلو خبرو کې دې وويي.
- ۳- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.
- ۱- گوته ۲- لالهاند ۳- غړی ۴- ځلا ۵- سپوږمۍ ۶- مل
- ۴- زده کوونکي دې وگوري چې په شعر کې کومې کيسې ته اشاره شوې وي، نو د کيسې په اړه دې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سپوږمۍ په اړه يو شعر وليکي او يا دې د سپوږمۍ په اړه پنځه لنډۍ وليکي او بله ورځ دې په ټولگي کې واوروي.

د مشرانو حقونه

■ ستاسو مشران څوك دي؟

هره ټولنه ځانته ارزښتونه لري. افغاني ټولنه په دې اړه خورا بډايه ده. كشر او مشر، ځوان او سپين ږيري، ښځه او نارينه ټول په خپلو منځونو كې د راشه درشې او چال چلن لارې او اصول لري. كشران د مشرانو درناوى كوي. په وړاندې يې بې ادبه خبره نه كوي. خبرې او لارښوونې يې مني. مشران هم په خپل وار په كشرانو مينه كوي. خواته يې رانژدې كوي او لورينه پرې كوي. ښځې په ټولو ټولنو، په تېره بيا په افغاني ټولنې كې د زيات درناوي وړ دي. ان په جنگ جگړو كې هغوى د درناوى وړ گڼل كيري او څوك كار پرې نه لري.

■ د مشرانو په وړاندې تاسې څرنگه چلن كوئ؟

■ د مشرانو چلن ستاسو په وړاندې څنگه دى؟

پر مور، پلار، ورونو، ترونو، ماماگانو سربیره د نورو مشرانو درناوی او عزت هم پر موږ لازم دی. مشران دوه ډوله دي: یو هغه چې په عمر کې له یو چا څخه زیات وي. بل هغه خلک دي، چې د زیاتې پوهې او علم خاوندان وي. (لویوالی په عقل دی نه په کال - شتمني په زړه ده نه په مال) ددې دواړو ډلو احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

د یوې خوشحاله کورنۍ بنسټ یو بل ته پر درناوي او په خپلمنځي پوهاوي ایښی وي. لویان پر کشرانو مینه او شفقت کوي او کشران د لویانو او مشرانو درناوی کوي. خبرو ته یې غوږ نیسي او که کومه ښه لارښوونه ورته وکړي، هغه مني.

زموږ کشران باید د خپلې ټولنې له دود، دستور او فرهنگ سره سم د مشرانو درناوی وکړي، په وړاندې یې په بې ادبۍ او لوړغږ خبرې ونه کړي. په سپکه سترگه ورته ونه گوري. که سرویس یا بل داسې ځای وي چې یو مشر یا سپین زبیري ته پکې د ناستې ځای نه وي او کشران ناست وي، باید کشران خپل ځای په ډېر ادب مشرانو ته پرېږدي. کله چې په مخه ورشي، باید سلام ورکړي او عزت یې وکړي. هغسې چلن ورسره ونه کړی چې د مشرانو له شان او حیثیت سره سمون ونه لري.

مشران د ژوند ډېرې تجربې لري او هغه د چا خبره تر کشرانو یې ډېر کمیسونه زاپه کړي او د ژوند ترڅې خوږې یې څکلي دي، له دې امله یې باید خبرې او لارښوونې په ډېره مینه واورېدل شي او عمل پرې وشي.

هغه خلک چې تر تاسې کشران وي، خو د پوهې او علم له مخې پر تاسې زیات وي، نو لازمه ده، چې د پوهې او علم له مخې یې درناوی وکړئ. کولای شئ، په ډېر ادب ورڅخه د هغو مسایلو پوښتنه وکړئ، چې پرې نه پوهیږئ.

له بلې خوا پر کشرانو باندې لورینه او مهرباني د لویانو دنده ده. مشران باید پر کشرانو لاس تېر کړي، پیرزونه پرې وکړي، وپې نازوي او که چېرې کومه تېروتنه او غلطې ترې وشي، باید وپې ښي او سمه لارښوونه ورته وکړي. د همخولو او نورو ملگرو تر مخه یې سپک نه

کړي. تل یې وهڅوي او شخصیت ته یې وده ورکړي. د مشرانو درناوی او په کشرانو مهرباني او شفقت زموږ اسلامي دنده هم ده. د ټولنې د بڼې ودې، پراختیا او د چارو د بڼه سمون لپاره پر دې کار زیات ټینګار شوی دی. که موږ وغواړو چې په سپین بڼه ټوب کې مو درناوی وشي، باید له اوسه د لویانو درناوی وکړو. بې ادبه انسان د وچې ونې په څېر دی. وچه ونه، نه سیوری لري او نه مېوه کوي، یوازې د وهلو او سیخلو کار ترې اخیستل کېږي.

د متن لنډیز:

ټولنه له افرادو څخه جوړه شوې ده. دا افراد پر یو بل حقونه لري. مشر په کشر، کشر په مشر، ځوان په زور او زور په ځوان. همدا رنگه بڼې په نارینه وو زیات حقونه لري. کشران باید تل د مشرانو عزت او درناوی وکړي. مشران باید پر کشرانو باندې پیرزوینه او مهرباني وکړي. وېې روزي، وېې پالي او ذهني اویدني ودې ته یې پاملرنه وکړي. دا د ټولنې نظام دی. نظام په همدغو ستونو ولاړ دی. باید ټینګ یې وساتو.

فعالیتونه

- ۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:
 - ◆ کشران پر مشرانو څه حقونه لري؟
 - ◆ ولې باید پر کشرانو مینه او شفقت ولرو؟
 - ◆ داسمه ده چې وایي: «(درناوی باید له کور څخه پیل، په ښوونځي کې تمرین او په

ټولنې کې عملي شي)) وېې څېړئ.

◆ ستاسو په اند د يوې بڼې او خوشحاله کورنۍ ځانگړتياوې کومې دي؟

۲_ د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

◆ هره ټولنه ځانته لري.

◆ مشران بايد خواته نژدې او لورينه پرې وکړي.

◆ د احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

۳_ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي:

◆ لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.

◆ دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودې ليکي.

◆ درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی گانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په

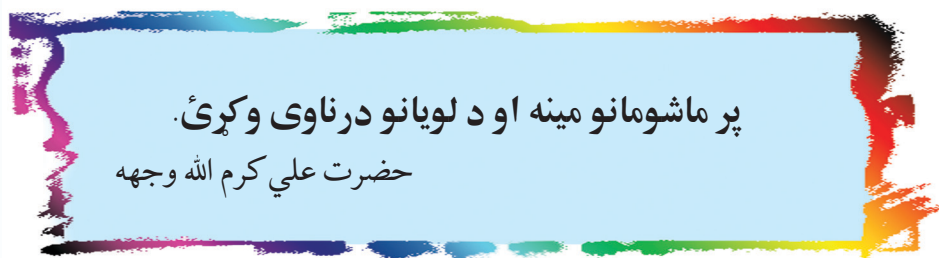
ترتیب سره بېلې بېلې وليکي.

◆ څلورمه ډله دې په متن کې متضادې کلمې ولټوي او ودې ليکي.

◆ زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د مشرانو د حقونو په هکله له خپلو ميندو او پلرونو سره خبرې وکړي. د هغوی نظريات دې وليکي او سبا ته دې په ټولگي کې ووايي.

◆ زده کوونکي دې مور، پلار يا بل کوم مشر ته ليک وليکي.

اوه ويشتم لوست

ستاینوم (صفت) او ډولونه پي

■ ستاسو په اند بڼه هلک او سره مڼه څرنگه عبارتونه دي؟

په تېرو لوستونو کې مو د (ی) بېلابېلې بڼې او د کلمو ډولونه ولوستل. دلته د صفت او د هغه د ځانګړتیاوو په اړه خبرې کوو.

■ ایا پخوا مو د صفت په اړه څه اورېدلي دي؟

■ ستاسو په اند صفت څه معنا لري؟

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ایستل شوې ده:

- ◆ زه روغ رمت یم.
- ◆ زموږ ملي پوځ خورا غښتلی دی.
- ◆ زه خوشحال کمزوری نه یم چې به ډار کړم.
- ◆ خدایه څه شول هغه ښکلي، ښکلي خلک؟
- ◆ تور تېل په توره تیره ټول توی شول.

په پورته جملو کې روغ، غښتلی، کمزوری، ښکلي، تور او توره هغه کلمې دي چې د یو چا، یو شي او یا یو نوم څرنگوالی ښيي.

ویلې شو ستاینوم هغه کلمه ده چې په خپلواک ډول نوم نه وي، خو د یو نوم حالت، څرنگوالی، څومره والی او اندازه ښيي.

د زده کوونکو یوه ډله دې داسې عبارتونه ووايي چې پورته صفتونه پکې راغلي وي.

اصلي ستاینوم:

لاندې جملو ته وگورئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ایستل شوې ده:

- ◆ ښه سړی د هر چا خوښیږي.
- ◆ توره تخته د تدریس جزء دی.
- ◆ په اوږي کې سپین کالي اغوندئ.

وگورئ، ښه، توره او سپین کلمې چې اصلي ستاینومونه دي، د سړي، تختې او کاليو حالت څرگندوي. په دې توگه اصلي ستاینوم هغه ستاینوم ته وايي چې د یو نوم اړوند حالت څرگند کړي.

اصلي ستاینوم دوه ډوله دی. یو ته یې ساده او بل ته مرکب وايي.

ددې ډولونو بېلگې په لاندې جملو کې وگورئ:

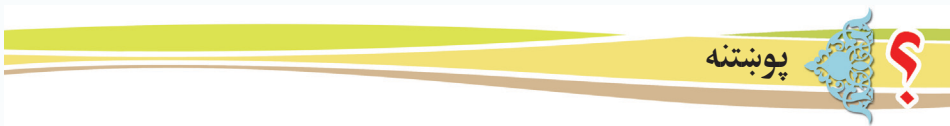
- ◆ لوخ له اوبونه ډارېږي.
- ◆ ولس په خپله ژبه ژوندی دی.
- ◆ ټیټ مې مه بوله غورځنگ راباندې مه کړه.
- ◆ اتل په ونه لنډ او په تنه پلن دی.

او

- ◆ توریالی په خپلې تورې ویاړي.
- ◆ تر ناپوه دوست هوښیار دښمن بڼه دی.
- ◆ پوهیالی د پوهنتون د استادانو علمي رتبه ده.

که پورته جملوته پام وکړئ، نو څرگنده به شي چې لوخ، ژوندی، ټیټ، لنډ، پلن ساده کلمې دي چې د ولس، انسان او اتل څرنگوالی ښيي. په دې ډول ویلای شو چې ساده ستاینوم یوه کلمه وي، یعنې مفرده کلمه وي.

توریالی، ناپوه او پوهیالی مرکبې کلمې دي، یعنې توریالی له (تورې) او (یالی)، ناپوه له (نا) او (پوه) او پوهیالی له (پوه) او (یالی) څخه جوړې شوې دي. په دې ډول مرکب هغه صفت دی، چې له دوو او یا زیاتو توکو څخه جوړ شوی وي.

زده کوونکي دې د ساده او مرکبو صفتونو بېلگې وړاندې کړي.

پرتله ییز یا مقایسی ستاینوم:

پرتله ییز ستاینوم په دوو ډولونو تر سره کیږي.

الف: د (ډېر) په ملگرتیا، لکه:

۱_ دا قلم ترهغه قلم ډېر ښکلی دی.

۲_ احمد تر ما ډېر هوښیار دی.

ب: د (خورا یا لا) په ملگرتیا، لکه:

۳_ دا قلم ترهغه خورا ښکلی دی.

۴_ زما ورور ترما لا هوښیار دی.

د صفت او موصوف گرداني سمون (مطابقت)

په پښتورڼه کې صفت له موصوف سره د جنس (نارینه، ښځینه)، شمېر او حالت له پلوه گردانیږي.

صفت له موصوف سره په عمومي توګه په لاندې درېو ډلګیو وېشل کیږي:

الف: هغه صفتونه چې له خپل موصوف سره د نارینه جنس د شمېر له مخې سمون نه

لري، خو د ښځینه جنس له موصوف سره پوره سمون لري، لکه په لاندې بېلګو کې:

ښځینه

نارینه

جمع	مفرد	جمع	مفرد
شنې هندوانې	شنه هندوانه	شین خټکي	شین خټکی
ښکلې کتابچې	ښکلې کتابچه	ښکلي کتابونه	ښکلی کتاب
ښې نجونې	ښه نجلی	ښه هلکان	ښه هلک

ب: هغه ډله ستاینومونه چې د نارینه جنس او ښځینه جنس د شمېر له مخې له خپل

موصوف سره پوره سمون ښيي، لکه په لاندې بېلګو کې:

نبخینه		نارینه	
جمع	مفرد	جمع	مفرد
شنې لمنې	شنه لمنه	شنه بنونه	شین بن
خوږې منې	خوږه مینه	تروه انار	تربو انار
اومې هندوانې	اومه هندواڼه	پاخه خټکي	پوخ خټکي

د متن لنډيز:

په پښتو کې ستاینوم د یو نوم یا شي څرنگوالی او څومره والی څرگندوي. ساده ستاینوم او مرکب ستاینوم مو وپېژندل. د هغو نمونې مویه کلمو او جملو کې ولېدې. اوس له یو لړ تمرینونو څخه وروسته تاسو کولای شئ، صفت او ډولونه یې لا ښه وپېژنئ.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه په گوته کړي:
 - ◆ ته اوس څنگه یې، روغ شوی یې؟
 - ◆ زلمی خورا غښتلی ځوان دی.
 - ◆ ته لا څومره کمزوری یې!
 - ◆ دا څنگه ښایسته او ښکلې ځای دی!
 - ◆ تور توتان له تا قربان.

۲- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي.

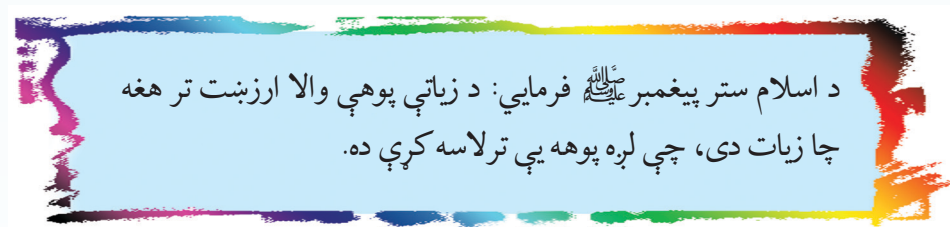
- ◆ لومړۍ ډله دې داسې کلمې وويي چې ساده ستاینومونه پکې راغلي وي.
- ◆ دویمه ډله دې د مرکب ستاینومونو بېلگې راوړي.

۳- زده کوونکي دې په لاندې متن کې په خپل وار د صفتونو بېلا بېلې بېلگې وليکي:

((گلالی له کورنۍ سره گلباغ ته تللې وه. د پسرلي موسم و. ډېره نرمه او ښکلې هوا چلېده. گلالی خپل ورور ننگیالي ته وویل، خومره توتان چې خوړی شې، خوره یې خو گوره چې ناروغه نه شې. پلار یې گلالی ته وویل: زه تلونکی یم، هغه زما توره کورتۍ راوړه. گلالی ورته وویل، پلاره، هغه خیرنه ده. هغه بله کریمي کورتۍ مې دې راوړې ده. پلار یې په غوسه ورته وویل، گلالی دا دې خویم ځل دی، چې خبرې ته ښه غوږ نه نیسې. گلالی له پلار څخه بښنه وغوښته))

زده کوونکي دې په لوست کې د کارول شوو صفتونو د ټولو ډولونو بېلگې بېلې، وليکي او ټولگي ته دې راوړي.

نظم او ډولونه یې

■ تاسو تر اوسه نظم لوستی دی؟

مورډ هره ورځ په کور کې خبرې کوو، په ښوونځي کې خبرې کوو، لوست لولو، له چانه پوښتنه کوو، د چا پوښتنې ته ځواب وایو. دې عادي خبرو ته نثر وایي، خو که داسې یوه لیکنه ولولو چې وزن ولري او یا له موسیقي سره وویل شي، نو دا ډول وینا له خبرو سره توپیر لري. دې ډول وینا ته نظم وایي. تر اوسه مو په درسي کتابونو کې نثر هم لوستی او د ژبو په کتابونو کې مو نظم هم. دلته ستاسو د زیاتو معلوماتو لپاره په نظم خبرې کوو.

■ ستاسو په اند نظم څه شي ته وایي؟

ليکنې دوه ډوله دي. يوې ته نثر وايي او بلې ته نظم. نثر به په راتلونکو ټولگيو کې په مفصل ډول ولوستلی شی. دلته په نظم باندې ځغلنده نظر اچوو.

وايي، شعر يا نظم هغه وينا ده چې وزن او قافيه ولري. د نظم معنا عموماً د شعر مترادفه ده او له هغې سره په يوه معنا کارول کېږي. خو د شعر او نظم ترمنځ توپير شته. شعر موزونه او تخيل لرونکې وينا ده او نظم موزوني قافيه لرونکې وينا ته وايي.

نظم د بڼې له مخې دا ډولونه لري:

۱- مشوي: هغه نظم دی چې د هربيت دواړه مسرې يې يو ډول قافيه ولري. اوږده، اوږده مطالب، تاريخي او حماسي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پکې ډېر ښه بيانېدای شي. بېلگه يې په لاندې ډول ده:

ای د پاک وطن فرزنده	ای د قام خوره دلبنده
ای د نوي ژوند پيغامه	ای آرزو د وطن قامه
د افغان د باغ سنبله	د پښتون د بني بلبله
سبا ته مسؤول د کار يې	که ته مور او که ته پلار يې
ښه اخلاق او علم زده کړه	هله هله تلوسه کړه
علم هرچاله په کار دی	نه چې تش د نرو کار دی
ښځه نر دواړه مسؤول دي	خو په ښه عمل مقبول دي ...

۲- بولله (قصيده): هغه نظم ته وايي چې تر يوې مطلع لاندې ويل کېږي. اوږده او ډول ډول مضامين پکې راوړل کېږي. د بيتونو شمېر يې له شپاړسو څخه نيولې بيا تر دوو سوو پورې رسېږي. يوه بېلگه يې لاندې وگورئ:

شگفته په باغ و راغ شول د بهار گل
 هم په باغ هم په کوڅه هم په دېوار گل
 نه يوازې گل د گلو بوټو ونيو
 بادام گل، شفتالو گل، ونيو انار گل
 کاني، بوټي، خار و خس په گلو پټ شول
 د همه وارو عیبونو شو ستار گل

چې د سترگو نظر لگي واره گل دی
وراندې گل د وروسته گل یمین یسار گل....

۲- غزل: هغه ډول نظم دی چې د لومړي بیت دواړه مسرې یې سره هم قافیه وي. د بیتونو شمېر یې تر ۱۶ او کله ناکله تر ۲۰ پورې رسېږي. ټولې دویمې مسرې یې د لومړي بیت قافیه تعقیبوي. جوړښت یې د قصیدې په څېر دی. له یوې مطلع نه پیلوي کوي او وروستي بیت ته یې مقطع وايي. په مقطع کې معمولاً د شاعر نوم یا تخلص راځي. دا هم دغزل یوه بېلگه:

چې دې وگوري و مخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
بلبلان که دې له حسنه خبردار شي
ستا د مخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خومخ و بتخانې و ته جارباسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
بڼه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقیق لا شي قیمتي چې یمن پرېږدي
د جفا د مړو ژوند څه دی حسینه
که د جور خوی زما گلبدن پرېږدي

۴- رباعي (څلوریزه): هغه نظم دی چې څلور مسرې لري. لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې سره هم قافیه او دریمه یې اختیاري وي. بېلگه یې لاندې وگورئ:

خزان چې راشي وطن تالا کړي
د بڼ بلبلي په واویلا کړي
نن که وصال دی سبا هجران دی
نیازمند به واره ځله جلا کړي

۵- قطعه: هغه نظم دی، چې مطلع او مقطع نه لري. شمېر یې له دوو بیتونو څخه نیولې تر زیاتو بیتونو پورې وي. لاندې یوه بېلگه یې وگورئ:

اندېښنه که په غره کښېرېږي
 غر به هم لکه وپښته کا
 خوار سړي ملامت نه دی
 که په غم کې ځان اوبه کا

د متن لنډيز:

پښتو ادبيات خورا بډايه لمن لري. رنگارنگې بېلگې لري. ولسي ادبيات يې خپل ښکلې رنگونه لري او ليکلې ادبيات يې خپل. ليکلي ادبيات يې ډېرې زياتې ښې لري. مور ترې دلته د بېلگې په توگه د مثنوي، قصبدي (بوللې)، غزل، رباعي (خلوريزه) او قطعي نومونه واخيستل. داسې نور ډېر ډولونه شته چې د عربي عروضو په پيروي ويل شوي دي، کېدای شي په راوړوسه ټولگيو کې ولوستل شي.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- ◆ لومړۍ ډله دې نثر راويژني او بېلگې دې ووايي.
- ◆ دوېمه ډله دې د نظم معناڅرگنده کړي.
- ◆ درېمه ډله دې د نظم ډولونه بيان کړي.

۲- زده کوونکي دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په نښه او اړونده کلمې دې په خپل خپل کتار کې يو تر بل لاندې وليکي او نورو زده کوونکو ته دې بيان کړي.

۳- زده کوونکي دې وگوري چې په پورته متن کې کوم صفتونه پيدا کولی شي. هغه دې په گوته کړي او ودې ليکي.

۴- لاندې متن ولولئ. د نومونو ډولونه، بېلابېلې (ی) گانې او صفتونه پکې په گوته کړئ. هر يو يې بېلابېل وليکئ او د زده کوونکو په وړاندې يې ولولئ:

احمد ناروغ و. ښوونځي ته لاړ. هلته يې ناروغي زياته شوه. د ښوونځي مدير هغه روغتون ته واستاوه. په روغتون کې يو ډاکټر له احمد څخه پوښتنه وکړه: ((احمد، په کوم

ښوونځي کې يې؟)) احمد ځواب ورکړ: ((د سيد جمال الدين افغان په منځني ښوونځي کې)) بيا يې ترې وپوښتل: ((پرون دې څه کا رکړې و؟)) احمد ځواب ورکړ: ((پرون د جمعې ورځ وه. ډوډۍ مې وخوړه او د لمبا لپاره يو ډنډ ته لارم، هلته نور هلکان هم وو. اوبه خړې وې. له لمبا وروسته لمر ته ځملاستم. کله چې کور ته لارم ټوله شپه مې ځان خوږېده)) ډاکټر ورته وويل: ((ته هوبنيار هلک يې. په ولاړو او ناپاکو اوبو کې لمبل زيان لري. له لمبا څخه وروسته تود لمر ته ځملاستل ښه نه دي. په مړه گېډه لمبا ښه نه ده. لږ ترلږه د ډوډۍ او لمبا تر منځ بايد يو نيم، دوه ساعته وخت وي. بايد خپلې روغتيا ته پام وکړې. هر شى بايد ونه خوړې. خواړه دې هرو مرو بايد پاک وي. ځان دې هم بايد پاک وي... اوس څه، درمل مې درکړل، په خپل وخت يې وخوړه، ډېر ژر به ښه شې. پام کوه، چې د مېوې خوراک دې هېر نه شي.))

احمد له ډاکټر څخه مننه وکړه او د هغه لارښوونې يې په غوږ کې ونيولې. کور ته د تگ پر مهال يې په بازار کې سرې، سرې منې وليدې. ډېرې يې خوښې شوې. منې يې واخيستې او کور ته لاړ.

زده کوونکي دې هڅه وکړي چې د خپلو کورنيو د غړو په مرسته له پورته نظمونو څخه د يو نظم نمونه پيدا کړي، وې لیکي او سبا ته يې د نورو ټولگيو الو په مخکې ولولي. همدا شان زده کوونکي دې هڅه وکړي د پورته نظمونو په پيروي له ځانه کوم نظم جوړ کړي او د زده کوونکو په وړاندې دې ولولي.

داسې کوم شی نشته، چې د زده کړې له لارې ترلاسه نه شي، هيڅ شی زده کړې ته نه رسېږي. زده کړه بد اخلاق پر ښو اخلاقو بدلوي. ناوړه اصول سموي او د هغې په ځای يې راوړي. زده کړه انسان د پربښتو تر کچې لوړوي.

مارک تواین

وېپانگه

بريا: کاميابي، لاسته راوړنه

برياوې: د بريا جمع حالت

بنايار: د همزولو انډيوالانو مجلس

بېلگه: مثال، نمونه

بېوزلی: غريب، له مال او شتو بې برخې

((پ))

پاتې شونی: باسي، کوم شی چې پاتې شي، باسي خواړه

پالل: روزل، عبادت کول

پايښت: پايډونکی، بقا

پاخون: قيام، د يو عمل پر وړاندې درېدل

پرته: مقايسه، يو شی له بل شي سره پرته کول

پرتليز: مقايسوي

پرځي: لوېدل، سقوط کول، له منځه تلل

پرې: قطع، غوڅ شوی

پرېشاني: خپگان، انډېښنه

پنځ: وده، تکثر

پنډ: بار

په ځان اعتماد: په ځان باور او وېسا

پولي: سرحدونه

پوهاند: د پوهنتون د استادۍ تر ټولو لوړه او

وروستی علمي رتبه

پوهندوی: د پوهنتون د استادۍ د پيل څلورمه

علمي رتبه، خپلواک استاد

پوهنمل: د پوهنتون د استادۍ د پيل درېمه علمي

رتبه، اسپستان

پوهنوال: د پوهنتون د استادۍ د پيل پنځمه علمي

رتبه، خپلواک استاد

پوهنيار: د پوهنتون د استادۍ د پيل دويمه علمي رتبه، اسپستان

پوهيالی: د پوهنتون د استادۍ لومړۍ علمي رتبه، اسپستان

پياوړتيا: قوت، ځواک

پيرزوينه: لورېښه، پيرزو کول

پيروي: متابعت، د چا په لاره تلل

پېر: پړاو

پېښ: واقع

((ت))

تاراک: چور وچپاول

تدبير: د کارونو يا ستونزو د سم سر ته رسولو لپاره د

((الف))

آبده: لرغونی، تاريخي اثر، ودانۍ، څلي

اتفاق: يووالی، اتحاد

اثار: نښې، ليکنې، تالیفات

اخروي: دهغې نړۍ، د اخرت

اراده: د انسان داخلي او ذهني ځواک چې يو

کار ته انسان هڅوي، په عواطفو لاسبری

ارزښت: اهميت، مهموالی، ارزش

ازمايل: ازمېښت، امتحان، د يو شي يا يو کار معلومول

استوا: د ځمکې ملاوستنی، د استوا کرښه (هغه

فرضي کرښه چې له دوو قطبونو څخه په مساوي

اندازه له ځمکې څخه راچاپېره شوې او ځمکه يې په

دوو برخو وېشلې ده. يوې ته يې شمالي او بلې ته يې

جنوبي نیمه کره وايي.)

استوگنځی: د اوسېدو ځای، کور، تاڼوبی

افاده: ښودل، ويل، څرگندول

افاقی: د يو شي په باره کې اضافي معلومات

ام البلاد: د ښارونو مور

امتياز: د نورو په پرته غوره والی

انتباه: وښتيا، له غفلت نه راوتل، خبرېدل

انتقال: لېږدول

انډېښنه: تشوېش

اند: فکر

اورښت: د باران، رلی یا واورې اورېدل

اټکل: تخمین، قیاس

ارځ: خوا، لوری

اړین: ضروري

اله: یو شی، یوه وسیله

((ب))

باصره: د لېدلو حس، سترگې

بانده: کلی، خو کورونه چې یو ځای پراته وي

بخت: طالع، هغه شی چې له وړاندوینې پرته د

انسان په ژوند کې رامنځته کېږي

برکت: پرېماني، نېکمرغي، مبارک

برهمن: د برهمنی (بودايي) دین لارښود

حل په لارې فکر کول

تر جیح: په یو شي باندې د بل شي غوره گڼل

ترې: له هغه (هغې) څخه

تس ونس: بیخي له منځه وړل، پوینا

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، الله ﷻ

پېژندلو او روزنې لاره چې زیاتره په کې له نړۍ سره

اړیکې شلیري

تعليق: ځنډول، د سرته رسونې د وخت له ټاکلو

پرته د یو کار ځنډول

تلوسه: ژر ژر، هیله، آرزو

تنفسي سیستم: د هغه غړو مجموعه چې د

ساکښلو (تنفس) سیستم جوړوي.

تنگسه: د ژوند د مالي شونتیاوو نه لرل، سختي

تویاني: له باد او باران ډکه هوا

توحید: د الله ﷻ یو گڼل، د الله ﷻ په یووالي

خوله خوځول (اقرار)

تور: تور رنگ، تهمت (تور پورې کول)

توکی: ماده، شی

تراو: اړیکې (تړښت)

تېز: چابک، بیره، چټک

((پ))

ټټی: کناراب، د سارا ناستي ځای.

((ج))

جمال: ښایست، ښکلا

جوت: څرگند، ښکاره

جور: ظلم، زیاتي

((خ))

ځانگړتیا: یو شی چې له بل شي څخه بېلوي

ځلانده: روښان

((چ))

چپاو: یرغل، حمله

چم: شاوخوا کلی، گاوند

چو غندر: لبلبو (د ملی او گازرې په څېر په

ځمکې کې کرل کېږي او لویږي او د بورې د

جوړولو لپاره ترې گټه اخلي).

چوڼی: پوځي ځای (د عسکرو د اوسېدو ځای)

((ش))

څارنه: تر سترگو لاندې ساتل (مراقبت)

څاروي: څلوربولي، حیوانات

څرځای: د څارويو د پوولو شین او له ونو ډک

ځای، وښایانه

((ح))

حساس: ژر پوهېدونکی، هغه څوک چې

د چاله معمولې خبرو یا چلن څخه خپه کېږي،

ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټکو او ډېر ژر

موندلو ځواک

حیثیت: ټولنیز ارزښت او اعتبار چې د یو چا د

سرلورې او نیکناملۍ لامل کېږي.

((خ))

خار و خس: اغزې او خڅلې، هغه شی چې

د یو کار د سرته رسولو مخه نیسي، اغزی، مزاحم

خبريال: د خبرونو ټولونکی او لیکونکی

ختن: په چین کې یوه سیمه ده

خلقت: زوکړه

خڅلې: ناپاکي، د کور پاتې شوني، جارو شوي شيان

خړوب: په اوبو اوبولی، مور، سېراب،

((د))

د وینې فشار: هغه فشار چې زړه ته د ورتلونکو

رگونو پر دېوالونو واردېږي.

د وینې کلسترول: هغه غوړه ماده چې په عصبي

جوړښت کې موجوده ده او په وینه کې یې ډېروالی د

شریانونو د تنگېدو او قلبي ناراحتۍ لامل کېږي. په

وینه کې د غوړو زیاتوالی.

دام: د الوتونکو د نیولو وسیله، چل، فرب

دېدبه: لویوالی، عظمت

دردمن: زړه سواند، دردېدونکی

دستور: لارښوونه، دود

دلېند: په زړه پورې

دولتي مؤسسې: وزارتخاني او ریاستونه، په یوه

دولت پورې اړوندې ادارې

دنيا: شین بوتی دی، خام خوړل کېږي (گشنيز)

((ذ))

ذایقه: خوند

((ر))

راغ: د غرو لمنې

راغبرگېدنه: بېرته راتگ

رب: د ټولو ژونديو موجوداتو پالونکی

رزمي: جنگي، پوځي، حماسي

رسني: مطبوعات (ورځپاڼه، اخبار، راډيو،

تلویزيون، اطلاعات)

رغنده: سم، جوړ

روان، رواني: په هوبښ، حافظې او عاطفې پورې

د اړوندې قوې مجموعه چې د يو چا د استعداد او د

چال چلن څرنگوالی ټاکي.

روحاني: په روح پورې اړوند، مذهبي شخصيت،

دیني پوه

روغمن: روغ، جوړ

روړدی: اموخته

رډې (سترگې): برگې، په قهر

رڼه: پاک او شفاف

((ز))

زرده: ژېړه (بڼه)

زالال: صاف او شفاف، رڼې او خوړې (اوبه)

زوکړه: پيدايښت، زېږېدنه

زور: شور، غالمغال

زيری: يو ډول ناروغي ده، چې د ځيگر د نيمگړتيا له

امله په وينه کې د (بيلي روپين) په نوم ماده زياتېږي او د

انسان د څېرې او د سترگو د سپين د زېړېدو لامل کېږي.

زېرمه: سپما، پاسره، ساتل شوی

((ژ))

ژوبل: ټپي، زخمي

((س))

ساتنه: حفاظت

سارا: دښته

ستار: پوښوونکی، د گناه پوښوونکی

ستابل: ستاينه کول

ستاینوم: صفت

ستون: راگرځېدلی

ستونزې: مشکلات

سرطان: د جنيتيکي مادي له امله د بدن د سلولونو

له واکه د وتلې ودې له امله پېښه شوې ناروغي چې

د بدن د سلولونو طبيعي غذا او اکسيجن خوري او

د تومور په نوم يوه غده رامنځته کوي. د لمريز کال د

څلورمې مياشتې نوم دی.

سر بنډنه: له سره تېرېدل، فداکاري، سرتيري

سفیر: په بهرني هېواد کې د يو هېواد رسمي استازی

سلامتيا: روغوالی

سلوک: چال چلن، رويه

سمبال: په هر شي پوره

سمسور: آباد، ودان، خرپوه، ښېرازه

سمون: مطابقت

سورو _ سواره (د سورو مغیره حالت):

سويل: جنوب

سويلي: جنوبي

سيال: ساری، ورته سړی، رقيب، مانند

((ش))

شامه: د بويولو حس، پوزه

شبنم: پرڅه، هغه اوبه چې د شپې له خوا په بوټو او

گلانو باندې اوري

شتنکې: لاس او پښې وهل

شخصیت: د نسبتا مداومو او ثابتو ځانگړتياوو يوه

واحدو او منسجمه ټولگه چې يو شخص له بل څخه

بېلوي، د يو شخص غوره صفتونه چې د نورو په

وړاندې د يو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.

شغلي: رڼا، د لمر وړانگې، د اور لمبې

شفقت: مهرباني، زړه سوی

شل وشوېت: بې لاس او بې پښو

شوکت: دښه

شونتيا: امکان

شگفته: غوړېدلی

((ښ))

ښاد: خوښ، خوشحال

ښيراز: سمسور

کتني: په يوشی څه ويل يا زياتول

کروړ: سخت

کمال: د يوشی وروستی حد، په ښو صفتونو کې

تړولو مخکيوالی، بې عيبه، بشپړ، پوهه

کنډواله: ويجاړ شوی، خراب شوی کور

کوديين: له اينو څخه تر لاسه شوې سپينه يا بې

رنگه کيمياوي ماده چې د خوړ (درد)، نشې يا ټوخي

لپاره کارېږي.

کوکايين: د يو بوټي (کوکا) له پانې څخه تر لاسه

شوې شفافه ماده ده چې په طب کې د بې حسۍ او

نشې په توگه کارېږي.

کوه طور: د يو غره نوم دی

((گ))

گال: زغمل

گاوند: دکوراو کلي شاوخوا

گلبدن: ښايسته

گنی: يو ډول بوټی دی، په تودو سيمو کې شين

کيږي، اوبه يې خوړې وي او عموماً د گورې او بورې

جوړولو او خوراک لپاره کارېږي.

گنگستيا: د ماغي نا آرامي، د يوې لنډې مودې

لپاره په څه شي نه پوهېدل

گونه: څېره، بڼه

گونه توب: يوازېوالی

گوگل: سينه

گهور: ارزښتمن، مفيد

گردود: لهجه

((ل))

لابراتوار: (ازمېستون) چېرته چې د انسان يا حيوان

طبي معاینات کيږي.

لالهانده: سرگردان

لامل: علت، سبب

لرغونی: پخوانی

لوستی: چا چې زده کړه کړې وي

لړ: جريان، سلسله

لپوالتيا: علاقه مندي

((م))

مادي: له مادې څخه جوړ شوی، په پيسو او شتمنی پورې اړوند

((ص))

صدقه: خيرات

((ط))

طرز: ډول

((ظ))

ظرافت: نازکي، د يوشی او يا يو چا په سلوک،

غړو او يا څېرې کې ښکلا او تناسب

((ع))

عاطفه: زړه سوی، مهرباني

عرفان: پوهه، پېژندنه

عظمت: لويي، دبدبه

عقيق: يو قيمتي غمی دی. رنگ يې سور وزمه او

ځيگري وي او په گانو کې ترې گټه اخلي. بېرنگه

ډول يې ډېر قيمتي دی.

((غ))

غندنه: د يوشی بد ويل

غندونکی: بد ويونکی

غورځنگ: حرکت

غښتلتوب: پياوړتيا، قوت

((ف))

فيوضات: برکتونه

((ق))

قاجاق: د يوشی ناقانونه وړل راوړل

قدر: برخليک، تقدير، سرنوشت، قضا: د خلقت

او پيدا کېدو لپاره د الله ﷻ لومړنی اراده او قدر (د

ق او دال په زور): د الله ﷻ د لومړنی ارادې له مخې

خلقت ته قدر وايي.

قشله: پوځي چوڼی

قيل وقال: خبرې اترې

((ک))

کاربوهایدريت: د بورې، نشايستې، سلولوز او

داسې نورو ترکيبونو ډله ده. له کاربن، اکسيجن څخه

جوړه شوې او د ژوو مهمه غذايي سرچينه ده.

کالدانه: يو ډول دانه ده چې د ماشي د چپچلو له

امله د انسان پر مخ يا ځان راخيژي

کاینات: لمر، سپوږمۍ، ځمکه، آسمان، ...

ماین: یوه چاودېدونکي اله، چې په جگړې کې د دښمن د ماتولو لپاره پر ځمکې ایښودل کېږي یا په ځمکې کې ښخېږي.

مترادفه: یو شان، هم معنا

متفکر: فکر کوونکی

مجاهد: جهاد کوونکی

مجروح: ټپي

محسوس: حس کېدونکی

محفوظ: ساتلی، خوندي

مخینه: سابقه

مرگ ژوبله: د سر او مال زیان

مشال: ډېره

مصور: تصویر لرونکی

مطلع: د شعر یا غزل لومړی بیت مصرع، د یو شعر دوه مسرې

معتاد: روږدی

معنوي: پټ، تر پردې لاندې

معیاري: په اندازه، ستندرد

مقبول: منلی، قبول شوی

ملاریا: یو ډول ناروغي ده، چې د ملاریا د ماشي د چېچولو له لارې رامنځته کېږي. ډېره سخته تبه او د ځان خوږ ورسره ملگری وي.

منرال: معدني توکي، په اوبو او د خوړو په ځینو منابعو کې پیدا کېږي.

منلی: قبول، ښایسته

منگول: پنجه

مهالنۍ: په وخت پورې مربوط، موقوته (خپرونه)

مهتم: یو شي ته سر او سامان ورکوونکی، غمخور

مورفین: له اپینو څخه د نشې ډېر مهم لاس ته راغلی توکی چې په طبابت کې له هغې څخه د خوب راوستلو لپاره د یو مسکن په توګه کار اخیستل کېږي.

مورګي: غاړې، څناډې

میراث: پاتمري، پاتې شوي شته

میلاذ: زېږېدل، د حضرت عیسیٰ ﷺ د زېږېدو ورځ

مړښت: په یو شي مړېدل

مېشت: استوګن

((ن))

ناچاودې: ناچاودلې

نادولتي موسسې NGOs: هغه موسسې چې

په دولت پورې اړه ونه لري.

نازول: ناز ورکول، لاس راکښل

ناوړه: خراب، نامناسب

ناڅاپي: نابیره

نتلو - نتلی: خوار، څپلی

نری رنځ: یو ډول ناروغي ده، چې له میکروب څخه پیدا کېږي او په سږي حمله کوي، سل

نسخ: په اسلامي هېوادونو کې د لیک یو مشهور ډول چې زیاتره د قرانکریم په لیکلو کې ترې ګټه اخیستل کېږي. د پښتو لیکلو لپاره هم دا لیک کارول کېږي

نظام: د قوانینو، قاعدو، دودونو یا نورو مجموعه چې د یو شي ټینګښت او انتظام پرې ایښی وي. لکه د طبیعت نظام

نغښتی: تاو راتاو، پېچلی

نداره: سیل، تماشه

ننگ: غیرت، پټ، عزت

نهیلي: ناامیدي

نوبتګر: مبتکر، د لومړي ځل لپاره د یو شي یا یوې مفکورې رامنځته کوونکی

((ه))

هر ورو: حتما، خامخا

هسک: پورته، آسمان

هلي څپي: کوبښن، زیار

هم مثل: ورته، غوندې، په شان

هوسا: آرام، کرار، سوکاله

هوسېدل: د یو شي هوس کول، ټپاک، ټپیدل

هوډ: پرېکړه، تصمیم، اراده

هیرویین: سپین رنگه، بې بویه، ترخه او ډېره زهرې او روږدي کېدونکې ماده، چې له مورفینو څخه لاس ته راځي.

((و))

وتلی: نومیالی، مشهور

وسایط: واسطې، د یو کار د سرته رسولو لپاره

پکارېږي: زیاترو موټرو ته نقلیه وسایط وايي.

((ي))

یسار: چپ لوری

یمین: ښی لوری

اخځليکونه

- ۱_ ادبپوهنه، سيد محي الدين هاشمي
- ۲_ اوسني ليکوال (لومړی ټوک) عبدالرؤف بېنوا
- ۳_ برگزیده سخنان بزرگان، مرضيه يعقوبي
- ۴_ پټه خزانه، محمد هوتک
- ۵_ پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار
- ۶_ پښتو گرامر، پوهاند صديق الله رښتين
- ۷_ خواړه نعتونه، مولانا عباس قادريه
- ۸_ د افغانستان تاريخي ودانۍ، نانسي دوپري
- ۹_ د افغانستان د ولايتونو جغرافيه، پوهاند غلام جيلاني عارض
- ۱۰_ د افغانستان مشاهير، سيد محي الدين هاشمي
- ۱۱_ د الفت مرغلري، (شعري کليات) د شهرت ننگيال په زيار
- ۱۲_ د بېنوا شعري کليات
- ۱۳_ د پښتو ژبې لنډ گرامر، سيد محي الدين هاشمي
- ۱۴_ د شمس الدين کاکړ دېوان
- ۱۵_ د عبدالقادر خان خټک گلدسته، درېم چاپ، د سيد محي الدين هاشمي په زيار
- ۱۶_ فرهنگ ادبيات جهان، زهراي خانلري
- ۱۷_ فرهنگ فشرده سخن، دوکتور حسن انوري (دوه ټوکه)

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**